

6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ, ΥΠΟ-ΟΜΑΔΕΣ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου, θα πρέπει να είστε σε θέση:

- Να ορίζετε τους διαφορετικούς τύπους ταυτότητας.
- Να εξηγείτε τις πηγές και τα χαρακτηριστικά των ταυτοτήτων.
- Να εξηγείτε τις θεωρίες των ταυτοτήτων και της διαπραγμάτευσης ταυτοτήτων.
- Να αναλύετε τις ταυτότητες εντός του ιστορικού, οικονομικού και πολιτικού πλαισίου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της εποχής μας (Castells, 1997) και μας δίνει μια αίσθηση χώρου. Καθώς μεγαλώνουμε, σε πολλές περιπτώσεις είτε ρωτάμε εμείς τον εαυτό μας «Ποιος είμαι;» είτε μας κάνουν άλλοι την ερώτηση αυτή που διεισδύει ως τα βαθύτερα επίπεδα της ύπαρξής μας. Η ταυτότητα εκδηλώνει προσωπικά ή ομαδικά χαρακτηριστικά και εκφράζει τη συμμετοχή σε συγκεκριμένες ομάδες. Υπάρχει γενική ομοφωνία ότι ο όρος *ταυτότητα* αναφέρεται πρωτίστως στην υποκειμενική εμπειρία του ατόμου για τον εαυτό του σε σχέση με τον κόσμο, επομένως θα έπρεπε να διαφοροποιείται από έννοιες όπως ο χαρακτήρας και η προσωπικότητα. Μπορεί κανείς να μοιράζεται κοινά γνωρίσματα του χαρακτήρα με πολλούς ανθρώπους, ωστόσο δεν απαιτείται κάποια ενεργή προσωπική ανάμειξη για να καταστούν κοινά αυτά τα γνωρίσματα. Εντούτοις, η κοινοποίηση μιας ταυτότητας υπονοεί ότι συμμετέχουμε ενεργά με ένα μέρος της ύπαρξής μας ώστε να ταυτιστούμε με ορισμένη ομάδα. Αυτή η έννοια της ενεργής ανάμειξης υποδεικνύει ότι η ταυτότητα κάποιου σχηματίζεται μέσα από πολιτισμικές διαδικασίες, οι οποίες με τη σειρά τους εξαρτώνται από πολιτισμικές δομές. Την πολύπλευρη φύση των ταυτοτήτων τη βιώνουμε και τη διαπραγματευόμαστε στην καθημερινή μας ζωή.

Γενικά μιλώντας, οι ταυτότητες μπορούν να μελετηθούν σε ατομικό ή συλλογικό επίπεδο. Η *ατομική* (ή *προσωπική*) ταυτότητα αναφέρεται στην κατηγοριοποίηση ενός ατόμου ως ξεχωριστού από τα άλλα, καθώς και στις συγκεκριμένες σχέσεις του με αυτά. Η *συλλογική* (ή *κοινωνική*) ταυτότητα αναφέρεται στην κατηγοριοποίηση βάσει της συμμετοχής σε ομάδες, κάνοντας διακριτές τις ομάδες αντί τα άτομα. Η ταύτιση με μια ομάδα και η αισθητή αποδοχή σ' αυτήν εμπλέκουν την εκμάθηση συστημάτων συμβόλων, καθώς και αξιών, νορμών και κανόνων, στοιχείων που στο σύνολό τους εκφράζουν την ομαδική ή πολιτισμική σύνδεση των ανθρώπων. Για παράδειγμα, η φυλετική ταυτότητα αποτελεί έναν τύπο συλλογικής ταυτότητας. Γενικά, η φυλετική ταυτότητα αφορά μια ομάδα που χαρακτηρίζει τον εαυτό της ή/και χαρακτηρίζεται από άλλους ως ξεχωριστή στη βάση αμετάβλητων βιολογικών διαφορών (ακόμα και απουσία πραγματικών βιολογικών στοιχείων). Ως καθοριστικό και ρυθμιστικό χαρακτηριστικό, η φυλή έχει ιστορικά χρησιμοποιηθεί όχι μόνο για κοινωνική κατηγοριοποίηση, αλλά και ως βάση διακρίσεων. Οι άνθρωποι όλων των πολιτισμών αποζητούν θετικές ταυτότητες στηριζόμενοι στο άτομο και στην ομάδα: οι ταυτότητες αυτές εκφράζονται στις επικοινωνιακές τους επαφές (Ting-Toomey, 2005a).

Κατηγοριοποιούμε τους ανθρώπους ανάλογα με τη συμμετοχή τους σε ομάδες, η οποία μας παρέχει κοινωνικές ταυτότητες και οργανώνει συστηματικά τον κόσμο γύρω μας. Στη διάρκεια της ζωής μας, ταυτιζόμαστε με διάφορες κοινωνικές ομάδες και επομένως αναπτύσσουμε πολλές ταυτότητες. Ήδη από τον 5ο αιώνα π.Χ., οι Έλληνες χρησιμοποιούσαν παραμέτρους όπως το αίμα, τη γλώσσα, τη θρησκεία και τον τρόπο ζωής προκειμένου να ταυτοποιήσουν όσα είχαν κοινά και όσα τους διαφοροποιούσαν από τους Πέρσες και άλλους μη Έλληνες (Cooper κ.ά., 2007). Εκτός από τη φυλή και τον πολιτισμό, οι ταυτότητες μπορούν επίσης να καθορίζονται από το φύλο, την κοινωνική τάξη, την εθνοτικότητα, τη θρησκεία, τον πολιτικό προσανατολισμό, την κοινωνική ομάδα, το επάγγελμα και τη γεωγραφική περιοχή.

Ορισμένες φορές τοποθετούμαστε σε κατηγορίες στις οποίες δεν επιθυμούμε να ανήκουμε. Επιπλέον, ενώ η συμμετοχή σε ορισμένες ομάδες είναι εθελοντική (π.χ., πολιτική συσχέτιση, επάγγελμα), σε άλλες είναι ακούσια (π.χ., φύλο, ηλικία). Εξαιτίας της συμμετοχής μας σε πολλές ομάδες ή υπο-ομάδες, βρισκόμαστε σε διαρκή επικοινωνία με ανθρώπους από εξω-ομάδες (ομάδες στις οποίες δεν ανήκουμε). Στο κεφάλαιο αυτό εστιάζουμε στην κατηγοριοποίηση, στις υπο-ομάδες και τις ταυτότητες. Εξηγούμε τις θεωρίες κοινωνικής κατηγοριοποίησης και περιγράφουμε τον σχηματισμό διαφορετικών τύπων ταυτότητας με βάση το φύλο, την εθνοτικότητα, τη θρησκεία, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, τον πολιτισμό και την ιθαγένεια. Παρατίθενται διάφορα ιστορικά και σύγχρονα παραδείγματα, ακολουθούμενα από πραγματεύσεις του ρόλου της ταυτότητας στη διαπολιτισμική επικοινωνία. Δίνεται έμφαση στο γεγονός ότι η ταυτότητα δεν είναι δοσμένη και σταθερή, αλλά βρίσκεται υπό συνεχές καθεστώς διαπραγμάτευσης και αναδόμησης.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ

Όπως εξηγήθηκε στο Κεφάλαιο 4, η *κατηγοριοποίηση* ορίζεται ως διαδικασία κατάταξης του περιβάλλοντος μέσω της ομαδοποίησης προσώπων, αντικειμένων και γεγονότων ως παρόμοιων ή ισοδύναμων, βάσει των κοινών γνωρισμάτων ή χαρακτηριστικών που παρουσιάζουν (Tajfel, 1978). Όταν συλλαμβάνουμε επιλεκτικά ερεθίσματα από τον εξωτερικό κόσμο, τα οργανώνουμε και τα ρυθμίζουμε με ουσιώδεις και συστηματικούς τρόπους. Στην καθημερινή μας ζωή, προσπαθούμε να διακρίνουμε άτομα, ομάδες ή πολιτισμούς βάσει των διαφορών τους. Μια τέτοιου είδους κατηγοριοποίηση έχει τόσο πλεονεκτήματα όσο και μειονεκτήματα. Από τη μία, ελαττώνει την πολυπλοκότητα του κόσμου και μας βοηθά να κατανοήσουμε το περιβάλλον μας δίνοντάς του μια κάποια δομή· από την άλλη, η κατηγοριοποίηση, ιδίως των ανθρώπων, ενδέχεται να ενισχύσει τα στερεότυπα (Tajfel, 1982). Η ένταξη ανθρώπων σε ομάδες μας παρέχει ταυτότητες τόσο σε ατομικό όσο και σε ομαδικό επίπεδο.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Η ταυτότητα αποτελεί διαδικασία, προϊόν ή και τα δύο; Αντλήστε από τις προσωπικές σας εμπειρίες για να διευκρινίσετε την άποψή σας. Ποιες είναι οι πιο σημαντικές σας κοινωνικές και προσωπικές ταυτότητες; Ποιες είναι οι κύριες εξω-ομάδες σας και τι αισθήματα τρέφετε γι' αυτές;

Κατηγοριοποίηση και σχηματισμός ταυτοτήτων

Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας θέτει ως αρχή την άποψη ότι ο σχηματισμός της ταυτότητας αποτελεί προϊόν της κοινωνικής κατηγοριοποίησης (Hogg & Abrams, 1988). Τα άτομα ανήκουν σε διάφορες κοινωνικές κατηγορίες (π.χ., φύλο, τάξη, θρησκεία, πολιτική ταυτότητα) και σχηματίζουν ταυτότητες που βασίζονται στη συμμετοχή τους σε αυτές τις κατηγορίες. Μέσω αυτής της διαδικασίας εσωτερικεύουν την κοινωνία βάσει των κοινωνικών κατηγοριών. Οι κοινωνικές ταυτότητες συνδέουν τα άτομα με την κοινωνία μέσω της συμμετοχής σε ομάδες, η οποία επηρεάζει τις πεποιθήσεις, τις στάσεις και τη συμπεριφορά στις σχέσεις τους με τα άτομα άλλων κοινωνικών ομάδων.

Γενικά μιλώντας, οι ταυτότητες μπορούν να εντοπιστούν σε επίπεδο ατόμου ή ομάδας. Συχνά χρησιμοποιούμε τον όρο *προσωπική ταυτότητα* για να ορίσουμε ένα άτομο σύμφωνα με τη διαφορά του από τα υπόλοιπα. Το άτομο δημιουργεί μια αυτο-εικόνα και ανταποκρίνεται σε αυτήν. Και οι άλλοι όμως περιμένουν ότι το άτομο θα δράσει ανάλογα με την αυτο-εικόνα του. Όψεις της προσωπικής ταυτότητας αποτελούν τα φυσικά χαρακτηριστικά, τα χόμπυ, τα ενδιαφέροντα, οι οικογενειακές σχέσεις, ο κοινωνικός κύκλος, καθώς και οι προσωπικές πλευρές του φύλου, της ηλικίας, της εθνικότητας, της θρησκευτικής συσχέτισης, της αναπηρίας, του σεξουαλικού προσανατολισμού και ούτω κάθε εξής. Ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο ο καθένας από μας βλέπει τον εαυτό του σε σχέση με τους άλλους γύρω του, όπως και όλα εκείνα τα στοιχεία που μας καθιστούν μοναδικούς αποτελούν μέρος της προσωπικής μας ταυτότητας, η οποία συντίθεται από τα συστατικά που μας διακρίνουν ως άτομα και μας ξεχωρίζουν από εκείνους με τους οποίους έχουμε κάποιες ομοιότητες (π.χ., ό,τι μας διακρίνει από τους φίλους μας, τους συναδέλφους μας κ.λπ.). Μέρος της προσωπικής μας ταυτότητας, που περιλαμβάνει τα γενετικά χαρακτηριστικά και τα χαρακτηριστικά του φύλου, μας δίνεται στη γέννα. Άλλα μέρη δημιουργούνται κατά την παιδική μας ηλικία και συνεχίζουν να εξελίσσονται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής μας, όσο κοινωνικοποιούμαστε στην κοινωνία (Denzin & Lincoln, 1998). Η προσωπική ταυτότητα προσφέρει στα άτομα μια αίσθηση ιδιαιτερότητας ακόμα και όταν αποτελούν μέρος ενός πλήθους παρόμοιων ανθρώπων.

Φωτογραφία 6.1 Η προσωπική μας ταυτότητα μας διακρίνει ως άτομα και μας κάνει ιδιαίτερους από τους άλλους, ακόμα και όταν βρισκόμαστε μέσα σε ένα πλήθος. Copyright © Joan Burnett. Χρησιμοποιείται με άδεια.

Περαιτέρω διάβασμα στο διαδίκτυο. Έχετε ελεύθερη πρόσβαση στο παρακάτω άρθρο στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου <https://study.sagepub.com/liu2e>: Banks, Stephen P., Esther Louie and Martha Einerson (2000), «Constructing personal identities in holiday letters», *Journal of Social and Personal Relationships*, 17(2): 299-327.

Συνήθως χρησιμοποιούμε τον όρο *κοινωνική ταυτότητα* για να αναφερθούμε στα μέρη εκείνα της έννοιας του εαυτού τα οποία προκύπτουν από τη συμμετοχή του ατόμου σε μια ομάδα, από κοινού με τη συναισθηματική και αξιακή σημα-

σία που συνοδεύει τη συμμετοχή αυτή (Tajfel, 1978). Οι κοινωνικές ταυτότητες μας ξεχωρίζουν ως μέλη ομάδων και διαχωρίζουν τις ομάδες μας (π.χ., εθνικές ή αθλητικές ομάδες) από άλλες, πιθανώς ανταγωνιστικές ομάδες. Η κοινωνική ταυτότητα επηρεάζει τον τρόπο ζωής μας μέσα σε ποικίλα πολιτισμικά πλαίσια και τον τρόπο που σχετιζόμαστε με διάφορες κοινωνικές ομάδες και θεσμούς (Jenkins, 1996). Οι κοινωνικές ομάδες μπορεί να ορίζονται με βάση οικογενειακές συνδέσεις, εθνικές κοινότητες, πολιτισμικές ομάδες, φυλή, εθνικότητα, επάγγελμα ή φιλικούς κύκλους.

Τα άτομα «οικοδομούν» κοινωνικές κατηγορίες όπως οι αθλητικές ομάδες, οι φιλελεύθεροι και οι Εβραίοι, χρησιμοποιώντας τις πεποιθήσεις, τις στάσεις, τα αισθήματα και τις συμπεριφορές τους ως πρωτότυπα προκειμένου να διαφοροποιήσουν τις δικές τους ομάδες από άλλες. Οι Hogg και Mullin (1999) υποστηρίζουν ότι τα άτομα συνήθως συμμορφώνονται περισσότερο με τις νόρμες της ομάδας τους όταν αντιμετωπίζουν μια αίσθηση αβεβαιότητας. Σκεφτείτε τις φυλετικές ταυτότητες και τη σημασία του να είναι κανείς «λευκός». Ο Fanon (1990) γράφει ότι τα λευκά άτομα στη Δύση ως επί το πλείστον δεν έχουν επίγνωση του γεγονότος ότι ανήκουν σε κάποια συγκεκριμένη φυλετική ομάδα, καθώς θεωρούν δεδομένο το να είναι κανείς λευκός. Από την άλλη, άνθρωποι διαφορετικού φυλετικού υποβάθρου έχουν μεγαλύτερη συναίσθηση της συμμετοχής τους σε μειονοτικές ομάδες, ξεχωριστές από την πλειοψηφία. Μια σημαντική συνέπεια της κατηγοριοποίησης των ανθρώπων με βάση τη συμμετοχή τους σε ομάδες συνίσταται στη δημιουργία μιας διαχωριστικής γραμμής μεταξύ εσω-ομάδων και εξω-ομάδων· ορισμένοι τύποι ομάδων (π.χ., όσοι έχουν ισχυρό συλλογικό ή ομαδικό προσανατολισμό) και ορισμένα πλαίσια (π.χ., αντιπαλότητα ή ανταγωνισμός για λιγοστούς πόρους) οδηγούν στη χάραξη βαθύτερων διαχωριστικών γραμμών.

ΘΕΩΡΙΑ

ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Σύμφωνα με την Hardiman (2001), υπάρχουν διάφορα στάδια στην ανάπτυξη της κοινωνικής ταυτότητας από τους λευκούς ανθρώπους των δυτικών πολιτισμών. Αρχικά εντοπίζουμε τη φάση ανεξερευνήτης ταυτότητας, η οποία χαρακτηρίζεται από την αποδοχή των κυρίαρχων νομών και από έλλειψη επιθυμίας να διερευνήσει κανείς την ταυτότητά του. Ακολουθεί η φάση αποδοχής, κατά την οποία τα μέλη της κυρίαρχης ομάδας εσωτερικεύουν την ταυτότητα που τους επιβάλλει ο πολιτισμός τους. Στο τρίτο στάδιο, στον επαναπροσδιορισμό, το άτομο προχωρά σε μια επανερμηνεία του κυρίαρχου πολιτισμού, η οποία μπορεί να συνοδεύεται από απόπειρες να τον αμφισβητήσει ανοιχτά. Το τέταρτο στάδιο αποτελεί την ενσωμάτωση, μέσω της οποίας οι λευκοί άνθρωποι συνδέονται με έναν κυρίαρχο πολιτισμό που αντικατοπτρίζει την επίγνωση των ειδικών προνομίων που τους αναλογούν, καθώς και την εκτίμηση των αξιών των μειονοτικών πολιτισμών. Φυσικά, το τελευταίο στάδιο συχνά δεν επιτυγχάνεται. Η ανάπτυξη ταυτότητας δεν ακολουθεί αναγκαία μια γραμμική διαδικασία και η διάρκεια του κάθε σταδίου ενδέχεται να ποικίλλει από άτομο σε άτομο.

Παραπομπή

Hardiman, Rita (2001), «Reflections on white identity development theory», in C. L. Wijeyesinghe and J. B. Bailey (eds), *New Perspectives on Racial Identity Development: A Theoretical and Practical Anthology*. New York: New York University Press. pp. 12-34.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με την ανάπτυξη ταυτότητας

Erickson, Erik H. (1980), *Identity and the Life Cycle*. New York: W. W. Norton & Co.

Η θεωρία στην πράξη

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΕΙΑ

Οι ψυχολόγοι συχνά θεωρούν την εφηβεία ως περίοδο αυτοπροσδιορισμού και ανάπτυξης, ιδίως σε σχέση με τις σωματικές και κοινωνικές αλλαγές στις οποίες υπόκεινται οι έφηβοι σ' αυτό το διάστημα. Οι κοινωνικές ταυτότητες ενεργοποιούνται μέσω της αυτοκατηγοριοποίησης, συγκεκριμένα συγκρίνοντας τον εαυτό με τους άλλους. Κάποιοι μελετητές πιστεύουν ότι, κατά την εφηβεία, οι νέοι άνθρωποι διέρχονται από τα στάδια της ανάπτυξης ταυτότητας. Ο Tanti και οι συνεργάτες του (2011: 556) υποστηρίζουν ότι «στους περισσότερους δυτικούς πολιτισμούς, οι έφηβοι γενικώς βιώνουν σημαντικές αλλαγές στον κοινωνικό τους κόσμο, οι οποίες οφείλονται σε δύο βασικές μεταβάσεις που προκύπτουν σαφώς από το ισχύον κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον»: τη μετάβαση από

την πρωτοβάθμια στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και τη μετάβαση από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στο πανεπιστήμιο ή στην αγορά εργασίας. Και οι δύο αυτές μεταβάσεις περιλαμβάνουν μια σημαντική περίοδο ασυνέχειας στον κοινωνικό κόσμο του εφήβου. Μπορεί να συναντήσουν περισσότερες διαφορετικές και ετερογενείς κοινωνικές καταστάσεις, ενώ οι διαφορετικές ομάδες με τις οποίες σχετίζονται ενδέχεται να τους φέρουν αντιμέτωπους με διαφορετικούς ρόλους, υποχρεώσεις και προσδοκίες. Όλες αυτές οι εμπειρίες δημιουργούν την πιθανότητα συμμετοχής σε νέες ομάδες και σχηματισμού νέων ταυτοτήτων. Στη μελέτη τους, οι Tanti κ.ά. (2011) ανακάλυψαν ότι τα στάδια της ανάπτυξης ταυτότητας των εφήβων διαμορφώνονται από τα στερεότυπα των ομάδων στις οποίες εντάσσονται, καθώς και των άλλων ομάδων στις οποίες δεν ανήκουν.

Ερωτήσεις για να σας οδηγήσουν παρακάτω

Πώς μπορεί να αποτυπωθεί το καθένα από τα στάδια ανάπτυξης ταυτότητας του Hardiman (2001) κατά την εφηβεία; Πώς λειτουργούν αυτά τα στάδια όσο η κοινωνική ταυτότητα αλλάζει από κατάσταση σε κατάσταση;

Παραπομπή

Tanti, Chris, Arthur A. Stukas, Michael J. Halloran and Margaret Foddy (2011), «Social identity change: shifts in social identity during adolescence», *Journal of Adolescence*, 34(3): 555-567.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με την ανάπτυξη ταυτότητας κατά την εφηβεία

Tarrant, Mark, Adrian C. North, Mark D. Edridge, Laura E. Kirk, Elizabeth A. Smith and Rossin E. Turner (2001), «Social identity in adolescence», *Journal of Adolescence*, 24(5): 597-609.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Οι ηλικιακές διακρίσεις, ως παράδειγμα αρνητικών στερεοτύπων σε βάρος των ηλικιωμένων, γίνονται αισθητές στην καθημερινή ζωή, όπως στην περίπτωση της «μωρουδιακής ομιλίας» – μια μορφή υπεροπτικής συμπεριφορά που υιοθετούν οι νεότεροι απέναντι στους ηλικιωμένους. Πιστεύετε ότι όλοι οι ηλικιωμένοι έχουν αρνητική άποψη για τη «μωρουδιακή ομιλία»; Γιατί ή γιατί όχι; Δώστε μερικά παραδείγματα άλλων ομάδων στις οποίες τα στερεότυπα επηρεάζουν τον τρόπο που οι άνθρωποι απευθύνονται ο ένας στον άλλο.

Εσω-ομάδες και έξω-ομάδες

Για τα άτομα κάθε πολιτισμού υπάρχουν ομάδες στις οποίες ανήκουν, που ονομάζονται ομάδες συμμετοχής, και οι ομάδες στις οποίες δεν ανήκουν ή αλλιώς ομάδες μη συμμετοχής. Οι ομάδες συμμετοχής μπορούν να είναι ακούσιες (όπως στην περίπτωση της ηλικίας, της φυλής ή του φύλου) ή εκούσιες (όπως στην περίπτωση της πολιτικής συσχέτισης, της θρησκείας ή του επαγγέλματος). Οι *εσω-ομάδες* εκπροσωπούν μια ειδική κατηγορία ομάδας συμμετοχής που χαρακτηρίζεται από εσωτερική συνοχή μεταξύ των μελών. Οι νόρμες, οι βλέψεις και οι αξίες μιας εσω-ομάδας διαμορφώνουν τη συμπεριφορά των μελών της. Όταν η εσω-ομάδα είναι σαφής, τα μέλη της ενδιαφέρονται το ένα για την ευημερία του άλλου και είναι πρόθυμα να συνεργαστούν χωρίς να απαιτούν ίση ανταμοιβή. Οι εσω-ομάδες χαρακτηρίζονται από κάποιες κοινές εμπειρίες (που ορισμένες φορές τις διακονίζουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης) και ένα προσδοκώμενο κοινό μέλλον, με αποτέλεσμα να δημιουργούν μια αίσθηση οικειότητας, σύμπνοιας και εμπιστοσύνης.

Όπως συμβαίνει και με τις ομάδες συμμετοχής, οι ομάδες μη συμμετοχής μπορούν να είναι ακούσιες ή εκούσιες. Μια *έξω-ομάδα* αποτελεί ομάδα μη συμμετοχής, που είναι σαφής στην εσω-ομάδα. Η έξω-ομάδα θεωρείται ξεχωριστή από την εσω-ομάδα, ενώ καμιά φορά αντιμετωπίζεται ως εμπόδιο στον δρόμο της επίτευξης των στόχων της εσω-ομάδας (Jandt, 2007). Οι έξω-ομάδες αποτελούνται από ανθρώπους των οποίων η ευημερία δεν μας απασχολεί· προκειμένου να συνεργαστούμε με μια τέτοια ομάδα, απαιτούμε μία τουλάχιστον ίση ανταμοιβή (Neuliep, 2012). Τα γνωρίσματα που αποδίδουμε σε μέλη της έσω- ή έξω-ομάδας είναι συνήθως μεροληπτικά υπέρ της εσω-ομάδας. Η μεροληψία υπέρ της εσω-ομάδας παρατηρείται στις διαστάσεις εκείνες στη βάση των οποίων συγκρίνουμε εσω-ομάδες και έξω-ομάδες (π.χ., ευφυΐα, χειρισμός της γλώσσας), παρά το γεγονός ότι η εκάστοτε πραγματική διαφορά μπορεί να ανήκει σε μια εντελώς διαφορετική διάσταση (π.χ., εθνική καταγωγή). Τείνουμε να θεωρούμε τις έξω-ομάδες ομοιογενείς, ενώ εντοπίζουμε περισσότερη ποικιλία στις εσω-ομάδες (βλ. Κεφάλαιο 4).

Διαφορετικοί πολιτισμοί αποδίδουν διαφορετικές σημασίες στις σχέσεις έσω- και έξω-ομάδας. Σε ατομικιστικούς πολιτισμούς, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες και οι Κάτω Χώρες, οι άνθρωποι θεωρούνται ανεξάρτητοι, με αποτέλεσμα να παρατηρούνται λιγότερες διακρίσεις και με μικρότερη ένταση μεταξύ εσω-ομάδων και έξω-ομάδων. Σε πολιτισμούς συλλογικότητας, όπως η Ελλάδα και η Νιγηρία, οι άνθρωποι προσανατολίζονται περισσότερο προς την ομάδα και τα άτομα θεωρούνται αλληλοεξαρτώμενα και επομένως διατηρούν στενή επαφή με την εσω-ομάδα τους. Καθώς η επιβίωση τόσο του ατόμου όσο και της κοινωνίας εξαρτάται περισσότερο από την ομάδα, γίνεται σαφέστερη διάκριση μεταξύ εσω-ομάδων και έξω-ομάδων. Οι διακρίσεις αυτές οδηγούν σε μια αίσθηση ένταξης, ασφάλειας και εμπιστοσύνης. Συχνά αντιμετωπίζουμε τους ξένους ή τους αγνώστους με καχυποψία και τους πα-

ρατηρούμε προσεκτικά ενώ αποφασίζουμε αν μπορούμε ή όχι να τους εμπιστευθούμε. Συνήθως δείχνουμε περισσότερη ανεκτικότητα απέναντι στη συμπεριφορά των μελών της εσω-ομάδας απ' ό,τι στη συμπεριφορά των ξένων, δημιουργώντας μ' αυτόν τον τρόπο διάκριση ανάμεσα στα επονομαζόμενα *εσωτερικά* ήθη και στα *εξωτερικά* ήθη. Το εύρος των ηθών αποκαλείται βεληνεκές της δικαιοσύνης. Ο Coleman (2000: 118) δηλώνει: «Άτομα ή ομάδες που βρίσκονται εντός των ηθικών συνόρων μας θεωρείται ότι αξίζουν την ίδια δίκαιη, ηθική μεταχείριση που αξίζουμε κι εμείς. Τα άτομα ή οι ομάδες πέρα από τα σύνορα αυτά θεωρούνται ανάξια να τύχουν ανάλογης μεταχείρισης».

Είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι οι κοινωνικές ταυτότητες και η συμμετοχή μας σε ομάδες δεν είναι σταθερές. Καθώς αλλάζουν οι συμμετοχές μας ή το κοινωνικό πλαίσιο, χρειάζεται να αναδομήσουμε ή να επαναδιαπραγματευτούμε τις κοινωνικές μας ταυτότητες. Η Ινδή φεμινίστρια ερευνήτρια Chandra Talpade Mohanty απεικόνισε έντονα αυτή τη θέση αντλώντας από τη δική της εμπειρία (Mohanty, 2003: 190):

Όσο μεγαλύτερα στην Ινδία, ήμουν Ινδή· την περίοδο που δίδασκα σε ένα γυμνάσιο στη Νιγηρία, ήμουν ξένη (Ινδή ακόμα), αν και οικεία στους ντόπιους. Ως απόφοιτη στο Ιλλινόις, αρχικά ήμουν ξένη φοιτήτρια του «Τρίτου Κόσμου», στη συνέχεια έγχρωμη. Κατά την έρευνά μου στο Λονδίνο, ήμουν μαύρη. Ως καθηγήτρια σε ένα αμερικανικό πανεπιστήμιο, είμαι Ασιάτισσα –παρόλο που τα φυλετικά προφίλ της Νότιας Ασίας δεν εντάσσονται με ασφάλεια στην «ασιατική» κατηγορία– και, επειδή έτσι επιλέγω να ορίζω τον εαυτό μου, έγχρωμη αντιρατσίστρια φεμινίστρια. Στη Βόρεια Αμερική ήμουν επίσης «αλλοδαπή υπήκοος» με ινδικό διαβατήριο – πλέον είμαι Αμερικανίδα υπήκοος, της οποίας η φυλετικοποίηση έχει εντατικοποιηθεί και με αρνητικό τρόπο μετά τις επιθέσεις στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου και το Πεντάγωνο την 11η Σεπτεμβρίου του 2001.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Σκεφτείτε μία περίοδο κατά την οποία σας αντιμετώπιζαν ως μέλος κάποιας εξω-ομάδας. Ποιες πράξεις των άλλων σας έκαναν να νιώθετε μέλος της εξω-ομάδας; Πώς αντιδράσατε στον αποκλεισμό σας; Σε ποιες περιπτώσεις έχετε αντιμετωπίσει άλλους ανθρώπους ως μέλη εξω-ομάδας και όχι ως άτομα; Πώς άλλαξε αυτό τη συμπεριφορά σας; Ποια ήταν η αντίδρασή τους;

ΘΕΩΡΙΑ

ΘΕΩΡΙΑ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Η θεωρία της διαπραγμάτευσης της ταυτότητας, που προτάθηκε από τη Stella Ting-Toomey (2005a), δίνει έμφαση στο γεγονός ότι συγκεκριμένοι τομείς της ταυτότητας ασκούν επιρροή στις καθημερινές μας επαφές. Τα άτομα αποκτούν και αναπτύσσουν τις ταυτότητές

τους μέσω της αλληλεπίδρασης με τους άλλους, καθώς με αυτόν τον τρόπο αποκτούμε αξίες, πεποιθήσεις, νόρμες και στυλ που διέπουν την επικοινωνιακή μας συμπεριφορά. Υπάρχουν πολλές πιθανές ταυτότητες που μας είναι διαθέσιμες ή μας έχουν αποδοθεί, συμπεριλαμβανομένων αυτών της κοινωνικής τάξης, του σεξουαλικού προσανατολισμού, της ηλικίας, της φυλής, της εθνότητας και του πολιτισμού. Προκειμένου να γίνουμε αποτελεσματικοί διαπολιτισμικοί συνομιλητές, οφείλουμε να κατανοούμε τόσο το πολιτισμικό περιεχόμενο και τα εμφανή ζητήματα των τομέων της ταυτότητας όσο και τον τρόπο που βλέπουν οι άλλοι τον εαυτό τους κατά την επικοινωνία.

Η θεωρία διαπραγμάτευσης της ταυτότητας θέτει την ταυτότητα ως μια αναστοχαστική αυτο-εικόνα που δημιουργείται κατά τη διαδικασία της διαπολιτισμικής επικοινωνίας. Τα μέσα διαπραγμάτευσης αυτής της ταυτότητας περιγράφονται ως «μια διαδικασία αλληλεπίδρασης με σκοπό τη συναλλαγή, μέσω της οποίας τα άτομα που βρίσκονται σε μια διαπολιτισμική συνθήκη επιχειρούν να διεκδικήσουν, να καθορίσουν, να τροποποιήσουν, να αμφισβητήσουν ή/και να υποστηρίξουν τις αυτο-εικόνες που είναι επιθυμητές σε αυτά και στους άλλους» (Ting-Toomey, 2005a: 217). Η διαπραγμάτευση της ταυτότητας γίνεται αισθητή σε όλες τις επικοινωνιακές επαφές, καθώς οι εμπλεκόμενοι επιχειρούν ταυτόχρονα να εκμαιεύσουν τις δικές τους επιθυμητές ταυτότητες και να αμφισβητήσουν ή να υποστηρίξουν τις ταυτότητες των άλλων. Η διαπολιτισμική επικοινωνία απαιτεί μια προσεκτική διαδικασία εναρμόνισης με τα ζητήματα της αυτο-ταυτότητας, καθώς και συνειδητή επίγνωση και προσαρμογή στα εμφανή ζητήματα της ταυτότητας των άλλων.

Παραπομπή

Ting-Toomey, Stella (2005a), «Identity negotiation theory: crossing cultural boundaries», in W. B. Gudykunst (ed.), *Theorizing about Intercultural Communication*. Thousand Oaks, CA: Sage. pp. 211- 233.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με τη διαπραγμάτευση της ταυτότητας

Qin, Desiree B. (2009), «Being “good” or being “popular”: gender and ethnic identity negotiations of Chinese immigrant adolescents», *Journal of Adolescent Research*, 24(1): 37-66.

Η θεωρία στην πράξη

ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΓΙΑ ΞΕΝΑΓΟΥΣ

Όταν οι άνθρωποι συναντιούνται και αλληλεπιδρούν για πρώτη φορά, είναι πιθανόν να προσπαθήσουν να εγκαθιδρύσουν αντίστοιχες ταυτότητες, όπως και να προβάλουν τη δική τους επιθυμητή ταυτότητα σύμφωνα με τις απαιτήσεις της εκάστοτε περίπτωσης. Όπως γράφουν οι Swann, Johnson και Bosson (2009: 81), «η ίδια γυναίκα, για παράδειγ-

μα, που θα μπορούσε να είναι θερμή απέναντι στα παιδιά της, θα μπορούσε να είναι παγερή με τους υπαλλήλους της και ένα μείγμα αυτών των δύο συμπεριφορών απέναντι στην οικογένεια του συζύγου της». Αυτό ενδέχεται να προκαλέσει πρόβλημα στην επικοινωνία, όταν η κάθε πλευρά προσπαθεί να προβλέψει τι θα πει ή θα πράξει η άλλη ή πώς θα αντιδράσει σε ό,τι λέγεται ή συμβαίνει. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να αποτελέσει ιδιαίτερο πρόβλημα στην περίπτωση των ξεναγών, το επάγγελμα των οποίων τους υποχρεώνει να προβλέπουν και να ικανοποιούν διαρκώς τις προσδοκίες των πελατών τους. Ο Huang (2011) ανέλυσε τις επικοινωνιακές συμπεριφορές των ξεναγών στην Επαρχία Υννηαν της Νότιας Κίνας. Με την αύξηση του τουρισμού σε όλη την Κίνα, είναι ζωτικής σημασίας για τους ξεναγούς η δυνατότητα να εξισορροπούν ή να διαπραγματεύονται ταυτότητες προκειμένου να διασφαλίσουν την κατάλληλη και αποτελεσματική επικοινωνία με τουρίστες απ' όλο τον κόσμο. Όπως υποστηρίζει ο Huang, οι ξεναγοί έχουν ήδη προκατασκευασμένες αντιλήψεις για τον εαυτό τους και τον προσδοκώμενο ρόλο τους· μπορεί επίσης να έχουν σχηματίσει ορισμένα «στερεότυπα» για τους τουρίστες που έρχονται από διαφορετικά μέρη του κόσμου. Ωστόσο, αυτές οι προϋπάρχουσες προσδοκίες για τους πελάτες τους και για τον ρόλο που απαιτείται από τους ίδιους με την ιδιότητά τους ως ξεναγών ενδέχεται να μην ταιριάζουν μεταξύ τους. Η μελέτη του Huang αποκάλυψε ότι οι ξεναγοί από την Κίνα, όταν αλληλεπιδρούν με ξένους τουρίστες, αποδίδουν μεγαλύτερη έμφαση στην εθνική τους ταυτότητα παρά στην επαγγελματική ή την προσωπική. Κάποιες φορές τέτοιες προσδοκίες συγκρούονται με τους τρόπους με τους οποίους επιθυμούν να αντιμετωπίζονται οι τουρίστες. Επομένως, πρέπει να προηγηθεί διαπραγμάτευση ταυτότητας κατά την αρχική επικοινωνία μεταξύ ξεναγών και τουριστών.

Ερωτήσεις για να σας οδηγήσουν παρακάτω

Γιατί πιστεύετε ότι η εθνική ταυτότητα είναι σημαντικότερη για τους Κινέζους ξεναγούς απ' ό,τι η επαγγελματική ή η προσωπική; Υπάρχουν άλλα επαγγέλματα στα οποία θα μπορούσε να ισχύει αυτό ή το αντίθετο; Ποια όψη της ταυτότητάς σας έχει περισσότερη σημασία για σας και γιατί;

Παραπομπές

- Huang, Ying (2011), «Identity negotiation in relation to context of communication», *Theory and Practice in Language Studies*, 1(3): 219-225.
- Swann, William B., Russell E. Johnson and Jennifer K. Bosson (2009), «Identity negotiation at work», *Research in Organizational Behavior*, 29: 81-109.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με τη διαπραγμάτευση ταυτότητας

- Pavelenko, Aneta and Adrian Blackledge (eds), (2004) *Negotiation of Identities in Multilingual Contexts*. Buffalo, NY: Multilingual Matters.
-

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΤΙΣ ΥΠΟ-ΟΜΑΔΕΣ

Οι ταυτότητες που ορίζουν τα σύνορα μεταξύ του εαυτού και των άλλων ή τα όρια μεταξύ εσω-ομάδων και εξω-ομάδων εξηγούν πολλά για τον λόγο που οι άνθρωποι σκέφτονται και συμπεριφέρονται με τον τρόπο που το κάνουν. Η παρακάτω ενότητα πραγματεύεται ταυτότητες με βάση το φύλο, την εθνότητα, τη θρησκεία, τον πολιτισμό και την εθνικότητα.

Ταυτότητα φύλου

Η *ταυτότητα φύλου* αποτελεί μέρος της προσωπικής αλλά και της κοινωνικής ταυτότητας. Ο όρος *φύλο* εμπεριέχει κοινωνικούς ρόλους που έχουν παγιωθεί για κάθε φύλο, ενώ ο όρος *βιολογικό φύλο* (σεξ) αναφέρεται σε μια βιολογική κατηγορία που καθορίζεται συνήθως στη γέννηση. Το φύλο αποτελεί κοινωνική ερμηνεία του βιολογικού φύλου και των πολιτισμικών υποθέσεων και προσδοκιών που σχετίζονται με αυτό. Όλοι οι πολιτισμοί διαχωρίζουν κάποιες όψεις της ανθρώπινης ύπαρξης σε διακριτούς αρσενικούς και θηλυκούς ρόλους, ωστόσο το περιεχόμενο των ρόλων των φύλων –οι σχετικές νόρμες συμπεριφοράς, προσδοκίες και υποθέσεις– διαφέρουν από πολιτισμό σε πολιτισμό. Αυτά τα χαρακτηριστικά μπορεί να συνδέονται ή να μη συνδέονται με τις βιολογικές διαφορές μεταξύ αρσενικών και θηλυκών.

Περαιτέρω διάβασμα στο διαδίκτυο. Έχετε ελεύθερη πρόσβαση στο παρακάτω άρθρο στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου <https://study.sagepub.com/liu2e>: Stapleton, Karyn and John Wilson (2004), «Gender, nationality and identity: a discursive study», *European Journal of Women's Studies*, 11(1): 45-60.

Τα παιδιά αναπτύσσουν σταθερότητα ταυτότητας φύλου στην ηλικία των 5 ή 6 ετών (Lee, 2000). *Σταθερότητα φύλου* ονομάζεται η έννοια που ορίζει ότι ένα παιδί που γεννιέται ως κορίτσι θα παραμένει πάντα θηλυκό, θα υιοθετήσει θηλυκούς ρόλους και θα γίνει γυναίκα μεγαλώνοντας· παρομοίως, ένα παιδί που γεννιέται ως αγόρι θα υιοθετήσει αρσενικούς ρόλους και θα γίνει άντρας μεγαλώνοντας. Ωστόσο, αυτές οι συνέχειες δεν είναι εντελώς σαφείς και πρέπει να τις διδαχθεί κανείς (Dines & Humez, 1995). Ο Piaget μελέτησε την ανάπτυξη της ταυτότητας φύλου εξετάζοντας τις καθημερινές αλληλεπιδράσεις των παιδιών στο πλαίσιο του παιχνιδιού· ανακάλυψε ότι, ήδη στην ηλικία των 5, τα παιδιά τείνουν να παίζουν με παιχνίδια συγκεκριμένα για το φύλο τους. Για παράδειγμα, τα κορίτσια παρουσιάζουν την τάση να παίζουν περισσότερο με κούκλες, ενώ τα αγόρια παίζουν περισσότερο με παιχνίδια Superman και Batman· τα νεαρά αγόρια παίζουν μαζί σε μεγαλύτερες

ομάδες, ενώ τα νεαρά κορίτσια προτιμούν να παίζουν κυρίως σε ζευγάρια και μικρότερες ομάδες. Σ' αυτή την περίοδο της πρώιμης παιδικής ηλικίας τα παιδιά αποκτούν επίσης επίγνωση των στερεοτυπικών ρόλων των φύλων. Παραδείγματος χάριν, ένα κορίτσι μπορεί να δει ότι η μητέρα του μαγειρεύει τα περισσότερα γεύματα στο σπίτι, μαθαίνοντας έτσι ότι το μαγείρεμα αποτελεί δουλειά της γυναίκας· ένα αγόρι αντίστοιχα μπορεί να παρατηρήσει τον πατέρα του να κάνει επισκευές στο σπίτι και ως εκ τούτου να αρχίσει να αντιλαμβάνεται τις επισκευές ως ανδρική δουλειά. Οι πρώιμες πεποιθήσεις σχετικά με τους ρόλους των φύλων αντικατοπτρίζουν τις παρατηρήσεις των παιδιών για όσα βλέπουν γύρω τους, στην οικογένειά τους και στο ευρύτερο κοινωνικό τους περιβάλλον.

Ωστόσο, η ταυτότητα φύλου δεν περιορίζεται απαραίτητα στο αρσενικό ή το θηλυκό. Σε κάποιες κοινωνίες είναι πιθανή μια ακόμα ταυτότητα φύλου, η οποία ορίζεται πολιτισμικά ως *τρίτο φύλο*. Οι *berdache* των ιθαγενών της Αμερικής ορίζονται ως άτομα με δύο πνεύματα, τόσο αρσενικό όσο και θηλυκό. Οι *berdache* θεωρούνται κάτοχοι υπερφυσικών δυνάμεων. Οι *hijra* της Ινδίας αναγνωρίζονται ως ιδιαίτερη κάστα. Γεννιούνται με ανδρικά γεννητικά όργανα, ωστόσο δεν αποδέχονται συγκεκριμένους αρσενικούς ή θηλυκούς ρόλους· αντίθετα, αυτοπροσδιορίζονται ως *hijra*. Στον ισλαμικό πολιτισμό του Ομάν, άνδρες με ενδυμασία που αναμειγνύει αρσενικά και θηλυκά στοιχεία και οι οποίοι επιδίδονται σε σεξουαλικές σχέσεις με άνδρες αποκαλούνται *khanith* και ορίζονται επίσης ως τρίτο φύλο. Οι *fa'afafine* της Σαμόα και οι *fakaleiti* της Τόνγκα, όπως και οι *mahu* της Χαβάης και της Ταϊτής αποδεικνύουν επίσης ότι η ταυτότητα φύλου μπορεί να είναι ανεξάρτητη από τους ρόλους των φύλων. Οι άνθρωποι αυτοί είναι αρσενικοί με θηλυκή ταυτότητα φύλου· ντύνονται με γυναικείο στυλ και εκτελούν καθήκοντα που προορίζονται για γυναίκες. Είναι σημαντικό ότι αυτοί οι ρόλοι του τρίτου φύλου δεν ορίζονται και γίνονται αποδεκτοί μόνο από τα άτομα, αλλά και από την ευρύτερη κοινωνία στην οποία ζουν. Για παράδειγμα, η κοινωνική αποδοχή των *fa'afafine* της Σαμόα έχει εξελιχθεί από τη μακρά παράδοση, σύμφωνα με την οποία ορισμένα αγόρια ανατρέφονταν ως κορίτσια. Σε οικογένειες όπου όλα τα παιδιά είναι αρσενικά ή στα οποία η μοναδική κόρη είναι πολύ νέα για να βοηθήσει τις γυναίκες στη δουλειά τους, οι γονείς συχνά επιλέγουν έναν ή περισσότερους από τους γιους για να βοηθήσει τη μητέρα. Τα αγόρια αυτά εκτελούν γυναικείες εργασίες και μεγαλώνουν και ντύνονται ως κορίτσια.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Με την υποτιθέμενη ισότητα στους δυτικούς πολιτισμούς, δεν είναι σπάνιο φαινόμενο να συναντά κανείς «μπαμπάδες που μένουν στο σπίτι», ιδίως στις αστικές περιοχές. Πώς θα αντιδρούσαν οι άνθρωποι του πολιτισμού σας σε αυτό το φαινόμενο; Πώς θα μπορούσε αυτό το έθιμο να επηρεάσει την οικονομική δομή μιας κοινωνίας;

Η κοινωνία αποτελεί τον παράγοντα καθορισμού του ρόλου των φύλων που γνωρίζουμε ως αρσενικό και θηλυκό. Η αρρενωπότητα στη Δύση οριζόταν παραδοσιακά από τη δύναμη και τη λογική, ενώ η θηλυκότητα παραδοσιακά σχετιζόταν με τη φυσική αδυναμία, το συναίσθημα και τη διαίσθηση. Οι άνθρωποι δρουν βάσει της ταυτότητας του φύλου τους καθημερινά, ως μέρος της ρουτίνας τους. Ωστόσο, όταν δεν ταυτιζόμαστε με τις ιδιαίτερες νόρμες της κοινωνίας μας, όταν η ταυτότητά μας δεν βρίσκει θέση στον κυρίαρχο πολιτισμό ή όταν δεν αντιδρούμε με κοινωνικώς αποδεκτούς τρόπους στην ταυτότητα που μας έχει αποδοθεί, υπάρχει το ενδεχόμενο να υποστούμε δυσφήμιση ή να υπάρξουν διακρίσεις σε βάρος μας. Η αντίσταση απέναντι στην ταυτότητα που μας έχει αποδοθεί μπορεί να είναι ιδιαίτερα δύσκολη, καθώς συμβαίνει σε υποσυνείδητο επίπεδο. Επιπλέον, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, το σχολείο, η θρησκεία και άλλοι κοινωνικοί θεσμοί αποτελούν δημιουργούς στερεοτύπων βάσει του φύλου, τα οποία ενισχύουν τους ρόλους που αυτό το φύλο υποτίθεται πως πρέπει να ενσαρκώνει. Για παράδειγμα, οι άνδρες συχνά προβάλλονται στην τηλεόραση ως δυνατοί και γενναίοι, ισχυροί και κυρίαρχοι, ενώ οι γυναικείοι χαρακτήρες συχνά εμφανίζονται ως υποτακτικοί, συναισθηματικοί και εστιασμένοι κατά κύριο λόγο στις ρομαντικές σχέσεις. Αυτές οι αναπαραστάσεις στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης ενισχύουν και επηρεάζουν την αντίληψη και τις προσδοκίες μας για τους ρόλους των φύλων στον πραγματικό κόσμο. Καθώς αλλάζουν οι δυτικές νόρμες και τα στερεότυπα σχετικά με το φύλο, πράγμα που συμβαίνει κατά τις τελευταίες δεκαετίες, οι ταυτότητες και οι κοινωνικές μας αλληλεπιδράσεις αλλάζουν μαζί τους: η διαδικασία αυτή δημιουργεί νέες εντάσεις στην αποτύπωση των ταυτοτήτων φύλου. Σήμερα, στη Δύση αλλά και σε αυξανόμενο αριθμό άλλων κοινωνιών, παρατηρούνται συγκρούσεις μεταξύ των ομάδων σε σχέση με τους τρόπους με τους οποίους θα έπρεπε να δομούνται οι ταυτότητες και οι ρόλοι των φύλων.

ΘΕΩΡΙΑ

ΓΚΕΪ, ΛΕΣΒΙΑΚΕΣ, ΑΜΦΙΦΥΛΟΦΙΛΕΣ, ΤΡΑΝΣ ΚΑΙ ΙΝΤΕΡΣΕΞ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ

Η ταυτότητα που εξαρτάται από τον σεξουαλικό προσανατολισμό συνιστά περίπλοκο ζήτημα. Συχνά, ο σχηματισμός τέτοιων ταυτοτήτων αποτελεί ρευστή διαδικασία, ιδίως όταν αναλογιστεί κανείς την επίδραση της πολιτισμικής ταυτότητας, όπως και των κοινωνικών, συναισθηματικών και οικογενειακών περιπλοκών (Tellingator & Woyewodzc, 2011). Οι θεωρίες σεξουαλικής ταυτότητας παραδοσιακά εστίαζαν στον αυτοπροσδιορισμό κάποιου ως μέλους σεξουαλικής μειονότητας (Morgan, 2013). Συγκεκριμένα, οι ερευνητές της σεξουαλικότητας έχουν υιοθετήσει περισσότερο περιεκτικές και πολυδιάστατες εννοιολογήσεις της σεξουαλικής ταυτότητας, οι οποίες ενσωματώνουν τη σεξουαλική έλξη, φαντασίωση και συμπεριφορά, καθώς και τις ρομαντικές, συναισθηματικές και κοινωνικές προτιμήσεις στη διαδικασία κατανόησης της σεξουαλικής ταυτότητας. Επιπλέον,

τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των αντιλήψεών μας για τις ταυτότητες που βασίζονται στον σεξουαλικό προσανατολισμό. Οι Telingator και Woyewodzic (2011) υποστηρίζουν ότι ο αυξανόμενος διάλογος και η προβολή γκέι και λεσβιακών προτύπων ρόλων στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης έχουν θέσει υπό αμφισβήτηση τις συμβατικές ιδέες περί του τι θεωρείται «φυσιολογικός» σεξουαλικός προσανατολισμός. Μια κατηγορία που μπορεί να χρησιμοποιήσει κανείς για να προσδιορίσει τον εαυτό του και άλλους είναι η ΛΟΑΤΚΙ, που δηλώνει άτομα με γκέι, λεσβιακό, αμφιφυλοφιλικό, τρανς και ίντερσεξ προσανατολισμό. Υπάρχει ωστόσο μια τάση μεταξύ των ανθρώπων να κατηγοριοποιούν αυτά τα άτομα αποκλειστικά ως ΛΟΑΤΚΙ και αυτή η κατηγορία ενδέχεται να υπερισχύει των άλλων παραγόντων ταυτότητας.

Παραπομπές

- Morgan, Elizabeth M. (2013), «Contemporary issues in sexual orientation and identity development in emerging adulthood», *Emerging Adulthood*, 1(1): 52-66.
- Telingator, Cynthia and Kelly T. Woyewodzic (2011), «Sexual minority identity development», *Psychiatric Times*, 28(12): 39-42.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό ως ταυτότητα

- Savin-Williams, Ritch C., Kara Joyner and Gerulf Rieger (2012), «Prevalence and stability of self-reported sexual orientation identity during young adulthood», *Archives of Sexual Behavior*, 41(1): 103-110.

Η θεωρία στην πράξη

ΤΑ ΔΕΙΝΑ ΤΩΝ ΛΟΑΤΚΙ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Παρά την ύπαρξη νομοθεσίας που απαγορεύει τη διάκριση σε βάρος ανθρώπων με βάση τις σεξουαλικές προτιμήσεις ή το φύλο προς το οποίο προσανατολίζονται, τα άτομα που αυτοπροσδιορίζονται ως ΛΟΑΤΚΙ παραμένουν στόχος αποκλεισμού σε πολλά μέρη του κόσμου. Διάφορες χώρες, όπως τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και η Μαλαισία, ποινικοποιούν τις ομοφυλοφιλικές σχέσεις, με τιμωρίες που κυμαίνονται από χρηματικά πρόστιμα μέχρι και τη θανατική ποινή. Η κατάσταση μπορεί να χειροτερέψει αν τα εν λόγω άτομα είναι πρόσφυγες. Πολλοί ΛΟΑΤΚΙ πρόσφυγες, που μπορεί να έχουν εγκαταλείψει την πατρίδα τους είτε λόγω διώξεων και κακομεταχείρισης εξαιτίας του σεξουαλικού τους προσανατολισμού είτε για άλλους λόγους, δεν αισθάνονται άνετα να μοιραστούν το γεγονός των σεξουαλικών προτιμήσεων ή της ταυτότητας φύλου τους με τους υπεύθυνους μετανάστευσης. Έχουν τον φόβο διάκρισης ή αποκλεισμού από την επανεγκατάσταση στη χώρα υποδοχής. Εκτός από τον κοινωνικό αποκλεισμό, οι ΛΟΑΤΚΙ πρόσφυγες αποδεδειγμένα αντιμετωπίζουν φυσική και σεξουαλική βία στις εγκαταστάσεις κράτησης μεταναστών (Tabak & Levitan, 2013). Τα κυρίαρχα στερεότυπα και οι προκα-

ταλήψεις εναντίον των ΛΟΑΤΚΙ ανθρώπων ενδέχεται να επηρεάσουν την αντικειμενικότητα της απόφασης σχετικά με την αποδοχή ή μη ενός πρόσφυγα. Στο πλαίσιο της προσπάθειας επίλυσης του προβλήματος αυτού, η Ύπατη Αρμοστέα Προσφύγων των Ηνωμένων Εθνών (United Nations High Commission for Refugees - UNHCR) εξέδωσε ένα Σημείωμα Καθοδήγησης το 2008 με την ελπίδα να καταστήσει όσους λαμβάνουν αποφάσεις ενήμερους σχετικά με τα συγκεκριμένα προβλήματα και τις ανησυχίες που αντιμετωπίζουν οι ΛΟΑΤΚΙ πρόσφυγες (Türk, 2013). Το σημείωμα αυτό έχει πλέον υποκατασταθεί από νέες κατευθυντήριες γραμμές που δημοσιεύθηκαν τον Οκτώβριο του 2012.

Ερωτήσεις για να σας οδηγήσουν παρακάτω

Τι προκλήσεις αντιμετωπίζουν οι κοινοτικοί οργανισμοί που εργάζονται με ΛΟΑΤΚΙ άτομα; Χρειάζονται ειδική εκπαίδευση όσοι εργάζονται σε αυτούς τους κοινοτικούς οργανισμούς; Θα έπρεπε ο σεξουαλικός προσανατολισμός να λαμβάνεται υπ' όψιν κατά τη λήψη αποφάσεων σχετικά με την αποδοχή προσφύγων;

Παραπομπές

Tabak, Shana and Rachel Levitan (2013), «LGBTI migrants in immigration detention», *Forced Migration Review*, 42: 47-49.

Türk, Volker (2013), «Ensuring protection for LGBTI persons of concern», *Forced Migration Review*, 42: 5-8.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με τους ΛΟΑΤΚΙ πρόσφυγες

Rumbach, Jennifer (2013), «Towards inclusive resettlement for LGBTI refugees», *Forced Migration Review*, 42: 40-43

Εθνοτική ταυτότητα

Η εθνοτικότητα μπορεί να βασίζεται στην εθνική καταγωγή, στη φυλή ή τη θρησκεία (Gordon, 1964). Η εθνοτικότητα διαφέρει από τη φυλή, αλλά ως έννοια συχνά χρησιμοποιείται στη θέση της φυλής ή σε σχέση με αυτήν. Ωστόσο, η φυλή βασίζεται σε βιολογικά χαρακτηριστικά, ενώ η εθνοτικότητα εξαρτάται από πολιτισμικά χαρακτηριστικά που μοιράζονται οι άνθρωποι ορισμένης φυλής, εθνικής καταγωγής, θρησκείας ή γλωσσικής ομάδας. Η *εθνοτική ταυτότητα* αναφέρεται σε μια αίσθηση ένταξης ή ταύτισης με μια εθνοτική ομάδα. Τα άτομα που σχετίζονται με μια συγκεκριμένη εθνοτική ομάδα δεν δρουν απαραίτητα σύμφωνα με τις εθνοτικές νόρμες, ανάλογα με τον βαθμό ταύτισής τους με την ομάδα. Για παράδειγμα, πολλοί Αυστραλοί ορίζουν την εθνοτικότητά τους με βάση τη χώρα από την οποία κατάγονταν οι πρόγονοί τους. Ορισμένοι Βιετναμέζοι πρόσφυγες που ήρθαν στην Αυστραλία κατά τη δεκαετία του 1970 ως υιοθετημένα ορφανά ενδέχεται να εξακο-

Φωτογραφία 6.2 Οι γόνδολες, ένας βενετικός τύπος βάρκας με κουπιά, αποτελούν σύμβολο της βενετικής ταυτότητας. Copyright © Zala Volčič. Χρησιμοποιείται με άδεια.

λουθούν να αυτοπροσδιορίζονται ως Βιετναμέζοι, παρά το γεγονός ότι ανατράφηκαν στον αγγλοαυστραλιανό πολιτισμό και μπορεί να μην έχουν καν βιετναμέζικο όνομα. Επομένως, η εθνοτική ταυτότητα έχει αξιακό περιεχόμενο και περιεχόμενο ανάδειξης (Ting-Toomey, 2005a).

Το αξιακό περιεχόμενο αφορά τις αρχές που χρησιμοποιούν τα άτομα προκειμένου να αξιολογήσουν τις συμπεριφορές τους (Ting-Toomey, 2005a, 2005b). Για παράδειγμα, ο ατομικισμός διέπει τις συμπεριφορές ορισμένων πολιτισμι-

κών ομάδων περισσότερο απ' ό,τι τις συμπεριφορές άλλων ομάδων. Ο Gudykunst (2004: 81) δηλώνει ότι «Είναι τα κοινά πολιτισμικά χαρακτηριστικά που επηρεάζουν την επικοινωνία, όχι τα βιολογικά χαρακτηριστικά που σχετίζονται με τη φυλή». Σε αυτό το πλαίσιο, οι Ελληνοαυστραλοί είναι γνωστοί για τον προσανατολισμό τους προς την ομάδα, καθώς αντιλαμβάνονται το σύμπαν με όρους που θέτουν την εσωομάδα υψηλότερα από την εξω-ομάδα: συχνά τα μέλη εξω-ομάδων αντιμετωπίζονται με καχυποψία και δυσπιστία (Cooper κ.ά., 2007). Αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι η συμμετοχή σε μια εθνοτική ομάδα μεταφράζεται αυτόματα σε ταύτιση. Όπως σημειώνει ο Alba (1990: 22), «Τα άτομα μπορεί να είναι μέλη μιας εθνότητας ως προς την “Ταυτότητά” τους και ωστόσο να απορρίπτουν συνειδητά το εθνοτικό τους υπόβαθρο». Μπορεί να υπάρξουν εντάσεις μεταξύ των φυσικών γνωρισμάτων ή της εθνοτικής καταγωγής ενός ατόμου και των αξιών που διαφυλάσσει.

Το περιεχόμενο ανάδειξης της εθνοτικής ταυτότητας αναφέρεται στην ένταση της συσχέτισης των ανθρώπων με τον εθνοτικό τους πολιτισμό (Ting-Toomey, 2005a). Η ισχυρή ταύτιση αντανακλά υψηλή ανάδειξη ταυτότητας, ενώ η αδύναμη ταύτιση υποδηλώνει χαμηλή ανάδειξη ταυτότητας. Άτομα που σχετίζονται με μια συγκεκριμένη εθνοτική ομάδα (η οποία ορίζεται, για παράδειγμα, από το χρώμα του δέρματος) ενδέχεται να μη συμπεριφέρονται σύμφωνα με τις εθνοτικές τους νόρμες (Ting-Toomey, 2005b). Μπορεί να μη διατηρούν τις παραδόσεις, τα έθιμα, τη γλώσσα ή τον τρόπο ζωής της εθνότητάς τους. Πολλοί μελετητές σήμερα συμφωνούν ότι η εθνοτική ταυτότητα αποτελεί επομένως περισσότερο υποκειμενική παρά αντικειμενική μέθοδο κατηγοριοποίησης. Συνίσταται στον βαθμό στον οποίο τα μέλη της ομάδας αισθάνονται συναισθηματικά δεμένα από ένα κοινό σύνολο αξιών, πεποιθήσεων, παραδόσεων και κληρονομιάς (Ting-Toomey, 2005a). Οι μετανάστες δεύτερης ή τρίτης γενιάς είναι λιγότερο πιθανό να νιώθουν τόσο στενό δεσμό με

τις εθνοτικές τους παραδόσεις όσο οι μετανάστες πρώτης γενιάς, ακόμα και αν μοιράζονται τα ίδια φυσικά γνωρίσματα ή χρησιμοποιούν την εθνοτική τους γλώσσα στο σπίτι.

Περαιτέρω διάβασμα στο διαδίκτυο. Έχετε ελεύθερη πρόσβαση στο παρακάτω άρθρο στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου <https://study.sagepub.com/liu2e>: Sford, Anna and Anna Prusak (2005), «Telling identities: in search of an analytical tool for investigating learning as a culturally shaped activity», *Educational Researcher*, 34(4): 14-22.

ΘΕΩΡΙΑ

ΕΠΕΡΩΤΗΣΗ

Αρεσκόμαστε στη σκέψη ότι, ως άτομα, οι σκέψεις, οι συμπεριφορές και διάφορα άλλα κοινωνικά μας γνωρίσματα προκύπτουν από τα βάθη του πυρήνα της ύπαρξής μας: ότι εμείς τα διαμορφώνουμε και τα δημιουργούμε. Ταυτόχρονα, αναγνωρίζουμε ότι η ίδια η κοινωνία μπορεί να οικοδομήσει τον τρόπο που σκεφτόμαστε και δρούμε· είναι σε θέση να διαμορφώσει τις ελπίδες και τα όνειρά μας, ακόμα και την αυτο-κατανόησή μας. Φανταστείτε πόσο διαφορετικοί θα ήσασταν αν είχατε γεννηθεί σε διαφορετική χώρα και διαφορετικό πολιτισμό! Θα εξακολουθούσατε να είστε εσείς, ωστόσο, πιθανόν να αντιλαμβάνασταν με εντελώς άλλο τρόπο τον εαυτό σας. Αντί να σκέφτεστε, λόγου χάρη, ότι είστε Γερμανός, Ινδός ή Ολλανδός, θα ταυτιζόσασταν με μια διαφορετική χώρα, με διαφορετικές αξίες και προτεραιότητες – και θα μπορούσατε άνετα να υιοθετήσετε αυτές τις αξίες. Ο Γάλλος φιλόσοφος Louis Althusser (1971) περιγράφει τη διαδικασία μέσω της οποίας μια κοινωνία δημιουργεί άτομα ως συγκεκριμένα είδη ανθρώπων με τη μορφή της «επερώτησης» ή της «κλήσης» (όπως όταν κάποιος σας φωνάζει, ζητώντας να απαντήσετε). Για τον Althusser, οι πολιτισμοί επερωτούν ή καλούν συγκεκριμένους τύπους υποκειμένων. Όταν φτάνουμε να αναγνωρίζουμε τον εαυτό μας ως τον τύπο υποκειμένου με τον οποίο μας καλούν, τότε η επερώτηση στέφεται με επιτυχία. Αυτό σημαίνει ότι φτάνουμε στο σημείο να ταυτιζόμαστε με τον συγκεκριμένο τύπο υποκειμένου (ή τύπο ανθρώπου) και με αυτή την έννοια η αίσθηση ταυτότητάς μας δεν προέρχεται από μέσα, αλλά απ' έξω – από τον πολιτισμό και την κοινωνία μας, που μας «καλούν».

Παραπομπή

Althusser, Louis (1971), «Ideology and ideological state apparatuses», *Lenin and Philosophy and Other Essays*. New York: Monthly Review Press.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με την κατασκευή ταυτότητων

White, Richard (2001), «Cooees across the strand: Australian travellers in London and the performance of national identity», *Australian Historical Studies*, 32(116): 109-127.

Η θεωρία στην πράξη

ΠΡΟΣΠΟΙΟΥΜΕΝΟΙ ΤΟΝ ΛΕΥΚΟ ΩΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΕΡΩΤΗΣΗ

Τα φυλετικά ή εθνοτικά χαρακτηριστικά συχνά χρησιμοποιούνται ως βάση επερώτησης σε πολλές κοινωνίες. Ιστορικά, οι φυλετικές διακρίσεις απέναντι σε όσους είναι στιγματισμένοι ως «σκουρόχρωμοι» προκαλούν την άνοδο του ευρέως γνωστού φαινομένου να «περνιέται κανείς για λευκός» ή να «υποδύεται τον λευκό». Αυτό αναφέρεται στην προσπάθεια ενός ατόμου να μεταπηδήσει από τη μαρκαρισμένη ομάδα στην πλειοψηφική, πιο ισχυρή ομάδα, προκειμένου να μπορεί να απολαμβάνει τις ευκαιρίες και τα προνόμια που αναλογούν στα μέλη της. Οι Sasson-Levy και Shoshana (2013) εκπόνησαν μια πολιτισμική ανάλυση της πρακτικής τού να «υποδύεται κανείς τον λευκό» στο Ισραήλ, όπου το φαινόμενο αυτό αποκαλείται *hishtaknezut* στα Εβραϊκά. Ο όρος αναφέρεται σε Mizrahim (Εβραίους από χώρες της Βορείου Αφρικής και της Μέσης Ανατολής) που υιοθετούν τις πρακτικές οι οποίες σχετίζονται με τους Ashkenazim (Εβραίους ευρωπαϊκής καταγωγής). Παρά το γεγονός ότι, στο Ισραήλ, στη ρουτίνα της καθημερινότητας οι Ashkenazim δεν θεωρούνται ξεχωριστή εθνότητα λόγω του λευκού τους χρώματος, οι Mizrahim αντιμετωπίζονται γενικά ως οι Άλλοι, ως μια μη προνομιούχα δηλαδή εθνοτική ομάδα. Στο ισραηλινό πλαίσιο, το να υποδύεται κανείς τον λευκό ή να επιχειρεί να τον αντιμετωπίσουν ως λευκό θεωρείται μίμηση της συμπεριφοράς της κυρίαρχης (ευρωπαϊκής) εθνοτικής ομάδας.

Με βάση την έρευνά τους, οι Sasson-Levy και Shoshana υποστηρίζουν ότι η έννοια του *hishtaknezut* λειτουργεί ως ντροπιαστική επερώτηση. Το να προσποιείται κάποιος τον λευκό στο Ισραήλ εμπεριέχει διπλή αίσθηση ντροπής, τόσο σε σχέση με την εθνοτική καταγωγή του ατόμου όσο και σε σχέση με την απόκρυψη αυτής της καταγωγής όταν το άτομο μιμείται μια άλλη ομάδα. Η επικράτηση του *hishtaknezut* απεικονίζει τη διαιώνιση της εθνοτικής τάξης στο Ισραήλ, η οποία βασίζεται σε έναν τρόπο σκέψης και λόγου που διακρίνει μεταξύ αξίων κοινωνικών θέσεων και ανάξιων θέσεων, από τις οποίες πρέπει κανείς να ξεφύγει προκειμένου να αποκτήσει κοινωνικά προνόμια.

Ερωτήσεις για να σας οδηγήσουν παρακάτω

Γιατί είναι δύσκολη η αντίσταση στην επερώτηση; Υπό ποιες συνθήκες θα κινούνταν οι άνθρωποι από μια ηγεμονική ομάδα σε μια στιγματισμένη ομάδα;

Παραπομπή

Sasson-Levy, Orna and Avi Shoshana (2013), «“Passing” as (non)ethnic: the Israeli version of acting white», *Sociological Inquiry*, 83(3): 448-472.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με την επερώτηση στην πράξη

Khanna, Nikki and Cathryn Johnson (2010), «Passing as black: racial identity work among biracial Americans», *Social Psychology Quarterly*, 73(4): 380-397.

Θρησκευτική ταυτότητα

Η *θρησκευτική ταυτότητα* αποτελεί την αίσθηση του ανήκειν που βασίζεται στη συμμετοχή σε μια θρησκεία. Η θρησκεία συνιστά ισχυρό πολιτισμικό θεσμό (βλ. Κεφάλαιο 3) και αλληλοεπιδρά με τους θεσμούς που σχετίζονται με την οικονομία, την υγεία, την πολιτική και την παιδεία. Η λέξη *religion* (Αγγλικά: θρησκεία) προέρχεται από τη λατινική λέξη *religare*, που σημαίνει *δένω*. Αυτό υπονοεί ότι η θρησκεία δένει μαζί τα μέλη της σε ό,τι είναι ιερό. Για πολλούς ανθρώπους, οι θρησκευτικές παραδόσεις αποτελούν την *άγκυρα* που τους στερεώνει στον κόσμο. Παρότι η θρησκευτική ταυτότητα σχετίζεται στενά με τη θρησκευτικότητα, οι δύο όροι δεν έχουν απαραίτητα την ίδια έννοια. Η θρησκευτική ταυτότητα αναφέρεται στη συμμετοχή σε μια θρησκευτική ομάδα ανεξάρτητα από τη συμμετοχή σε θρησκευτικές δραστηριότητες, ενώ η θρησκευτικότητα συχνά αφορά τη συμμετοχή τόσο στη θρησκευτική ομάδα όσο και στις θρησκευτικές εκδηλώσεις (Arweck & Nesbitt, 2010). Όπως και οι εθνοτικές ομάδες, οι θρησκευτικές ομάδες γενικά παρέχουν στα μέλη τους ένα ρεπερτόριο πεποιθήσεων, αξιών και κοσμοθεωριών, καθώς και ευκαιριών κοινωνικοποίησης με τα μέλη της εσω-ομάδας. Η θρησκεία παρέχει επίσης ένα σύνολο βασικών (ηθικών) αρχών που πρέπει να τηρούν τα μέλη. Για παράδειγμα, οι τέσσερις αρετές του βουδισμού διδάσκουν τους ανθρώπους να δείχνουν καλοσύνη, συμπόνια και αυτοκυριαρχία, καθώς και να χαίρονται με τη χαρά των άλλων. Στο παρελθόν, πιστευόταν ότι η θρησκευτική ταυτότητα κάποιου αποτελούσε κοινωνικό και πολιτισμικό δεδομένο, όχι αποτέλεσμα ατομικής επιλογής. Στη σύγχρονη εποχή ωστόσο, η θρησκεία έχει καταστεί ζήτημα επιλογής και εκπαίδευσης και όχι γεγονός που εξαρτάται απλώς από τη γέννηση (Arweck & Nesbitt, 2010). Πολλές θρησκευτικές ομάδες έχουν αποδειχθεί ιδιαίτερα επιτυχημένες στην εκπαίδευση ατόμων όσον αφορά την πίστη, είτε μέσω θεσμών όπως η Καθολική Εκκλησία, πνευματικών ηγετών όπως ο Βούδας ή διδαγμάτων όπως αυτών της Βίβλου, για να αναφέρουμε μόνο μερικά από τα μέσα. Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, οι αξίες και οι κοσμοθεωρίες διαμορφώνουν την αυτο-εικόνα ενός ατόμου.

Η θρησκευτική ταυτότητα συχνά σχετίζεται με τον τρόπο ζωής ενός ανθρώπου. Σε πολλούς πολιτισμούς, θρησκευτικές ιεροτελεστίες όπως οι διαβατήριες τελετές αποτελούν επίσης σημαντικά γεγονότα στη ζωή της κοινωνίας. Για χιλιάδες χρόνια, οι άνθρωποι βασίζονταν στη θρησκεία προκειμένου να εξηγήσουν τη λειτουργία του κόσμου και, σε ορισμένες περιπτώσεις, τον επόμενο κόσμο. Οι άνθρωποι ανέκαθεν αισθάνονταν την ανάγκη να στραφούν έξω από τον εαυτό τους, ζητώντας βοήθεια για να αντιμετωπίσουν ερωτήματα σχετικά με τη θνητότητα και την αθανασία, τον πόνο, τη φύση της ζωής και του θανάτου, τη δημιουργία του σύμπαντος, την καταγωγή της κοινωνίας και των ομάδων εντός της, τη σχέση μεταξύ των ατόμων και μεταξύ των ομάδων, τη σχέση ανθρωπότητας και φύσης, ακόμα και ορισμένα φυσικά φαινόμενα όπως οι πλημμύρες και οι ξηρασίες (Samovar κ.ά., 2013).

Οι θρησκευτικές παραδόσεις παρέχουν στα μέλη μιας κοινότητας δομή, πειθαρχία και κοινωνική συμμετοχή (Kimball, 2002). «Μια κοινή θρησκεία ενισχύει τις νόρμες της ομάδας, παρέχει ηθικές κυρώσεις για την ατομική συμπεριφορά και ενδυναμώνει την ιδεολογία του κοινού σκοπού και των κοινών αξιών, στην οποία στηρίζεται η ευημερία της κοινότητας» (Haviland, Prins, McBride & Walrath, 2011: 576).

Το μεγαλύτερο μέρος της έρευνας για τον σχηματισμό ταυτοτήτων εστιάζει στις ταυτότητες που εξαρτώνται από την εθνότητα, το φύλο και τον πολιτισμό· λιγότερη σχετικά έρευνα έχει εκπονηθεί για τη θρησκευτική ταυτότητα. Ωστόσο, οι ερευνητές αυτού του πεδίου έχουν εξετάσει διάφορους παράγοντες που ενδέχεται να επηρεάζουν την ισχύ της θρησκευτικής ταυτότητας ενός ατόμου με την πάροδο του χρόνου· σ' αυτούς τους παράγοντες συμπεριλαμβάνεται το φύλο, η εθνοτικότητα και η γενιά στην οποία ανήκει το άτομο. Για παράδειγμα, ο Hirschman (2004) μελέτησε τη θρησκευτική ταυτότητα των εφήβων σε οικογένειες μεταναστών και ανακάλυψε ότι οι νεαροί μετανάστες εμφάνισαν υψηλότερα επίπεδα θρησκευτικής ταυτότητας απ' ό,τι έφηβοι από οικογένειες μη μεταναστών. Τα ευρήματα αυτά υποστηρίζουν το επιχείρημα ότι η συναισθηματική, κοινωνική και πνευματική υποστήριξη που παρέχουν οι θρησκευτικές ομάδες μπορεί να βοηθήσει τους μετανάστες να ξεπεράσουν το στρες το οποίο σχετίζεται με τη μετάβαση σε ένα νέο πολιτισμικό περιβάλλον. Διαφορετικοί άνθρωποι αντιλαμβάνονται με διαφορετικό τρόπο τη θρησκευτική ταυτότητα. Κάποιοι βλέπουν τον εαυτό τους ως μέλη μιας και μόνης κοινότητας, η οποία παρέχει σταθερή κατεύθυνση στη ζωή τους· άλλοι ζουν σε καταστάσεις στις οποίες θεωρούν τους εαυτούς τους ως μέλη διαφόρων ομάδων. Οι θρησκευόμενοι άνθρωποι που δεν έχουν ανατραφεί σε μια συγκεκριμένη θρησκευτική παράδοση από την παιδική τους ηλικία (προσήλυτοι ή παιδιά διαπολιτισμικών γάμων) ενδέχεται να αντιμετωπίσουν την πολυπλοκότητα της ταύτισης με περισσότερες από μία θρησκευτικές ταυτότητες (Kimball, 2002). Οι θρησκευτικές διαμάχες και προκαταλήψεις, αν δεν αντιμετωπιστούν κατάλληλα, μπορεί να οδηγήσουν σε συγκρούσεις και εθνικό μίσος.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Μπορεί μια ισχυρή θρησκευτική πίστη να διατηρηθεί στο πλαίσιο του πλουραλισμού και της πολυπολιτισμικότητας; Πώς μπορούμε να κατασκευάσουμε μια ισχυρή θρησκευτική ταυτότητα την οποία να αισθανόμαστε σε βάθος και να την κατανοούμε καλά, χωρίς παράλληλα να στρέφεται ενάντια στους «άλλους»;

Πολιτισμική ταυτότητα

Η *πολιτισμική ταυτότητα* αφορά τις κοινωνικές εκείνες ταυτότητες που βασίζονται στη συμμετοχή σε έναν πολιτισμό· αποτελούν την ταύτισή μας και τον βαθμό αποδοχής μας σε μια ευρύτερη πολιτισμική ομάδα, μέσα στην οποία κοινωνικοποιούμαστε και με την οποία μοιραζόμαστε ένα κοινό σύστημα συμβόλων, νορμών, αξιών και παραδόσεων. Η πολιτισμική ταυτότητα εμπεριέχει τη συναισθηματική σημασία που αποδίδουμε στην αίσθηση ότι ανήκουμε σε έναν ευρύτερο πολιτισμό (Ting-Toomey, 2005a). Έχουμε μεγαλύτερη επίγνωση των πολιτισμικών μας ταυτοτήτων όταν βρισκόμαστε σε έναν άλλο πολιτισμό παρά όταν είμαστε στον δικό μας. Η πολιτισμική μας ταυτότητα αποτελεί ένα σύνολο στοιχείων όπως η φυσική εμφάνιση, τα φυλετικά γνωρίσματα, το χρώμα του δέρματος και η γλώσσα, και σχηματίζεται μέσω της κοινωνικοποίησης. Το επίπεδο πολιτισμικής ταύτισής μας επηρεάζει τη συμπεριφορά μας. Για παράδειγμα, οι Αγγλοαυστραλοί που ταυτίζονται έντονα με τον αυστραλιανό πολιτισμό μπορεί να εκτιμούν την ελευθερία, τις ίσες ευκαιρίες και την ανεξαρτησία περισσότερο από τους Αγγλοαυστραλούς που δεν έχουν τόσο ισχυρή ταύτιση με τον πολιτισμό τους.

Όπως η εθνοτική ταυτότητα, έτσι και η πολιτισμική ταυτότητα έχει αξιακό περιεχόμενο και περιεχόμενο ανάδειξης. Το αξιακό περιεχόμενο αναφέρεται στα κριτήρια που διαθέτουν οι άνθρωποι προκειμένου να αξιολογούν την κατάλληλη ή ακατάλληλη συμπεριφορά. Σε πολιτισμούς συλλογικότητας όπως η Κίνα, θεωρείται ευγενικό να προσφέρει ένας καπνιστής σιγάρα σε όσους είναι μαζί του εκείνη τη στιγμή, αλλά στις Ηνωμένες Πολιτείες μια τέτοια προσφορά αποτελεί λιγότερο συχνό φαινόμενο. Επίσης, στην Κίνα, ένας καπνιστής θα μπορούσε να καπνίσει σε έναν δημόσιο χώρο (στον οποίο επιτρέπεται το κάπνισμα) χωρίς να ζητήσει την άδεια από τους φίλους του που δεν καπνίζουν εκείνη τη στιγμή· στις Ηνωμένες Πολιτείες, αυτού του είδους η συμπεριφορά θα θεωρούνταν ανάρμοστη. Μια συμπεριφορά απολύτως κατάλληλη σε έναν πολιτισμό μπορεί να θεωρείται εγωιστική και αγενής σε έναν άλλο.

Η ανάδειξη της πολιτισμικής ταυτότητας αναφέρεται στην ισχύ της ταύτισης με μια ευρύτερη πολιτισμική ομάδα. Μια ισχυρή αίσθηση συσχέτισης υποδεικνύει υψηλή ανάδειξη της πολιτισμικής ταυτότητας, ενώ μια αδύναμη αίσθηση συσχέτισης αντιστοιχεί σε χαμηλή ανάδειξη της πολιτισμικής ταυτότητας. Η ανάδειξη της πολιτισμικής ταυτότητας μπορεί να αντανακλάται συνειδητά ή ασυνειδητά. Για παράδειγμα, ένα άτομο με νιγηριανή κληρονομιά μπορεί να τηρεί ρητά τις κοινές συλλογικές αξίες του νιγηριανού πολιτισμού, ενδεχομένως όμως να μην αυτοπροσδιορίζεται ιδιαίτερα ως Νιγηριανός σε ένα δημόσιο πλαίσιο. Όσο περισσότερο επηρεάζεται η έννοια του εαυτού μας από τις πολιτισμικές μας αξίες, τόσο πιθανότερο είναι να τηρούμε τις αξίες αυτές κατά την επικοινωνία. Παρόλο που η πολιτισμική ταυτότητα συχνά καθορίζεται από το έθνος στο οποίο ανήκει κάποιος, αξίζει να σημειω-

θεί ότι διαφέρει από την εθνική ταυτότητα. Η πολιτισμική ταυτότητα αναφέρεται στην αίσθηση ενός ατόμου ότι ανήκει στον πολιτισμό του, ενώ η εθνική ταυτότητα αφορά τη θέση του ατόμου μέσα σε ένα συγκεκριμένο έθνος (Ting-Toomey, 2005a).

Εθνική ταυτότητα

Η *εθνική ταυτότητα* αναφέρεται σε έναν τύπο ταυτότητας που χαρακτηρίζεται από την αντίληψη ενός ατόμου για τον εαυτό του ως μέλους ενός έθνους. Ο Smith (2007: 19) διατείνεται ότι η εθνική ταυτότητα αποτελεί μία πολιτικά οργανωμένη κατηγορία, η οποία αναπαράγεται και επανεφευρίσκεται μέσω διαφορετικών «συμβόλων, αξιών, μνημών, μύθων και παραδόσεων που συναποτελούν την ιδιαίτερη κληρονομιά ενός έθνους, καθώς και μέσω της ταύτισης των ατόμων με τα πολιτισμικά στοιχεία της κληρονομιάς τους». Η εθνική σημαία που κρέμεται έξω από τα κυβερνητικά κτήρια κάθε χώρας αντιπροσωπεύει ένα σύμβολο εθνικής ταυτότητας, καθώς συμβολίζει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του έθνους. Κάθε έθνος έχει επίσης έναν εθνικό ύμνο ως σύμβολο εθνικής ταυτότητας.

 Περαιτέρω διάβασμα στο διαδίκτυο. Έχετε ελεύθερη πρόσβαση στο παρακάτω άρθρο στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου <https://study.sagepub.com/liu2e>: Housley, William and Richard Fitzgerald (2009), «Membership categorization, culture and norms in action», *Discourse and Society*, 20(3): 345-362.

Η εθνική ταυτότητα περιλαμβάνει δύο βασικά στοιχεία. Πρώτον, βασίζεται σε ένα σύνολο χαρακτηριστικών που παρουσιάζουν από κοινού τα μέλη του έθνους. Τα χαρακτηριστικά αυτά περιλαμβάνουν κοινή καταγωγή, κοινό πολιτισμό και κοινή γλώσσα, κοινή ιστορική κληρονομιά, όπως και κοινό νομικό και οικονομικό σύστημα (Smith, 1995). Η εθνική ταυτότητα δημιουργεί αισθήματα εθνικής ενσωμάτωσης – το μέρος όπου ανήκει κάποιος αποτελεί το μέρος όπου αισθάνεται ασφαλής, όπου τον αναγνωρίζουν και τον κατανοούν, όπου βρίσκεται «ανάμεσα στους δικούς του ανθρώπους που τον καταλαβαίνουν όπως και αυτός τους καταλαβαίνει» αυτή η κατανόηση δημιουργεί μέσα μας μια αίσθηση εθνικής ταυτότητας.

Δεύτερον, η εθνική ταυτότητα πάντα υπαινίσσεται διαφορά – δεν περιλαμβάνει μόνο επίγνωση της εσω-ομάδας (των ανθρώπων του ίδιου έθνους), αλλά και επίγνωση εκείνων από τους οποίους το έθνος ζητά να διαφοροποιηθεί. Όπως συμβαίνει και με άλλες ταυτότητες, η εθνική ταυτότητα υπονοεί ομοιότητα, ενότητα και διαφορά (Hobsbawm, 1983). Προκειμένου να αποστασιοποιηθούμε από άλλα έθνη, δημιουργούμε διακριτούς εθνικούς δείκτες. Για παράδειγμα, η Γαλλία προωθεί το γεγονός ότι βασίζεται στον πολιτισμό και στην ιστορία· αντίθετα, οι Ηνωμένες Πολιτείες υπερηφανεύονται ότι είναι ελεύθερες από οποιονδήποτε δεσμό με την ιστορία.

Η εθνική ταυτότητα έχει μία πολιτική και μία πολιτισμική όψη. Η *πολιτική όψη* αναφέρεται στην παρουσία κοινών πολιτικών θεσμών, δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, ενώ η *πολιτισμική όψη* αφορά την αίσθηση των ανθρώπων ότι ανήκουν σε μια κοινή πολιτισμική κληρονομιά (Hutchinson, 1987). Η ιστορία και οι προγονικοί μύθοι ενός έθνους δρουν προς ενίσχυση της αίσθησης εθνικής ταυτότητας. Για παράδειγμα, ο εβραϊκός μύθος βασίζεται στην ιδέα του «εκλεκτού λαού» και στην ιστορία της Εξόδου· οι Ιταλοί βλέπουν τους εαυτούς τους ως καταγόμενους αποκλειστικά από τους Ρωμαίους, ενώ συνδέουν την ταυτότητά τους με την ιστορία του Ρωμαιοκαθολικισμού· η ελληνική ταυτότητα έχει ως θεμέλιό της την πεποίθηση ότι οι Έλληνες είναι απευθείας απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων· οι Ινδοί εντοπίζουν τις ρίζες τους στα έπη Mahābhārata και Rāmāyana· στην Ιαπωνία ο προγονικός μύθος ξεκινά με τον θρύλο του Αυτοκράτορα Jimmu (Seton-Watson, 1977). Εύκολα θα μπορούσε να αμφισβητήσει κανείς την ιστορική ακρίβεια αυτών των μύθων. Παρ' όλα αυτά, η δύναμή τους βοηθά στη δημιουργία μιας αίσθησης εθνικής ταυτότητας.

Σχεδόν σε κάθε εθνικό κράτος σήμερα βρίσκονται σε εξέλιξη συζητήσεις σχετικά με την εθνική ταυτότητα, καθώς και με το ποιος τη διαθέτει και ποιος όχι. Για παράδειγμα, στη Σουηδία αυτό το διάστημα διενεργούνται δύο κάπως αντιφατικές πολιτικές διαδικασίες: από τη μια η αυξανόμενη παρουσία μη λευκών και μη δυτικών μεταναστών στη χώρα, και από την άλλη η είσοδος του ρατσιστικού κόμματος Σουηδοί Δημοκράτες (Sverigedemokraterna) στο Κοινοβούλιο τον Σεπτέμβριο του 2010. Αυτές οι εξελίξεις έχουν θέσει υπό αμφισβήτηση δύο φαινομενικά ασύμβατα χαρακτηριστικά της σουηδικής ταυτότητας: «την παλιά Σουηδία» – η οποία αντιλαμβάνεται τη Σουηδία ως ομοιογενή χώρα – και «την καλή Σουηδία» – η οποία ορίζει τη Σουηδία ως αντιρατσιστική και φεμινιστική χώρα. Οι δύο αυτές έννοιες τελικά συναποτελούν τη «διττή δύναμη της σουηδικής λευκότητας» (Hübinette & Lundström, 2011: 43).

Φωτογραφία 6.3 Μπροστά από το κρατικό κοινοβούλιο της ΠΓΔΜ στα Σκόπια στέκονται διάφορα αγάλματα από την αρχαία εποχή, που αντιπροσωπεύουν τη μακεδονική εθνική ταυτότητα και τις αρχαίες της ρίζες. Copyright © Zala Volčič. Χρησιμοποιείται με άδεια.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Λέγεται ότι όλοι μεταφέρουμε ένα «αόρατο σακίδιο» μαζί μας. Σε αυτό τοποθετούμε τις θεωρίες μας για τους ανθρώπους που ανήκουν σε διαφορετικές ομάδες υποκοουλτούρας. Για παράδειγμα, οι Ολλανδοί είναι πολύ προσεκτικοί με το χρήμα. Μπορείτε να δώσετε μερικά παραδείγματα των θεωριών που έχετε στο «αόρατο σακίδιό» σας; Πώς επηρεάζουν αυτές τη συμπεριφορά σας προς ανθρώπους του δικού σας και άλλων πολιτισμών; Πιστεύετε ότι οι θεωρίες σας είναι σωστές; Γιατί ή γιατί όχι;

ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Στο διάσημο έργο του «Negotiating Caribbean identities», ο Stuart Hall (2001: 123) ισχυρίζεται ότι «η ταυτότητα αποτελεί αφήγηση· οι ιστορίες που οι πολιτισμοί αφηγούνται στον εαυτό τους τούς υπενθυμίζουν ποιοι είναι και από πού προέρχονται». Οι ταυτότητες ορίζονται εξωτερικά και εσωτερικά – δημιουργούμαστε από τον εαυτό μας και τους άλλους ταυτόχρονα. Η αντίληψή μας για τον εαυτό μας και τους άλλους επηρεάζει τον τρόπο που επικοινωνούμε με τους γύρω μας.

Ο ρόλος των ταυτοτήτων στις διαπολιτισμικές σχέσεις

Η εμφάνιση, οι αξίες, η ένδυση και η γλώσσα μας φανερώνουν ποιοι είμαστε, επομένως επηρεάζουν τις σχέσεις μας με τους άλλους. Οι θεωρητικοί της διαπολιτισμικής επικοινωνίας έχουν μελετήσει την κυρίαρχη δυτική φυλετική κατηγορία της «λευκότητας» με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Έχουν αναλύσει το δομικό πλεονέκτημα, το οποίο συνδέεται με το «λευκό» προνόμιο αλλά δεν είναι ανάλογο του. Έχουν επίσης εξετάσει πολιτισμικές δραστηριότητες που σηματοδοτούν τη λευκή ταυτότητα. Η κατανόηση των παραγόντων που διέπουν τη φυλετική ταυτότητα συνεπάγεται την εξερεύνηση νέων τρόπων προκειμένου να κατανοηθούν οι φυλετικές τατίσεις ως πολύπλοκα κοινωνικά νοήματα και όχι ως αντικειμενικές βιολογικές κατηγορίες. Αυτό σημαίνει ότι, παρόλο που η ύπαρξη ορατών φυλετικών γνωρισμάτων σχετίζεται με τη φυλετική ταυτότητα, η σημασία τέτοιων γνωρισμάτων είναι πάντα ενσωματωμένη σε συγκεκριμένες κοινωνικές και ιστορικές σχέσεις εξουσίας. Για παράδειγμα, τα μαλλιά έχουν τη δύναμη να διαμορφώσουν την προσωπική και συλλογική ταυτότητα στη ζωή των Αφροαμερικανών γυναικών στις Ηνωμένες Πολιτείες, καθώς αντιπροσωπεύουν συγκεκριμένη φυλετική υπο-ομάδα. Πάνω από 50 μαύρα άτομα, κορίτσια και γυναίκες, στο διάστημα μεταξύ 1996 και 1998 έδωσαν συνεντεύξεις στην Banks (2000), με σκοπό να διερευνηθούν οι πολιτικές πολυπλοκότητες των μαλλιών και της κουλτούρας ομορφιάς των Αφροαμερικανών. Η Banks υποστηρίζει ότι τα μαλλιά διαμορφώνουν τις ταυτότητες των μαύρων γυναικών, καθώς και τα αισθήματά τους για τη φυλή, το φύλο, την τάξη, τη

σεξουαλικότητα και τα πρότυπα ομορφιάς. Από τη στιγμή που τα διαδεδομένα δυτικά πρότυπα ομορφιάς δεν συμπεριλαμβάνουν τα μαύρα μπουκλάκια, η απόφαση πολλών Αφροαμερικανών γυναικών να ισιώσουν τα μαλλιά τους και να χρησιμοποιήσουν πρέσες ισιώματος αντανακλά την υποβάθμιση των φυσικών μαλλιών τους.

Ενδέχεται να προκύψουν συγκρούσεις ταυτότητας σε διαπολιτισμικές καταστάσεις αν κάποιος δεν αντιμετωπίζεται σύμφωνα με τις προσδοκίες του. Ο Argent (2003) γράφει ότι το να νιώθει κανείς ή να αναγκάζεται να νιώθει διαφορετικά αποτελεί μείζον ζήτημα για τα υιοθετημένα παιδιά, ειδικώς δε για όσα ανήκουν σε πολιτισμό διαφορετικό από αυτόν των γονέων τους ή όσα παρουσιάζουν κάποια αναπηρία. Για ένα υιοθετημένο παιδί, το στίγμα ότι δεν ζει με την οικογένεια στην οποία γεννήθηκε, καθώς και το να ζει ως πολιτισμική μειονότητα ενδέχεται να απαιτεί μακροχρόνια ψυχολογική και πολιτισμική προσαρμογή. Πολλά παιδιά που υιοθετούνται από μειονοτικές ομάδες είναι υποχρεωμένα να συμμορφωθούν με τις απαιτήσεις του κυρίαρχου πολιτισμού, γεγονός που συνεπάγεται εσωτερίκευση των κυρίαρχων νορμών, αφομοίωση στον κυρίαρχο πολιτισμό και αποδοχή της ταυτότητάς του. Παρομοίως, η επικοινωνία μεταξύ των υπο-ομάδων εκείνων που ορίζονται από την κοινωνικο-οικονομική τάξη μπορεί να παρουσιάσει προβλήματα, επειδή η βασικότερη ταξική διάκριση γίνεται μεταξύ των ισχυρών και των ανίσχυρων. Αν οι άνθρωποι των πιο ισχυρών κοινωνικών τάξεων ζητούν να διατηρήσουν τη θέση τους μέσα σε έναν πολιτισμό, η επικοινωνία μεταξύ των ομάδων είναι απίθανο να στεφθεί με επιτυχία.

Αναπτύσσοντας διαπολιτισμική ταυτότητα

Τα άτομα που αποκτούν διαπολιτισμική ταυτότητα είναι πρόθυμα να διαπραγματευτούν αυτές τις διαφορές. Είναι σε θέση να φτάσουν σε διαπολιτισμικές συμφωνίες και επιθυμούν να ενσωματώσουν διαφορετικά πολιτισμικά στοιχεία και να επιτύχουν επέκταση της ταυτότητάς τους. Συγκεκριμένα, πασχίζουν να ξεπεράσουν το στάδιο της «μη συνειδητοποιημένης ταυτότητας», το οποίο συνίσταται στην αποδοχή των κυρίαρχων νορμών και στην έλλειψη προθυμίας να διερευνήσει κανείς την ταυτότητά του και να την αναδομήσει ή να την διαπραγματευθεί. Μία από τις ευρέως γνωστές προσεγγίσεις της ανάπτυξης διαπολιτισμικής ταυτότητας είναι το *Αναπτυξιακό Μοντέλο Διαπολιτισμικής Ευαισθητοποίησης* (Developmental Model of Intercultural Sensitivity - DMIS), που δημιουργήθηκε από τον Milton Bennett (1986, 1993) ως ένα πλαίσιο με στόχο να εξηγήσει τις αντιδράσεις των ανθρώπων στην πολιτισμική διαφορά. Το επιχείρημα του Bennett είναι ότι η εμπειρία ενός ατόμου για την πολιτισμική διαφορά αυξάνει σε περιπλοκότητα όσο διευρύνεται η ικανότητα του ατόμου στις διαπολιτισμικές σχέσεις. Παρατήρησε ότι τα άτομα αντιμετωπίζουν την πολιτισμική διαφορά με συγκεκριμένους προβλέψιμους τρόπους, καθώς μαθαίνουν να γίνονται πιο ικανοί διαπολιτισμικοί συνομιλητές. Οργάνωσε αυτές τις παρατηρήσεις σε έξι στάδια ευαισθησίας στις πολιτισμικές διαφορές, τα οποία

κυμαίνονται από το *εθνοκεντρικό*, που χαρακτηρίζει τα πρώτα τρία στάδια, στο *εθνοσχετικό*, που χαρακτηρίζει τα τρία τελευταία στάδια. Ο Πίνακας 6.1 συνοψίζει τα χαρακτηριστικά και των έξι σταδίων.

Πίνακας 6.1 Στάδια ευαισθητοποίησης στις πολιτισμικές διαφορές

Ευαισθητοποίηση	Στάδια	Χαρακτηριστικά
Εθνοκεντρική	Άρνηση	Το άτομο βιώνει τον πολιτισμό του ως τον μοναδικό πραγματικό πολιτισμό. Οι άλλοι πολιτισμοί αποφεύγονται μέσω της διατήρησης ψυχολογικής ή/και φυσικής απόστασης. Εδώ οι άνθρωποι γενικά δεν δείχνουν ενδιαφέρον για άλλους πολιτισμούς.
	Άμυνα	Το άτομο βιώνει τον πολιτισμό του ως τον μοναδικό καλό πολιτισμό. Ο κόσμος οργανώνεται σε <i>εμάς</i> και <i>αυτούς</i> , όπου εμείς είμαστε ανώτεροι και οι άλλοι κατώτεροι.
	Ελαχιστοποίηση	Το άτομο αντιμετωπίζει τα στοιχεία της δικής του κοσμοθεωρίας ως καθολικά. Οι άνθρωποι προσδοκούν τις ομοιότητες και ενδέχεται να επιμένουν να διορθώνουν τη συμπεριφορά των άλλων ώστε να ταιριάζει στις προσδοκίες τους.
	Αποδοχή	Το άτομο βιώνει τον πολιτισμό του ως ίσο με τους άλλους. Η αποδοχή δεν σημαίνει απαραίτητα συμφωνία – η πολιτισμική διαφορά μπορεί να γίνεται αντιληπτή αρνητικά, ωστόσο η άποψη αυτή δεν είναι εθνοκεντρική. Οι άνθρωποι δείχνουν περιέργεια και σεβασμό για την πολιτισμική διαφορά.
	Προσαρμογή	Η εμπειρία του ατόμου από έναν άλλο πολιτισμό αντικαθιστά την αντίληψη και τη συμπεριφορά του ώστε να είναι κατάλληλη για τον πολιτισμό αυτό. Η κοσμοθεωρία του ατόμου διευρύνεται προκειμένου να συμπεριλάβει κατασκευάσματα της κοσμοθεωρίας άλλων. Οι άνθρωποι ενδέχεται να αλλάξουν σκόπιμα τη συμπεριφορά τους ώστε να επικοινωνήσουν πιο αποτελεσματικά σε έναν άλλο πολιτισμό.
Εθνοσχετική	Ενσωμάτωση	Η εμπειρία του ατόμου για τον εαυτό του εμπεριέχει κίνηση μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών κοσμοθεωριών.

Πηγή ζ: Bennett, Milton J. (1986), «A developmental approach to training for intercultural sensitivity», *International Journal of Intercultural Relations*, 10(2): 179-195· Bennett, Milton J. (1993), «Towards ethnorelativism: a developmental model of intercultural sensitivity», in M. Paige (ed.), *Education for the Intercultural Experience*. Yarmouth, ME: Intercultural Press. pp. 343-354.

Το DMIS έχει χρησιμοποιηθεί για τη δόμηση μιας ικανής διαπολιτισμικής ταυτότητας που στοχεύει στην ολιστική κατανόηση άλλων πολιτισμών. Ένας ανοιχτόμυαλος διαπολιτισμικός συνομιλητής αλληλοεπιδρά ενεργά με ξένους και δεν αποκλείει πιθανότητες έξω από το καθιερωμένο πολιτισμικό όριο. Η αποτελεσματική διαπολιτισμική επικοινωνία απαιτεί τόσο δεκτικότητα στους πολιτισμικά διαφορετικούς άλλους όσο και προθυμία να διαπραγματευθεί κανείς τις διαφορές. Επομένως, ένα διαπολιτισμικό άτομο επιχειρεί να εγκαταλείψει τα πολιτισμικά στερεότυπα, τις προκαταλήψεις ή τον εθνοκεντρισμό και να εισέλθει σε διάλογο με τους άλλους. Καθώς οι πολιτισμικές διαφορές προϋποθέτουν μια ανάγκη για συντονισμό, η διαπραγμάτευση της διαπολιτισμικής ταυτότητας θα έπρεπε να ερμηνευθεί ως μια διαδικασία ενίσχυσης, εκμάθησης και συμβιβασμού με σκοπό να επιτευχθεί διαπολιτισμική συναίνεση. Μόνο όταν αναγνωρίσουμε τη διαφορά είμαστε σε θέση να απλώσουμε το χέρι μας και να φτάσουμε ο ένας τον άλλον.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

- Η κοινωνική κατηγοριοποίηση οδηγεί στον σχηματισμό εσω-ομάδων και εξω-ομάδων, καθώς και στον σχηματισμό μελών ομάδας με βάση το φύλο, τη φυλή, την εθνοτικότητα, τη θρησκεία, τον πολιτισμό και την εθνικότητα.
- Η κατηγοριοποίηση μας βοηθά να κατανοήσουμε τον κόσμο δίνοντάς του δομή: από την άλλη, δημιουργεί και ενισχύει στερεότυπα για τους ανθρώπους, ειδικά όσους ανήκουν σε εξω-ομάδες.
- Οι άνθρωποι ζουν με πολλές ταυτότητες οι οποίες αλλάζουν κατά τη διάρκεια της ζωής τους. Οι ταυτότητες μπορούν να μελετηθούν τόσο σε προσωπικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Η ταυτότητα αναπτύσσεται μέσα από διάφορα στάδια.
- Το Αναπτυξιακό Μοντέλο Διαπολιτισμικής Ευαισθητοποίησης (DMIS), που δημιουργήθηκε από τον Milton Bennett, λειτουργεί ως πλαίσιο για να εξηγηθούν οι αντιδράσεις των ανθρώπων στις πολιτισμικές διαφορές.
- Η διαπολιτισμική ταυτότητα μπορεί να αναπτυχθεί μέσω της ανοιχτότητας σε πολιτισμικά διαφορετικούς ανθρώπους και της προθυμίας να διαπραγματευθεί κανείς τις διαφορές. Ο σημερινός κόσμος καθιστά αναγκαίες τις διαδικασίες κατασκευής και διαπραγμάτευσης της ταυτότητας, σε αντιδιαστολή με τις πιο παραδοσιακές διαδικασίες της διαμόρφωσης ταυτότητας.

ΠΑΡΕ ΜΕΡΟΣ ΣΤΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η ταυτότητα είναι αυτό που έχουμε ή αυτό που παριστάνουμε;

Κάποιοι μελετητές υποστηρίζουν ότι υποδύομαστε διαφορετικές ταυτότητες σύμφωνα με περιπτώσιακά χαρακτηριστικά: επομένως, οι ταυτότητες είναι μια παράσταση. Οι μετανάστες, για παράδειγμα, είναι αναγκασμένοι να κινηθούν από τον πολιτισμό που τους

έχει κληροδοτηθεί σε διάφορους εθνικούς πολιτισμούς· κατά τη διαδικασία αυτή, αναλαμβάνουν διαφορετικές ταυτότητες (π.χ., Έλληνας, Ελληνοαυστραλός, Αυστραλός). Άλλοι υποστηρίζουν ότι ο πυρήνας των ταυτοτήτων μας παραμένει σταθερός όσο περνάμε από το ένα πλαίσιο στο άλλο, παρά το γεγονός ότι η συμπεριφορά μας μπορεί να αλλάζει. Οι ταυτότητές μας που βασίζονται σε κατηγορίες όπως η εθνοτικότητα και η φυλή ή σε φυσικά χαρακτηριστικά που σχετίζονται με φυλή, εθνοτικότητα ή φύλο, θεωρείται συχνά ότι παραμένουν σταθερές σε διαφορετικά πλαίσια. Ωστόσο, η έρευνα έχει αποκαλύψει ότι οι άνθρωποι μειονοτικών ομάδων μπορούν να υιοθετήσουν τη στρατηγική της προσποίησης (όπως στην περίπτωση κάποιου που υποδύεται τον λευκό) προκειμένου οι άλλοι να τους εντάξουν στην κυρίαρχη ομάδα, από την οποία υπό άλλες συνθήκες θα αποκλείονταν. Η στρατηγική αυτή μπορεί να είναι μόνιμη, μπορεί όμως και να αλλάζει από περίπτωση σε περίπτωση – με κάποιον να υποδύεται τον λευκό δημοσίως, αλλά να επιστρέφει σε μια άλλη ταυτότητα στο σπίτι με την οικογένειά του. Επιπλέον, οι άνθρωποι σήμερα μπορούν να επιλέξουν να αλλάξουν το χρώμα των μαλλιών και του δέρματός τους ή ακόμα και το βιολογικό τους φύλο με εγχείρηση ή θεραπεία αντικατάστασης ορμονών. Είναι η ταυτότητα αυτό που έχουμε ή αυτό που παριστάνουμε; Μπορούμε πάντα να επιλέξουμε την ταυτότητά μας; Πώς μπορούμε να αντισταθούμε στις ταυτότητες που μας αποδίδουν οι άλλοι;

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

Νοτιοαφρικανική ταυτότητα και απαρτχάιντ στη Νότια Αφρική

Οι αρχικοί κάτοικοι της Νότιας Αφρικής (από το Ακρωτήριο ως τον Ζαμβέζη) ήταν οι Khoi-San. Δύο κύματα μαύρων ανθρώπων μετακινήθηκαν στην περιοχή που είναι σήμερα γνωστή ως Νότια Αφρική από τον Βορρά – μετανάστες που μιλούσαν τη γλώσσα Nguni κατέβηκαν την ανατολική ακτή, ενώ μετανάστες που μιλούσαν τη γλώσσα Sotho κινήθηκαν μέσω του εσωτερικού και εποίκισαν την ενδοχώρα. Η Ολλανδική Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών ίδρυσε έναν οικισμό στο Cape Town το 1652. Η Αποικία του Ακρωτηρίου κατοικούσαν εκείνη την εποχή από ένα μείγμα Ολλανδών, Γάλλων, Γερμανών και Ινδονήσιων (που έφτασαν να αποκαλούνται Μαλαίσιοι του Ακρωτηρίου)· από αυτό το εθνοτικό μείγμα προέκυψε μια νέα γλώσσα που ονομαζόταν Αφρικάνας, δηλαδή «αφρικανική». Οι Khoi-San σταδιακά εξοντώθηκαν ή εκτοπίστηκαν από την περιοχή τους από τους λευκούς και μαύρους αποίκους. Η μεγαλύτερη ομάδα με καταγωγή Khoi-San που επιβίωσε ονομαζόταν «έγχρωμοι» – ήταν αυτοί που είχαν μεικτή Khoi και ινδονησιακή καταγωγή. Ωστόσο, μερικές ομάδες Khoi-San παρέμειναν, επιβιώνοντας στις ερημικές περιοχές της Μποτσουάνα, της Ναμίμπιας και της βορειοδυτικής Νότιας Αφρικής.

Οι λευκοί άποικοι που κινούνταν βόρεια και ανατολικά, και οι μαύροι άποικοι που κινούνταν νότια και δυτικά συναντήθηκαν για πρώτη φορά στον ποταμό Fish στα 1770, στην περιοχή που σήμερα είναι γνωστή ως συνοριακή περιοχή. Άποικοι αγγλικής καταγωγής εισήλθαν αρχικά στην περιοχή αυτή το 1820, μετά τη βρετανική κατάληψη της

Αποικίας του Ακρωτηρίου κάπου 14 χρόνια νωρίτερα. Κατά τη δεκαετία του 1820, ο Zulu βασιλιάς Shaka ξεκίνησε έναν γενοκτονικό πόλεμο, γνωστό ως Difaqane, ο οποίος δημιούργησε τεράστιες μετακινήσεις πληθυσμών κατά μήκος ολόκληρης της περιοχής. Ομάδες που διασπάστηκαν από τους Zulu, όπως οι Matabele, οι Shangaan και οι Ngoni, μετανάστευσαν στο Highveld, στη Μοζαμβίκη, στη Ζιμπάμπουε και στο Μαλάουι, όπου επιτέθηκαν, υπέταξαν και εκτόπισαν τοπικούς λαούς. Λαοί Sotho που υποχώρησαν μπροστά στις στρατιές (*impis*) των Zulu και των Matabele επανεγκαταστάθηκαν στη Δυτική Ζάμπια και στο Λεσόθο, αφήνοντας το Highveld αποδεκατισμένο. Αφρικάνερς που δραπέτευσαν από τη βρετανική κυριαρχία στο Ακρωτήριο μετανάστευσαν και εποίκησαν τις περιοχές αυτές του Highveld κατά τα μέσα της δεκαετίας του 1830. Στον επίλογο των αναπόφευκτων μαχών μεταξύ των Matabele και των Αφρικάνερς, οι Matabele υποχώρησαν βόρεια και εγκαταστάθηκαν στη Δυτική Ζιμπάμπουε, όπου υπέταξαν τους Shona.

Οι Βρετανοί αργότερα ίδρυσαν μια αποικία στο Νατάλ το 1843, στην οποία «εισήγαγαν» Ινδούς συμβασιούχους εργάτες για να εργαστούν στις φυτείες τους. Αφού νίκησαν τους Αφρικάνερς στον Πόλεμο των Μπόερς, οι Βρετανοί δημιούργησαν ένα ενοποιημένο νοτιοαφρικανικό κράτος το 1910. Το κράτος αυτό ιδρύθηκε με σκοπό να διευθετήσει τη νέα οικονομία που ανέπτυξαν οι Βρετανοί και βασιζόταν στην εξόρυξη χρυσού, καθώς και να διαφυλάσσει το σύστημα φθηνής μαύρης εργασίας που ανέπτυξαν οι Βρετανοί για να το κυβερνήσουν. Σ' αυτό το κράτος ζούσαν κάπου 13 εθνοτικές ομάδες – λευκοί Άγγλοι· λευκοί Αφρικάνερς· έγχρωμοι (οι περισσότεροι ομιλούντες Αφρικάνες)· Ινδοί (οι περισσότεροι ομιλούντες Αγγλικά)· τέσσερις ομάδες που μιλούσαν Nguni, συγκεκριμένα οι Xhosa, οι Zulu, οι Swazi και οι Ndebele· τρεις ομάδες που μιλούσαν Sotho, συγκεκριμένα οι Sotho, Pedi και Tswana· και δύο άλλες μαύρες ομάδες που μιλούσαν Venda και Tsonga.

Η δημιουργία της αφρικάνερ ταυτότητας συνδέθηκε στενά με τη μάχη να διατηρηθεί μια ταυτότητα ξεχωριστή από αυτή των Άγγλων. Μετά τον Πόλεμο των Μπόερς, ένα πρόγραμμα αγγλοποίησης επιβλήθηκε στα σχολεία, πυροδοτώντας σε μεγάλο βαθμό την αύξηση του αφρικάνερ εθνικισμού. Οι Αφρικάνερ εθνικιστές έφτασαν να βλέπουν τις πιέσεις για αγγλοποίηση ως πραγματική απειλή για την επιβίωση όλων όσοι ήταν Αφρικάνερ· γι' αυτό προσπάθησαν να καταστήσουν τα Αφρικάνες εθνική γλώσσα (από κοινού με τα Αγγλικά) και να δημιουργήσουν ξεχωριστούς αφρικάνες εκπαιδευτικούς θεσμούς.

Από το 1910 ως το 1948, οι Άγγλοι Νοτιοαφρικανοί κυριαρχούσαν στη Νότια Αφρική πολιτικά και οικονομικά, σε ένα σύστημα που επονομάστηκε «φυλετικός καπιταλισμός» – ένα σύστημα που περιστρεφόταν γύρω από τη βιομηχανία εξόρυξης χρυσού η οποία εξαρτώνταν από τους φθηνούς μαύρους εργάτες που εισάγονταν από όλη την Αφρική (ειδικά από το Transkei, τη Ζιμπάμπουε, το Μαλάουι, τη Μοζαμβίκη, τη Μποτσουάνα και το Λεσόθο). Ο φυλετικός καπιταλισμός δημιούργησε μια κοινωνία βασισμένη στην οικονομική ενσωμάτωση διαφορετικών εθνοτικών ομάδων σε ένα ενοποιημένο κράτος, το οποίο όμως εφαρμόζε παράλληλα φυλετική διάκριση προκειμένου να διατηρήσει τις διάφορες εθνοτικές ομάδες διαιρεμένες εκτός του χώρου εργασίας. Μ' αυτόν τον τρόπο, το υπό αγγλική κυριαρχία νοτιοαφρικανικό κράτος συστηματοποίησε και θεσμοθέτησε έναν πολιτισμό χτισμένο στη λευκή ανωτερότητα.

Όταν το Εθνικό Κόμμα (National Party - NP), στο οποίο κυριαρχούσαν οι Αφρικάνερς, ανήλθε στην εξουσία το 1948, οι πρώτες του κινήσεις ήταν οι εξής: (1) επιβολή διγλωσσίας Αγγλικών και Αφρικάνερς στις δημόσιες υπηρεσίες· (2) δημιουργία ξεχωριστών αφρικάνερς σχολείων, κολεγίων και πανεπιστημίων (γεγονός που σήμαινε την απομάκρυνση των Αφρικάνερς από τους αγγλόφωνους θεσμούς)· και (3) υποχρεωτική διδασκαλία των Αφρικάνερς στα αγγλικά σχολεία. Από τη στιγμή που το NP πέτυχε τους στόχους του, έστρεψε την προσοχή του στη χρήση της γλώσσας από τους μαύρους ανθρώπους. Οι Αφρικάνερς εθνικιστές ήταν δυσαρεστημένοι με το γεγονός ότι οι μαύροι άνθρωποι αγγλοποιούνταν από ένα εκπαιδευτικό σύστημα που βρισκόταν υπό τον έλεγχο Άγγλων ιεραποστόλων. Το NP επεδίωξε να εφαρμόσει στους μαύρους την ίδια πολιτική που εφαρμόζε στους Αφρικάνερς, δηλαδή εκπαίδευση στη «μητρική γλώσσα» για όλες τις εθνοτικές ομάδες, ως μέσο αντίστασης στις πιέσεις αγγλοποίησης. Έκλεισαν επομένως τα ιεραποστολικά σχολεία και δημιούργησαν το Bantu εκπαιδευτικό σύστημα. Το κράτος επιδότησε την κωδικοποίηση των Αφρικάνερς με την προσθήκη των εννιά μαύρων γλωσσών της Νότιας Αφρικής. Το NP επίσης δημιούργησε ξεχωριστά συστήματα Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στα Αγγλικά, στα Αφρικάνερς και στις εννιά μαύρες γλώσσες.

Οι Αφρικάνερς εθνικιστές πήραν τον έλεγχο της Νότιας Αφρικής κερδίζοντας τις εκλογές του 1948. Από τη νίκη αυτή προέκυψε το σύστημα του απαρτχάιντ, το οποίο υποκινούνταν από δύο φόβους: (1) την αγγλοποίηση, την απορρόφηση δηλαδή από τη λευκή, αγγλόφωνη Νότια Αφρική· και (2) το ενδεχόμενο να πλημμυρίσει δημογραφικά το κράτος από μαύρους μετανάστες. Οι Αφρικάνερς εθνικιστές αντιστέκονταν στην ιδέα μιας Νότιας Αφρικής υπό αγγλική κυριαρχία, καθώς πίστευαν ότι ο αγγλικός πολιτισμικός ιμπεριαλισμός θα κατέστρεφε τη γλώσσα και τον πολιτισμό τους και ότι το υπάρχον κράτος βοήθησε τους Άγγλους επιχειρηματίες να εισάγουν φθηνούς μαύρους εργάτες. Το Εθνικό Κόμμα, μέσω της εφαρμογής της πολιτικής του απαρτχάιντ, υποσχέθηκε να θέσει τέρμα σ' αυτό που αντιλαμβάνονταν ως (βρετανική) απειλή για τα συμφέροντα των Αφρικάνερς. Η πολιτική αυτή περιλάμβανε την προσπάθεια ενεργής ενθάρρυνσης του εθνικισμού των Zulu, των Xhosa και των Tswana στο καθένα από τα νέα κράτη. Τα εν λόγω ξεχωριστά εθνικιστικά κινήματα είχαν στόχο να υποσκάψουν τον εθνικισμό των μαύρων. Στον πυρήνα του, το απαρτχάιντ αποτελούσε μία μεταναστευτική πολιτική προγραμματισμένη να σταματήσει τη μετανάστευση των μαύρων και στη συνέχεια να αντιστρέψει τη ροή, στέλνοντας τους ανθρώπους πίσω στο μέρος από όπου είχαν έρθει. Αυτό αντιπροσώπευε μια πραγματική απειλή για τους Άγγλους επιχειρηματίες, καθώς ζημίωνε την ελεύθερη αγορά και τον καπιταλισμό. Ως αποτέλεσμα, οι Άγγλοι φιλελεύθεροι αντιπολιτεύτηκαν το απαρτχάιντ, κάτι που συνεχίστηκε και εντάθηκε, μέχρι την τελική εγκατάλειψή του και την υιοθέτηση της αρχής της πλειοψηφίας τη δεκαετία του 1990.

Παραπομπή

Προσωπική επικοινωνία με τον Eric Louw της Σχολής Δημοσιογραφίας και Επικοινωνίας (School of Journalism and Communication), του Πανεπιστημίου του Queensland, Αυστραλία. Χρησιμοποιείται με άδεια.

Ερωτήσεις για συζήτηση

1. Ποιοι ήταν οι αρχικοί κάτοικοι της Νότιας Αφρικής;
2. Για ποιον λόγο δημιουργήθηκε η αφρικάνερ ταυτότητα και τι ρόλους έπαιξε στο συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο;
3. Σε τι αναφέρεται ο «φυλετικός καπιταλισμός»; Ποιες οι επιπλοκές του για την εθνοτική πλειοψηφία και την εθνοτική μειοψηφία στη Νότια Αφρική;
4. Τι μπορούμε να αντλήσουμε από αυτή την ιστορία για τον ρόλο της γλώσσας στη δημιουργία και τη διατήρηση εθνοτικής ταυτότητας;
5. Ποιος ήταν ο στόχος του αγώνα των Αφρικάνερ εθνικιστών; Γιατί ήταν αυτός ο στόχος τους;

ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΔΙΑΒΑΣΜΑ

Για όλα τα άρθρα που αναγράφονται δίπλα στο εικονίδιο του ποντικιού παρακάτω υπάρχει ελεύθερη πρόσβαση στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου:

<https://study.sagepub.com/liu2e>.

Συλλογικές και προσωπικές ταυτότητες

Cover, Rob (2012), *Queer Youth Suicide, Culture and Identity: Unliveable Lives?* Farnham, UK: Ashgate.

Στο βιβλίο αυτό σκιαγραφούνται ορισμένοι από τους τρόπους με τους οποίους γίνεται αντιληπτή η αυτοκτονία queer νέων στη λαϊκή κουλτούρα, στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και στην έρευνα. Υπογραμμίζονται οι τρόποι με τους οποίους σκεφτόμαστε για την αυτοκτονία αυτών των νέων, όπως και το πώς έχουν αλλάξει οι απόψεις πάνω σ' αυτό το ζήτημα με την πάροδο του χρόνου. Τονίζονται κάποια από τα οφέλη και τους περιορισμούς της σημερινής σκέψης. Έχοντας ως βάση προσεγγίσεις παρμένες από την queer θεωρία, τις πολιτισμικές σπουδές και την κοινωνιολογία, στο βιβλίο διερευνάται ο τρόπος με τον οποίο ο σχηματισμός σεξουαλικής ταυτότητας, η σεξουαλική ντροπή και οι ασυνέπειες μεταξύ της ένταξης και του αποκλεισμού από την κοινότητα γίνονται εμφανή στην κοινωνία μας: παρέχονται εξηγήσεις για το γεγονός ότι ορισμένες ομάδες είναι ανθεκτικές ενώ άλλες είναι τρωτές και διατρέχουν κίνδυνο αυτοκτονίας. Το βιβλίο θα αποτελέσει χρήσιμο σημείο αναφοράς για τους μελετητές της επικοινωνίας που εστιάζουν περισσότερο το ενδιαφέρον τους στην επίδραση της λαϊκής κουλτούρας και των μαζικών μέσων στις στάσεις και τις συμπεριφορές.

Grimson, Alejandro (2010), «Culture and identity: two different notions», *Social Identities*, 16(1): 61-77.

Με το άρθρο προσφέρεται η δυνατότητα μιας ξεκάθαρης και ακριβούς εννοιολογικής διάκρισης ανάμεσα στον «πολιτισμό» και στην «ταυτότητα», διαμορφώνοντας μια απα-

ραϊτήη προϋπόθεση για την ανάλυση των κοινωνικών διαδικασιών. Η ανθρωπολογική έννοια της «ταυτότητας» έχει οικοδομηθεί με την πάροδο του χρόνου και έχει εμπλουτιστεί από μελέτες αναφορικά με τις σχέσεις μεταξύ των εθνοτήτων, τα εθνοτικά σύνορα και την εθνοτικότητα. Με το άρθρο ενισχύεται η κατανόησή μας για τον πολιτισμό καθώς ενσωματώνονται καθοριστικές συνεισφορές από θεωρίες σχετικά με το έθνος. Ο πολιτισμός και το έθνος παρουσιάζουν υψηλό βαθμό περιπλοκότητας, γιατί και οι δύο έννοιες αφορούν ετερογενείς οντότητες που εσωκλείουν αντικρουόμενα στοιχεία. Ο συγγραφέας υποθέτει ότι ο πολιτισμός και η ταυτότητα αναφέρονται σε διαφορετικές από αναλυτικής άποψης πλευρές των κοινωνικών διαδικασιών. Επομένως, καθίσταται απαραίτητο να αναλύσουμε τις πολιτισμικές όψεις ξεχωριστά από τις όψεις που αφορούν την ταυτότητα.

Εθνοτική ταυτότητα

Kidd, Warren, Alison Teagle and Alice Kessler-Harris (2002), *Culture and Identity* (2nd edn). Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.

Στο βιβλίο αυτό ερευνώνται τα θέματα του πολιτισμού και της ταυτότητας από μεγάλο εύρος θεωρητικών γωνιών λήψης. Εφαρμόζονται θεωρίες σε μια ποικιλία σύγχρονων και κρίσιμων κοινωνιολογικών συζητήσεων, όπως οι νεανικές κουλτούρες, το φύλο και η σεξουαλικότητα, η εθνοτική και η εθνική ταυτότητα, καθώς και η επίδραση της κοινωνικής δικτύωσης στον σχηματισμό ταυτοτήτων. Η πρακτική προσέγγιση που υιοθετείται από τους συγγραφείς εστιάζει στον φοιτητή και καθιστά την ανάγνωση ευχάριστη και συναρπαστική. Παρέχεται επίσης μια σειρά δραστηριοτήτων με βάση δεξιότητες, γεγονός που το καθιστά ιδανικό εισαγωγικό εργαλείο για φοιτητές και μελετητές που είναι νέοι στο πεδίο της διαπολιτισμικής επικοινωνίας.

 Sfard, Anna and Anna Prusak (2005), «Telling identities: in search of an analytical tool for investigating learning as a culturally shaped activity», *Educational Researcher*, 34(4): 14-22.

Στο άρθρο αυτό επιχειρείται να τεθεί σε λειτουργία η ιδέα της ταυτότητας προκειμένου να δικαιολογηθεί ο ισχυρισμός που αφορά τη δυναμική της ως αναλυτικό εργαλείο για τη διερευνητική μάθηση. Οι συγγραφείς ορίζουν την ταυτότητα ως ένα σύνολο σημαντικών ιστοριών γύρω από ένα πρόσωπο, οι οποίες το καθιστούν περισσότερο πραγματικό και τις οποίες μπορεί να ασπαστεί. Οι ιστορίες αυτές, ακόμη και αν λέγονται σε ατομικό επίπεδο, αποτελούν προϊόν μιας συλλογικής αφήγησης. Συγκεντρώθηκαν δεδομένα από μια μελέτη των μαθηματικών μαθησιακών πρακτικών μιας ομάδας δεκαεφτάχρονων μεταναστών μαθητών από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Οι μαθητές είχαν φτάσει πρόσφατα στο Ισραήλ και συγκρίθηκαν με μια παρόμοια ομάδα ντόπιων Ισραηλινών. Οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι η μάθηση μπορεί να θεωρηθεί ότι γεφυρώνει το κενό ανάμεσα στην *πραγματική ταυτότητα* και τη *δηλωμένη ταυτότητα*. Ο μαθητής ασπάζεται τα δύο αυτά σύνολα σημαντικών ιστοριών που σχετίζονται με τον ίδιο και ενισχύουν την πραγματικότητά του.

Εθνική ταυτότητα

 Housley, William and Richard Fitzgerald (2009), «Membership categorization, culture and norms in action», *Discourse and Society*, 20(3): 345-362.

Στο άρθρο εξετάζεται ο βαθμός στον οποίο η ανάλυση της κατηγοριοποίησης συμμετοχής (membership categorization analysis - MCA) μπορεί να ενισχύσει μια αντίληψη για τον συλλογισμό εντός της δημόσιας σφαίρας με εμφανείς τις έννοιες της ηθικής, της πολιτικής και της πολιτισμικής πολιτικής. Μέσω της ανάλυσης τριών περιπτώσεων, στο άρθρο επιδεικνύεται ο τρόπος με τον οποίο ειδικοί τύποι μηχανισμών κατηγοριοποίησης αποτελούν αναπόσπαστο χαρακτηριστικό της υπεύθυνης δράσης στη δημόσια σφαίρα σε σημεία όπου μας ενδιαφέρει η ηθική και όπου τέμνονται οι δημόσιες πολιτικές. Επιπλέον, οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι η MCA παρέχει ένα χρήσιμο εργαλείο για την ανάλυση των κοινών μηχανισμών που σχετίζονται με την καθημερινή πολιτισμική πολιτική και τη δημοκρατική λογοδοσία, όπως συγκεντρώνονται και παρουσιάζονται στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και σε συνθήκες ραδιοφωνικής αναμετάδοσης.

9

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου, θα πρέπει να είστε σε θέση:

- Να κατανοείτε το γεγονός ότι η μετανάστευση αποτελεί βασικό παράγοντα πολιτισμικής διαφορετικότητας.
- Να εξηγείτε το πολιτισμικό σοκ και το αντίστροφο πολιτισμικό σοκ.
- Να εντοπίζετε τα μοντέλα και τους προσανατολισμούς του επιπολιτισμού.
- Να αναλύετε τους παράγοντες που επηρεάζουν τη διαπολιτισμική προσαρμογή.
- Να σχεδιάζετε επικοινωνιακές στρατηγικές προς διευκόλυνση της διαπολιτισμικής προσαρμογής.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΔΕΝ ΧΩΡΑ ΑΜΦΙΒΟΛΙΑ το γεγονός ότι η κοινωνία μας αυξάνει καθημερινά σε πολιτισμική και εθνοτική διαφορετικότητα. Η μετανάστευση αποτελεί σημαντικό παράγοντα συνεισφοράς στην πολιτισμική ποικιλομορφία. Η πρόοδος της τεχνολογίας, τα σύγχρονα μέσα μεταφοράς, οι τηλεπικοινωνίες και οι διεθνείς εμπορικές συναλλαγές επιτρέπουν στους ανθρώπους να ταξιδεύουν, να εργάζονται και να ζουν σε άλλες χώρες πολύ πιο εύκολα. Η παγκοσμιοποίηση δεν επαναπροσδιορίζει μόνο τις κινήσεις και την κινητικότητα των ανθρώπων στις σύγχρονες κοινωνίες, ορίζει επίσης νέες παραμέτρους για την ερμηνεία της μετανάστευσης. Ιστορικά, η μετανάστευση γινόταν αντιληπτή ως περιορισμένες μετακινήσεις ανθρώπων που διασχίζουν σύνορα, με έμφαση στη μόνιμη μετεγκατάσταση και αποίκηση είτε συνήθως ανειδίκευτων εργατών, συχνά υπό το καθεστώς συμβάσεων εργασίας, είτε ανθρώπων εκπατρισμένων εξαιτίας πολιτικών αναταραχών, με μόνη επιλογή τη μετεγκατάσταση σε μια νέα χώρα. Σήμερα, ο αυξανόμενος πλούτος και η ανάδυση μιας νέας ομάδας ειδικευμένων ή μορφωμένων ανθρώπων έχουν πυροδοτήσει ένα σύγχρονο παγκόσμιο κίνημα μεταναστών που αναζητούν καλύτερες οικονομικές ευκαιρίες, βελτιωμένη ποιότητα ζωής, μεγαλύτερη ελευθερία, ενώ παράλληλα έχουν υψηλότερες προσδοκίες. Οι άνθρωποι αυτοί διαμορφώνουν σημαντικό μέρος του μεταναστευτικού πληθυσμού σήμερα – αυτό των εξειδικευμένων μεταναστών. Επανατοποθετημένοι στα πλαίσια των νομικών και πολιτικών θεσμών του πολιτισμού υποδοχής, οι μετανάστες φιλοδοξούν να αποκτήσουν υψηλότερη ποιότητα ζωής, καλή παιδεία γι' αυτούς ή τα παιδιά τους, την ελευθερία να είναι κύριοι του εαυτού τους, αυτονομία στην επιλογή εργασίας και ευημερία.

Παρά το γεγονός ότι οι λόγοι που ωθούν τους ανθρώπους στη μετανάστευση ποικίλλουν, όλοι οι μετανάστες αντιμετωπίζουν την ίδια δοκιμασία της μετακίνησης από τον πολιτισμό της πατρίδας τους στον κυρίαρχο πολιτισμό της νέας τους χώρας. Ο επιπολιτισμός, μια διαδικασία μέσω της οποίας οι μετανάστες ενσωματώνονται στο περιβάλλον του πολιτισμού υποδοχής, είναι απαραίτητος για να καταστεί κάποιος ικανός να κινείται μεταξύ των δύο πολιτισμών αποτελεσματικά και όπως απαιτούν οι συνθήκες και οι καταστάσεις. Αυτή η ικανότητα δεν περιλαμβάνει μόνο την πνευματική συμφιλίωση συχνά ασύμβατων πίεσεων τόσο όσον αφορά την αφομοίωση στον κυρίαρχο πολιτισμό όσο και όσον αφορά τη διαφοροποίηση από αυτόν, αλλά είναι επίσης σημαντική για την οικονομική επιβίωση των μεταναστών στη χώρα υποδοχής. Ο Ien Ang (2001: 34), ένας μελετητής των πολιτι-

σμικών σπουδών, υποστηρίζει ότι, ενώ οι μετανάστες αντλούν μια αίσθηση ενσωμάτωσης από την ταύτισή τους με την πατρίδα τους, έχουν πλήρη επίγνωση ότι «αυτή ακριβώς η ταύτιση με την εικόνα του τόπου “απ’ όπου έρχονται” αποτελεί επίσης σημάδι υποταγής σε μια κατάσταση περιθωριοποίησης στο μέρος “όπου βρίσκονται”». Η ικανότητα των μεταναστών να αποκτούν μια αίσθηση τόπου στη χώρα υποδοχής, όπου αισθάνονται κάπως «εκτός τόπου», τουλάχιστον κατά την άφιξή τους, κατέχει εξέχουσα σημασία για την ψυχολογική ευημερία τους.

Η ζωή σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία αποτελεί μακρά εκπαιδευτική διαδικασία στην οποία παρουσιάζονται διαρκώς εντάσεις μεταξύ του πολιτισμού υποδοχής και του πολιτισμού καταγωγής. Προκειμένου να μεγιστοποιήσει τα οφέλη της πολιτισμικής διαφορετικότητας, μια χώρα που υιοθετεί πολυπολιτισμική πολιτική πρέπει να γνωρίζει τις πιθανές απειλές που θέτει μια τέτοια πολιτική για την πολιτισμική μοναδικότητα. Σε όλο τον κόσμο, οι κάτοικοι των εθνών υποδοχής εκφράζουν ανησυχίες σχετικά με την απειλή που αντιπροσωπεύουν οι εισερχόμενοι εθνοτικοί πολιτισμοί για τις κυρίαρχες πολιτισμικές αξίες, το υπάρχον πολιτικό και οικονομικό σύστημα εξουσίας, καθώς και την κατανομή των ευκαιριών στην αγορά εργασίας. Από την άλλη, οι μετανάστες δημιουργούν παντού συλλόγους προκειμένου να διατηρήσουν την εθνοτική και πολιτισμική τους κληρονομιά και να προωθήσουν την επιβίωση της γλώσσας τους εντός των κυρίαρχων θεσμών. Για παράδειγμα, τόσο στη Γερμανία όσο και στη Γαλλία παρατηρείται αυξανόμενη ανησυχία σχετικά με το γεγονός ότι οι ομάδες μεταναστών αποσύρονται στον πολιτισμό της πατρίδας τους και γίνονται ολοένα περισσότερο απρόθυμοι να ενσωματωθούν στον πολιτισμό της χώρας υποδοχής. Τέτοιες καταστάσεις εγείρουν το ίδιο ερώτημα για όλα τα πολυπολιτισμικά έθνη: αποτελεί η πολυπολιτισμικότητα απειλή για την πολιτισμική ταυτότητα; Η αντίληψή μας για το τι σημαίνει πολυπολιτισμικότητα επηρεάζει τις στρατηγικές επιπολιτισμού.

Στο κεφάλαιο αυτό επικεντρωθήκαμε στη μετανάστευση και στον επιπολιτισμό. Αρχικά ορίζουμε και εξηγούμε τους όρους διασπορά, μεταναστευτικότητα και διεθνικότητα. Εξετάζονται σύγχρονες πρακτικές σε σχέση με τη διεθνικότητα, τη μεταναστευτικότητα, τη μετανάστευση και την ταυτότητα, με σκοπό να διερευνηθούν οι έννοιες και να αναλυθούν τα δυνατά και αδύναμά τους σημεία. Στη συνέχεια, εξετάζουμε την έννοια της πολυπολιτισμικότητας και των διαφοροποιημένων προνομίων που προσφέρει σε ντόπιους και μετανάστες. Εξηγούμε το πολιτισμικό σοκ και το αντίστροφο πολιτισμικό σοκ. Ορίζεται η έννοια της αφομοίωσης και γίνεται μια εισαγωγή στα βασικά μοντέλα επιπολιτισμού. Εντοπίζεται ένα φάσμα προσωπικών, κοινωνικών και πολιτικών παραγόντων που διαμορφώνουν τα αποτελέσματα του επιπολιτισμού και, τέλος, το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με μία πραγματεύση σχετικά με τις επικοινωνιακές στρατηγικές που στοχεύουν στη διευκόλυνση της διαπολιτισμικής προσαρμογής.

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η ανθρώπινη μετανάστευση έχει ηλικία μεγαλύτερη του ενός εκατομμυρίου ετών και συνεχίζεται, ως προϊόν περίπλοκων ανθρώπινων πολιτισμικών και υπαρξιακών συνθηκών. Η έννοια της «αποδημίας» εμπεριέχει αυτές του εκπατρισμού και της μετανάστευσης· αμφοότερες συμπεριλαμβάνουν χωρικές και κοινωνικές μεταβολές. Στη σύγχρονη εποχή, βαθιές αλλαγές στην πολιτική και οικονομική τάξη του κόσμου έχουν πυροδοτήσει μεγάλες μετακινήσεις ανθρώπων σχεδόν σε κάθε περιοχή. Αν ειδωθεί σε παγκόσμιο πλαίσιο, ο συνολικός πληθυσμός μεταναστών, ανθρώπων δηλαδή που κατοικούν εκτός της χώρας στην οποία γεννήθηκαν ή της οποίας την υπηκοότητα κατέχουν, είναι τεράστιος. Οι Massey και Taylor (2004: 1) έγραψαν ότι αν αυτοί οι άνθρωποι, ο αριθμός των οποίων υπολογίζεται γύρω στα 160 εκατομμύρια, ενώνονταν για να σχηματίσουν μια ξεχωριστή χώρα θα «δημιουργούσαν ένα έθνος μεταναστών».

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Η μετανάστευση μπορεί να είναι εκούσια και ακούσια. Θα ήταν η προσαρμογή στη χώρα υποδοχής ευκολότερη για εκούσιους μετανάστες, για παράδειγμα, ειδικευμένους μετανάστες που επιλέγουν να ζήσουν μόνιμα σε μια νέα χώρα, στην οποία πιστεύουν ότι θα αναγνωριστούν οι δεξιότητές τους; Ή πιστεύετε ότι η εμπειρία της προσαρμογής σε έναν νέο πολιτισμό θα ήταν η ίδια, ανεξάρτητα από τα αίτια της μετανάστευσης;

Μεταναστευτικές τάσεις στο παρελθόν, στο παρόν και το μέλλον

Η γεωγραφική κινητικότητα χαρακτηρίζει σταθερά τη ζωή των πληθυσμών σε όλες τις ιστορικές περιόδους. Για παράδειγμα, ύστερα από την απόσυρση των περιορισμών στη μετανάστευση βάσει της φυλής κατά τις δεκαετίες του 1950 και 1960, μεγάλοι αριθμοί Ασιατών και Αφρικανών άρχισαν να αποδημούν στη Βόρεια Αμερική, στην Αυστραλασία και την Ευρώπη. Έχει σημειωθεί επίσης μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα από τη Λατινική Αμερική στις Ηνωμένες Πολιτείες, καθώς και σημαντική μετανάστευση εργατών σε σχετικά πρόσφατα εκβιομηχανισμένα έθνη, όπως είναι η Κορέα, η Μαλαισία και η Σιγκαπούρη κατά τις δεκαετίες του 1970 και 1980 (Brubaker, 2001). Στην Ευρώπη, οι χώρες με τα μεγαλύτερα ποσοστά εκπατρισμού μέχρι το 1960 ήταν η Ιταλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία, η πρώην Γιουγκοσλαβία και η Ελλάδα (Vukeljic, 2008).

Υπάρχει ευρεία ομοφωνία μεταξύ των μελετητών της μετανάστευσης ότι τη δεκαετία του 1980 ήταν που η μετανάστευση εξελίχθηκε σε έναν από τους πλέον σημαντικούς παράγοντες παγκόσμιας αλλαγής (Castles, 2000). Σύμφωνα με μια ανα-

φορά του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης (2006), ο αριθμός διεθνών μεταναστών πιστεύεται ότι έφτασε τα 185-192 εκατομμύρια το 2005, σε μια ανοδική τάση που είναι πιθανόν να συνεχιστεί. Οι περισσότερες χώρες επηρεάζονται από διάφορα μεταναστευτικά φαινόμενα, όπως η μετανάστευση εργατών, η προσφυγιά και η μόνιμη εγκατάσταση. Ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά του συστήματος της Ασίας και του Ειρηνικού είναι η αυξανόμενη κλίμακα και σημασία της γυναικείας μετανάστευσης (Ehrenreich & Russell-Hochschild, 2002). Για παράδειγμα, η τεράστια οικονομική ανάπτυξη της Μαλαισίας, που ξεκίνησε με την εφαρμογή της Νέας Οικονομικής Πολιτικής (New Economy Policy - NEP) τη δεκαετία του 1970, προσέφερε μεγάλες ευκαιρίες για απασχόληση ντόπιων και ξένων εργατών (Chin, 2003). Ο υψηλότερος μισθός και το επίπεδο της βιομηχανικής εργασίας προσέλκυσε πολλές Μαλαισιανές γυναίκες στο εργατικό δυναμικό, γεγονός που δημιούργησε προβλήματα στον τομέα της οικιακής εργασίας. Προκειμένου να επιλυθεί αυτό το πρόβλημα, οι Μαλαισιοί προσλαμβάνουν χαμηλόμισθες οικιακές βοηθούς από άλλες χώρες όπως τις Φιλιππίνες και την Ινδονησία. Έτσι, ο αριθμός ξένων οικιακών βοηθών αυξήθηκε από μερικές εκατοντάδες τη δεκαετία του 1970 σε περίπου 228.000 το 2010 (Asrul Hadi, 2011). Η μετανάστευση δεν επηρεάζει μόνο τους μετανάστες καθ'αυτούς, αλλά και τις κοινωνίες που τους δέχονται.

Περαιτέρω διάβασμα στο διαδίκτυο. Έχετε ελεύθερη πρόσβαση στο παρακάτω άρθρο στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου [## Διασπορά, μεταναστευτικότητα και διεθνικότητα](https://study.sagepub.com/liu2e: Bjarnason, Thoroddur (2009), «London calling? Preferred emigration destinations among Icelandic youth», <i>Acta Sociologica</i>, 52(2): 149-161.</p></div><div data-bbox=)

Ο όρος *διασπορά* προέρχεται από τους ελληνικούς όρους *σπείρω* (το ρήμα) και *διά* (η πρόθεση). Οι Έλληνες χρησιμοποίησαν τη διασπορά για να δηλώσουν τη μετανάστευση και τον αποικισμό. Στα Εβραϊκά, ο όρος αρχικά αναφερόταν στην εγκατάσταση των διασκορπισμένων αποικιών των Ιουδαίων εκτός της Παλαιστίνης μετά τη βαβυλώνια αιχμαλωσία: έφτασε να συνδεθεί συνειρμικά με τους ανθρώπους που εγκαθίστανται μακριά από τον τόπο των προγόνων τους. Η σημασία της διασποράς έχει αλλάξει με τον καιρό και πλέον δεν αναφέρεται μόνο σε παραδοσιακές μεταναστευτικές ομάδες, όπως τους Εβραίους, αλλά και σε σαφώς ευρύτερες κοινότητες αποτελούμενες από εκούσιους μετανάστες που ζουν σε περισσότερους από έναν πολιτισμούς. Για παράδειγμα, υπολογίζεται ότι περίπου 5 εκατομμύρια Φιλιππινέζοι πολίτες κατοικούσαν σε περισσότερες από 160 χώρες το 2000 (Ehrenreich and Russell-Hochschild, 2002). Οι διασπορές δεν είναι προσωρινές· αποτελούν κοινότητες με διάρκεια. Διαφοροποιούνται από το νέο τους περιβάλλον, ταυτιζόμενες με άλλα μέλη διασπορών μέσω δικτύων συμβόλων και σημασιών, δημιουργώντας

με αυτό τον τρόπο μια «φανταστική κοινότητα» (Anderson, 1983). Μια τέτοια κοινότητα επιτρέπει στα μέλη της να διατηρούν την ταυτότητά τους εκτός των εθνικών συνόρων στον χώρο και τον χρόνο, προκειμένου να ζήσουν στο νέο περιβάλλον (Clifford, 1997).

Οι έννοιες της μεταναστευτικότητας και της διεθνικότητας είναι αλληλένδετες. Η *μεταναστευτικότητα* τονίζει τη μετακίνηση, επομένως αποδίδεται μεγαλύτερη προσοχή στην κίνηση τόσο στον χώρο όσο και στον χρόνο στις διεθνικές πρακτικές. Η Basch και οι συνεργάτες της (1994) ορίζουν τη *διεθνικότητα* ως τη διαδικασία μέσω της οποίας οι μετανάστες σφυρηλατούν και διατηρούν πολύπλοκες κοινωνικές σχέσεις που συνδέουν τις κοινωνίες καταγωγής και εγκατάστασής τους. Πολλοί μετανάστες σήμερα οικοδομούν κοινωνικά δίκτυα που διασχίζουν γεωγραφικά, πολιτισμικά και πολιτικά σύνορα. Για παράδειγμα, οι εθνοτικοί επιχειρηματίες της Αυστραλίας διατηρούν στενούς δεσμούς με την εθνοτική τους ομάδα, καθώς οι δεσμοί αλληλεγγύης εντός της εθνοτικής κοινότητας παρέχουν πόρους για τις εμπορικές επιχειρήσεις που ιδρύουν και αναπτύσσουν (Dyer & Ross, 2000). Επιπλέον, οι εθνοτικές κοινότητες μπορούν να αποτελέσουν πηγή άυλων περιουσιακών στοιχείων όπως είναι οι αξίες, η γνώση και τα δίκτυα απ' όπου μπορούν να αντλήσουν οι εθνοτικοί επιχειρηματίες (Liu, 2011). Ωστόσο, για να συντηρηθεί μια εθνοτική επιχείρηση δεν επαρκεί μόνο η πελατεία που προέρχεται από την εθνοτική κοινότητα. Προκειμένου να επιβιώσουν σε μια ανταγωνιστική αγορά στη χώρα υποδοχής, οι εθνοτικές επιχειρήσεις πρέπει να επεκτείνουν το βεληνεκές τους στα μέλη της κυρίαρχης ομάδας. Όσοι μπορούν να σταθούν καλά σε αμφότερα τα πολιτισμικά πλαίσια είναι σε θέση να δρέψουν την οικονομική αμοιβή που προκύπτει από τη στόχευση σε ευρύτερη πελατεία. Οι μετανάστες οι οποίοι αναπτύσσουν και διατηρούν σχέσεις που διαπερνούν τα σύνορα –είτε οι σχέσεις αυτές είναι οικογενειακές, οικονομικές, κοινωνικές, οργανωσιακές, θρησκευτικές ή πολιτικές– αναφέρονται ως *διεθνικοί μετανάστες* (transmigrants).

Περαιτέρω διάβασμα στο διαδίκτυο. Έχετε ελεύθερη πρόσβαση στο παρακάτω άρθρο στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου <https://study.sagepub.com/liu2e>: Elsrud, Torun (2008), «Othering through genderization in the regional press: constructing brutal others out of immigrants in rural Sweden», *European Journal of Cultural Studies*, 11(4): 423-446.

Οι κοινωνιολόγοι γενικά εστιάζουν στο άκρο της μεταναστευτικής διαδικασίας που αφορά την υποδοχή τους, ενώ οι ανθρωπολόγοι συνήθως ασχολούνται και με τα δύο άκρα, ξεκινώντας με τη χώρα γέννησης και ρωτώντας τι είναι αυτό που ωθεί τα άτομα να εγκαταλείψουν μια συγκεκριμένη κοινότητα, τι τους συμβαίνει στη χώρα που τους δέχεται και πώς διατηρούν επαφή με την πρώην πατρίδα τους. Ενώ η κοινωνιολογική προσέγγιση μοιάζει να διαφέρει από την ανθρωπολογική ως προς τη μεθοδολογία, δεν παρουσιάζει διαφορά ως προς το αποτέλεσμα: αμφότερα τα πεδία έχουν αναπτύξει «θεωρίες ώθησης και έλξης» στην προσπάθειά τους

Φωτογραφία 9.1 Την πρώτη ημέρα του μήνα *Syawal* του μουσουλμανικού ημερολογίου, η μουσουλμανική κοινότητα του *Brisbane* συγκεντρώνεται για να προσευχηθεί, ύστερα από νηστεία ενός ολόκληρου μήνα (*Ramadhan*). © *Abdul Lattif Ahmed*. Χρησιμοποιείται με άδεια.

να εξηγήσουν τους λόγους, την επιλεκτικότητα, τη ροή και το βεληνεκές της μετανάστευσης (Kearney, 1995). Για παράδειγμα, στους κύριους παράγοντες ώθησης συμπεριλαμβάνονται η οικονομική στασιμότητα, η υποβάθμιση του βιοτικού επιπέδου, η μείωση των εθνικών πόρων, το χαμηλό προσωπικό εισόδημα, η ανεργία, οι πολιτικές ή άλλου είδους διακρίσεις, η πολιτική δίωξη, η αποξένωση και οι φυσικές καταστροφές. Από την άλλη, οι βασικοί παράγοντες έλξης είναι η οικονομική ευμάρεια, η παιδεία, οι κατάλληλες ευκαιρίες για εργασία και το υψηλότερο εισόδημα.

Όπως παρατήρησε η Østergaard-Nielsen (2003), η μετανάστευση δεν θεωρείται πλέον ταξίδι προς μία ή δύο κατευθύνσεις. Αντίθετα, οι μετανάστες γεφυρώνουν το εδώ και το εκεί μέσω της διαρκούς κίνησής τους μεταξύ των δύο, και, παράλληλα, συμμετέχουν οικονομικά, κοινωνικά ή πολιτικά στα πράγματα της πατρίδας τους ενώ ζουν στο εξωτερικό. Στην ουσία, η κοινωνιολογική και η ανθρωπολογική προσέγγιση μοιάζουν να συμφωνούν στο συμπέρασμα ότι οι μετανάστες δεν κόβουν εντελώς τους δεσμούς με την πατρίδα τους· για παράδειγμα, εξακολουθούν να τηρούν τα εθνοτικά φεστιβάλ ή τις θρησκευτικές πρακτικές τους όσο ζουν στον πολιτισμό υποδοχής.

Είναι σημαντικό να εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο οι μετανάστες διατηρούν επαφές πέρα από τα διεθνή σύνορα, καθώς και το γεγονός ότι η ταυτότητά τους δεν συνδέεται απαραίτητα με έναν μοναδικό τόπο κατοικίας. Μια επιπλοκή αυτού του γεγονότος είναι ότι οι μετανάστες διαπραγματεύονται διαρκώς ταυτότητες μεταξύ «παλιών» και «νέων» κόσμων, δημιουργώντας νέες ρυθμίσεις για την ταύτισή τους με τον τόπο που αποκαλούν σπίτι και στα δύο μέρη. Ένα ενδιαφέρον παράδειγμα είναι η έρευνα του Salih (2003) για τις Μαροκινές γυναίκες που κατοικούν στην Ιταλία. Γράφοντας για τις μαγειρικές πρακτικές τους, ο Salih δείχνει πώς οι γυναίκες αυτές αναμειγνύουν στοιχεία της κουζίνας και των δύο χωρών για να συμβολίσουν τη διπλή ταυτότητά τους στο «εδώ» και το «εκεί» σπίτι τους. Όταν βρίσκονται στην Ιταλία, αναμειγνύουν παραδοσιακές ιταλικές συνταγές με εισαγόμενα μαροκινά συστατικά για να δώσουν ζωντάνια στα πιάτα· αντιστρόφως, όταν επιστρέφουν στο Μαρόκο για τις γιορτές, χρησιμοποιούν ιταλικά συστατικά στην προετοιμασία ντόπιων μαροκινών γευμάτων. Αντί να θεωρήσει ότι οι ταυτότητες των γυναικών σε σχέση με το εκάστοτε σπίτι τους αλληλοαποκλείονται, ο Salih

επιδεικνύει πώς η σημασία του σπιτιού ορίζεται μέσω της διαδραστικής διεθνικής ταύτισης με σπίτια που χωρίζονται από μεγάλη γεωγραφική απόσταση.

Η ανακατασκευή ταυτότητας των μεταναστών

Η μεταναστευτικότητα και η διεθνικότητα καθιστούν απαραίτητη την αναθεώρηση και ανακατασκευή της ταυτότητας. Η δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες στην ανακατασκευή της ταυτότητάς τους –ώστε να ταιριάζει στη νέα κοινωνία– έχει διερευνηθεί και σχολιαστεί εκτενώς στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία. Για παράδειγμα, το ιδεώδες του *χωνευτηρίου* αποτελούσε το επικρατέστερο ιδεολογικό μοτίβο για την ταυτότητα των μεταναστών στην Αυστραλία και στις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι άνθρωποι που ασπάζονται αυτό το ιδεώδες έχουν την άποψη ότι η εθνική ταυτότητα θα έπρεπε να συνιστά το αμάλγαμα των πολιτισμών –ένα χωνευτήρι–, ούτως ώστε να μειωθούν οι διαφορές ανάμεσα σε «εμάς» και «αυτούς», με την ελπίδα «εμείς» να γίνουμε περισσότερο σαν «αυτούς» και «αυτοί» να μας θεωρήσουν λιγότερο ξένους και περισσότερο όμοιους (Zubrzycki, 1997). Με την πάροδο του χρόνου συνειδητοποιήθηκε ότι πολλοί εθνοτικοί πολιτισμοί μπορούν να συνυπάρξουν σε ένα δοσμένο περιβάλλον, διατηρώντας την αρχική τους κληρονομιά ενώ λειτουργούν μέσα στον κυρίαρχο πολιτισμό. Αυτό έχει οδηγήσει σε αλλαγή εστίασης από το χωνευτήρι που είχαμε πριν στο *μολ σαλάτας*, προκειμένου να αποτυπωθεί η σύγχρονη αμερικανική κοινωνία (Ogden, Ogden & Schau, 2004). Με παρόμοιο τρόπο, ο Καναδάς έχει περιγραφεί ως μωσαϊκό πολιτισμικών ομάδων, ορισμός που αντανακλά τα διακριτά συστατικά μέρη των πολυάριθμων εκεί πολιτισμών. Η επιβίωση της εθνοτικής ταυτότητας έχει στρέψει την προσοχή των μελετητών προς την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο ενσωματώνονται οι μετανάστες στην κοινωνία που τους δέχεται. Όταν οι μετανάστες έρχονται σε επαφή με ανθρώπους του πολιτισμού υποδοχής, δεν κινούνται μόνο μεταξύ γλωσσών, αλλά και μεταξύ πολιτισμών. Κεντρικό στοιχείο αυτής της διαδικασίας αλλαγής πολιτισμού αποτελεί η παρουσίαση του εαυτού με όρους της σχέσης του με την εσω-ομάδα (την εθνοτική ομάδα του) και με την έξω-ομάδα (την κυρίαρχη πολιτισμική ομάδα). Η συνδεσιμότητα είτε με τη δική τους εθνοτική ομάδα είτε με την ευρύτερη πολιτισμική ομάδα δεν αποτελεί μόνο συσχέτιση μεταξύ του εαυτού και των άλλων, αλλά συνεπάγεται επίσης και θεμελιώδεις διαφορές στον τρόπο που εκλαμβάνει κανείς τον εαυτό του υπό διαφορετικές συνθήκες (Triandis, 1989). Όπως δηλώνει ο Waters (1995: 3), η μεταναστευτικότητα και η διεθνικότητα αποτελούν την «κοινωνική διαδικασία κατά την οποία υποχωρούν οι περιορισμοί που θέτουν η γεωγραφία και οι κοινωνικές και πολιτισμικές ρυθμίσεις, ενώ παράλληλα οι άνθρωποι συνειδητοποιούν ολοένα περισσότερο τη χαλάρωση αυτών των περιορισμών». Κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας εξασθενούν επίσης τα όρια που καθορίζουν τις ταυτότητες του ατόμου.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Το περιβάλλον της χώρας υποδοχής ασκεί σημαντική επίδραση στην προσαρμογή των μεταναστών. Αναλογιστείτε τις διαφορές μεταξύ των μεταφορών του χωνευτηρίου και του μπολ σαλάτας όταν μιλάμε για την ταυτότητα των μεταναστών. Ποια είναι τα θετικά και αρνητικά σημεία της κάθε εννοιολόγησης; Αν ήσασταν (ή είστε) μετανάστης, ποια από τις δύο θα προτιμούσατε; Γιατί;

ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ

Η αύξηση της πολιτισμικής διαφορετικότητας έχει οδηγήσει στην προώθηση της πολυπολιτισμικότητας, η οποία «στοχεύει στην επίτευξη κοινωνικής συνοχής μέσω ενός περιβάλλοντος στο οποίο αναγνωρίζονται και εκτιμώνται διαφορετικοί πολιτισμοί» (Department of Premier and Cabinet, 2000: 4). Οι έννοιες της πολυπολιτισμικότητας και της διαφορετικότητας έχουν αιχμαλωτίσει τη φαντασία κοινού και μελετητών, προτείνοντας αναδιάρθρωση των οικονομικών ρυθμίσεων, προσαρμογή των πολιτικών συστημάτων και μετάπλαση των πολιτισμικών ταυτοτήτων.

Περαιτέρω διάβασμα στο διαδίκτυο. Έχετε ελεύθερη πρόσβαση στο παρακάτω άρθρο στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου <https://study.sagepub.com/liu2e>: Bygnes, Susanne (2013), «Ambivalent multiculturalism», *Sociology*, 47(1): 126-141.

Στάσεις έναντι της διαφορετικότητας και της πολυπολιτισμικότητας

Η πολυπολιτισμικότητα εντείνει τη σημασία της αναγνώρισης της πολιτισμικής διαφορετικότητας μέσα σε ένα ορισμένο κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον. Από τη μια, προωθεί τη συνύπαρξη πολλών εθνοτήτων ή πολιτισμών· από την άλλη, μπορεί να οδηγήσει σε διακρίσεις μεταξύ των ομάδων (Brewer, 1997) και να απειλήσει την κοινωνική συνοχή (Berry, 2001). Οι Berry και Kalin (1995) υποστηρίζουν ότι οι ομάδες τάσσονται περισσότερο υπέρ της πολυπολιτισμικότητας όταν εντοπίζουν σ' αυτήν κάποια πλεονεκτήματα για τις ίδιες. Στην υπόθεση της ιδεολογικής ασυμμετρίας (Sidanius & Pratto, 1999) διατυπώνεται ότι οι ιδεολογίες που μετριάζουν την ιεραρχία, όπως η πολυπολιτισμικότητα, έχουν μεγαλύτερη απήχηση σε ομάδες με χαμηλή κοινωνική θέση απ' ό,τι σε ομάδες υψηλής θέσης, καθώς η υπάρχουσα κοινωνική ιεραρχία τείνει να ωφελεί περισσότερο τις τελευταίες απ' ό,τι τις πρώτες. Στις μειονοτικές ή χαμηλής υπόστασης ομάδες, η πολυπολιτισμικότητα προσφέρει τη δυνατότητα να διατηρήσουν τον πολιτισμό τους ενώ παράλληλα αποκτούν υψηλότερη κοινωνική θέση στην κοινωνία. Από την άλλη πλευρά, τα μέλη των πλειοψηφικών ομάδων ενδέχεται να αντιμετωπίζουν τις εθνοτικές μειονότητες και την

επιθυμία τους να διατηρήσουν τον δικό τους πολιτισμό ως απειλή για την κυρίαρχη πολιτισμική τους ταυτότητα και την υψηλή κοινωνική τους θέση. Επομένως, η πολυπολιτισμικότητα έχει περισσότερα να προσφέρει στις πιο αδύναμες ομάδες απ' ό,τι στις πιο δυνατές.

Η πολυπολιτισμικότητα υποστηρίζει ότι πολλοί εθνοτικοί πολιτισμοί μπορούν να συνυπάρξουν εντός του κυρίαρχου πολιτισμού (ή πολιτισμού υποδοχής), διατηρώντας ωστόσο την αυθεντική τους εθνοτική πολιτισμική κληρονομιά (Tadmor & Tetlock, 2006). Το ερώτημα παραμένει: σε τι βαθμό μπορούν οι μετανάστες να διατηρήσουν την πρόσβασή τους στην εθνοτική τους γλώσσα, στη θρησκεία, στα έθιμα και στις παραδόσεις, καθώς και στους εθνοτικούς οργανισμούς, χωρίς να δημιουργήσουν κάποια απειλή για τη συνολική πολιτική ενότητα της κοινωνίας που τους δέχεται; Μελέτες σε Ασιάτες μετανάστες στην Αυστραλία δείχνουν ότι οι τελευταίοι παρουσιάζουν την τάση να αντιμετωπίζουν την πολυπολιτισμικότητα ως μεγαλύτερο όφελος απ' όσο οι Αγγλοαυστραλοί, οι οποίοι τη θεωρούν περισσότερο ως απειλή (Liu, 2007). Ο υποτιθέμενος κίνδυνος, όπως θεωρείται ότι είναι ένας άλλος πολιτισμός για τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής, συνιστά ένα από τα μεγαλύτερα εμπόδια για τις διαπολιτισμικές σχέσεις (Stephan, Ybarra & Bachman, 1999). Τέτοιοι φόβοι εισβάλλουν στις διπλωματικές σχέσεις, στην εμπορική συνεργασία και στις διαπροσωπικές σχέσεις ανάμεσα σε μέλη διαφορετικών πολιτισμών, ενώ ενδέχεται να οδηγήσουν ακόμα και σε πόλεμο μεταξύ εθνών. Τέτοιοι φόβοι επίσης μπορεί να οδηγήσουν σε προκατάληψη τους ανθρώπους ενός πολιτισμού έναντι των ανθρώπων ενός άλλου πολιτισμού. Σύμφωνα με την *πολυπολιτισμική υπόθεση*, η εμπιστοσύνη στην πολιτισμική ταυτότητα κάποιου εμπεριέχει μια αίσθηση ασφάλειας, η οποία αποτελεί ψυχολογική προϋπόθεση για την αποδοχή όσων διαφέρουν πολιτισμικά (Bergy, Kalin & Taylor, 1977). Όταν οι άνθρωποι αισθάνονται ότι η πολιτισμική τους ταυτότητα απειλείται, απορρίπτουν τους άλλους. Ο βαθμός στον οποίο τα μέλη της πλειοψηφίας ανέχονται τη διατήρηση του εθνοτικού πολιτισμού παίζει σημαντικό ρόλο στην οικοδόμηση μιας πραγματικά πολυπολιτισμικής κοινωνίας.

ΘΕΩΡΙΑ

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΜΕΝΗΣ ΑΠΕΙΛΗΣ

Σημαντικός όγκος έρευνας υποδεικνύει ότι η αντίληψη μιας απειλής έχει σημαντική επίδραση στη δημιουργία προκατάληψης έναντι των εξω-ομάδων γενικά και των μεταναστών ειδικά. Η θεωρία της ενσωματωμένης απειλής, που εξελίχθηκε από τον Walter G. Stephan και τους συνεργάτες του (1999), εντοπίζει τέσσερις σφαίρες απειλής: τη ρεαλιστική, τη συμβολική, τα αρνητικά στερεότυπα και το εσω-ομαδικό άγχος. Η ρεαλιστική απειλή αντιστοιχεί σε απειλή για την πολιτική και οικονομική ισχύ και ευμάρεια της εσω-ομάδας. Οι μετανάστες είναι πιθανόν να προκαλέσουν τέτοια απειλή, καθώς χρειάζο-

νται εργασία και ενδεχομένως πρόσθετους πόρους από την κοινωνία που τους δέχεται. Η συμβολική απειλή αναφέρεται σε διαφορές μεταξύ των ομάδων ως προς τις αξίες, τις πεποιθήσεις, τα ήθη και τις στάσεις· οι διαφορές αυτές ενδέχεται να οδηγήσουν σε προκατάληψη εναντίον μελών εξω-ομάδων. Τα αρνητικά στερεότυπα λειτουργούν ως βάση αρνητικών απαιτήσεων σχετικά με τη συμπεριφορά των μελών της ομάδας που υφίσταται τη στερεοτυπική αντιμετώπιση. Για παράδειγμα, όταν τα μέλη μιας ομάδας μεταναστών αντιμετωπίζονται ως αναξιόπιστα, τα μέλη της κυρίαρχης ομάδας μπορεί να αισθανθούν απειλή όταν αλληλοεπιδρούν μαζί τους. Ο τέταρτος τύπος απειλής, το εσω-ομαδικό άγχος, αναφέρεται στην περίπτωση όπου οι άνθρωποι αισθάνονται ότι απειλούνται προσωπικά κατά τις αλληλεπιδράσεις τους εντός της εσω-ομάδας, επειδή ανησυχούν για πιθανά αρνητικά αποτελέσματα όπως ντροπή, απόρριψη ή γελοιοποίηση. Η αλληλεπίδραση με μετανάστες είναι συχνά δύσκολη για τους ανθρώπους του ντόπιου πολιτισμού, εξαιτίας των διαφορών στη γλώσσα και στις πολιτισμικές αξίες· αυτό εντείνει το εσω-ομαδικό άγχος κατά την αλληλεπίδραση.

Παραπομπή

Stephan, Walter G., Oscar Ybarra and Guy Bachman (1999), «Prejudice toward immigrants», *Journal of Applied Social Psychology*, 29(11): 2221-2237.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με τη θεωρία της ενσωματωμένης απειλής

Rohmann, Anette, Arnd Florack and Ursula Piontkowski (2006), «The role of discordant acculturation attitudes in perceived threat: an analysis of host and immigrant attitudes in Germany», *International Journal of Intercultural Relations*, 30: 683-702.

Η θεωρία στην πράξη

ΟΙ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΙ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

Μετά τις διάφορες τρομοκρατικές επιθέσεις στις αρχές του 21ου αιώνα, συμπεριλαμβανομένων των επιθέσεων της 11ης Σεπτεμβρίου στις ΗΠΑ, τις βομβιστικές επιθέσεις σε νυχτερινά κέντρα του Μπαλί το 2002 και στο Λονδίνο το 2005, οι μουσουλμάνοι γίνονται με αυξανόμενο ρυθμό στόχοι εχθρότητας ανά τον κόσμο. Ο Croucher (2013) μελέτησε τις επιπτώσεις της αύξησης των μουσουλμανικών πληθυσμών στο Ηνωμένο Βασίλειο, στη Γαλλία και τη Γερμανία, χώρες όπου τα άτομα αυτά πέφτουν όλο και συχνότερα «θύματα προκατάληψης και μίσους» (σελίδες 50-51). Εφάρμοσε τις τέσσερις σφαίρες απειλής της θεωρίας της ενσωματωμένης απειλής του Stephan, προκειμένου να εξετάσει τη σχέση ανάμεσα στις αντιλήψεις των γηγενών για τα κίνητρα ένταξης των μουσουλμάνων στον ντόπιο πολιτισμό και το επίπεδο της απειλής που αισθάνονται ότι επισπράττουν από αυτούς. Αρχικά, εντόπισε ότι όταν τα μέλη του ντόπιου πολιτισμού αισθάνονται μια απειλή, είτε πραγματική είτε συμβολική, είναι πιθανότερο να πιστέψουν

ότι η ομάδα των μεταναστών δεν επιθυμεί να ενταχθεί. Δεύτερον, η έρευνα αποκάλυψε έναν καλπάζοντα εθνικισμό μεταξύ των γηγενών σε όλη την Ευρώπη, ο οποίος εκφράζεται κυρίως με την ισχυροποίηση της εθνικής ή γλωσσικής υπερηφάνειας. Τέλος, τα ευρήματα του Croucher έδειξαν ότι το οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο επηρέασαν καταλυτικά το υποτιθέμενο επίπεδο απειλής που θέτουν οι μετανάστες. Οι μουσουλμάνοι μετανάστες θεωρούνται μεγαλύτερη απειλή, τόσο συμβολική όσο και πραγματική, στο Ηνωμένο Βασίλειο και στη Γαλλία, χώρες όπου η ανεργία και η αντι-μουσουλμανική ρητορική αγγίζουν υψηλά επίπεδα. Από την άλλη, στη Γερμανία οι μετανάστες δεν αντιμετωπίζονται τόσο ως απειλή.

Ερωτήσεις εμβάθυνσης

Πώς αντιμετωπίζονται οι μουσουλμάνοι μετανάστες στη χώρα σας; Τι ισχύει για τους Κινέζους ή τους Ινδούς μετανάστες; Αν υπάρχει κάποια υποτιθέμενη απειλή, πιστεύετε ότι είναι πραγματική ή συμβολική;

Παραπομπή

Croucher, Stephen M. (2013), «Integrated threat theory and acceptance of immigrant assimilation: an analysis of Muslim immigration in Western Europe», *Communication Monographs*, 80(1): 46-62.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με τη θεωρία της ενσωματωμένης απειλής και τη μετανάστευση

Tausch, Nicole, Miles Hewstone and Ravneeta Roy (2009), «The relationships between contact, status and prejudice: an integrated threat theory analysis of Hindu-Muslim relations in India», *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 19(2): 83-94.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Αποτελεί η πολυπολιτισμικότητα απειλή για την πολιτισμική μας μοναδικότητα; Πώς εντοπίζουμε ένα πολιτισμικό σπίτι όταν ζούμε σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία;

Προκλήσεις που αντιμετωπίζουν γηγενείς και μετανάστες

Η άφιξη των μεταναστών ως νέων εποίκων προκαλεί αλλαγές στο περιβάλλον του ντόπιου πολιτισμού. Όπως τόνισαν οι Sayegh και Lasry (1993: 99), είναι δύσκολο «να φανταστεί κανείς μια κοινωνία υποδοχής που δεν θα υπόκειτο σε μεταμόρφωση από τη στιγμή που θα αποδεχόταν τους μετανάστες ως μέλη με πλήρη συμμετοχή στα κοινωνικά και θεσμικά δίκτυα της κοινωνίας». Επομένως, τόσο η ομάδα

Φωτογραφία 9.2 Ονόματα επισκεπτών από διαφορετικά μέρη του κόσμου έχουν αναγραφεί σε έναν δρόμο του Ubud στην Ινδονησία – ένα σύμβολο πολυπολιτισμικότητας. © Joan Burnett. Χρησιμοποιείται με άδεια.

των μεταναστών όσο και οι γηγενείς υφίστανται ψυχολογική και κοινωνικο-πολιτισμική προσαρμογή ως αποτέλεσμα της παρουσίας άλλων ατόμων με αισθητά διαφορετικό πολιτισμό (Ward & Kennedy, 2001). Υπό ορισμένες συνθήκες, η ψυχολογική προσαρμογή των μελών της πλειοψηφίας ενδέχεται να είναι ακόμα δυσκολότερη από αυτή που βιώνουν οι μετανάστες. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι τελευταίοι, σε πολλές περιπτώσεις, έχουν επίγνωση της ανάγκης να προσαρμοστούν στο περιβάλλον του ντόπιου πολιτισμού από τη στιγμή που καταφτάνουν στη χώρα υποδοχής, αν

όχι και νωρίτερα. Οι άνθρωποι που ανήκουν στην πλειοψηφική ομάδα, ωστόσο, είναι μάλλον απίθανο να έχουν τόσο καλά προετοιμαστεί προκειμένου να αποδεχθούν ή να προσαρμοστούν στις αλλαγές που θα επιφέρει στη ζωή τους ο πληθυσμός των μεταναστών. Οπότε, στη συζήτηση για την πολυπολιτισμικότητα, είναι σημαντικό να λαμβάνουμε υπ' όψιν τόσο τις εθνοτικές μειονότητες όσο και την ομάδα ή τις ομάδες που πλειοψηφούν, καθώς η έλλειψη προσαρμοστικής διάθεσης σε οποιαδήποτε από τις δύο πλευρές ενδέχεται να βλάψει την υλοποίηση μιας θετικά διαφοροποιημένης και ισότιμης κοινωνίας.

Το ερώτημα πώς θα έπρεπε να ζουν οι μετανάστες στις κοινωνίες που τους δέχονται είναι αφορμή για πολύ μεγάλη συζήτηση. Σε κάποιες χώρες, οι μετανάστες αντιμετωπίζονται όλο και περισσότερο ως πηγή κοινωνικής αναταραχής και οικονομικής επιβάρυνσης, ενώ οι δημοσκοπήσεις δείχνουν ανησυχία σε σχέση με την αυξανόμενη ορατότητα ξένων πολιτισμών. Στις ευρωπαϊκές χώρες δεν φαίνεται να υπάρχει κάποιο σταθερό πλαίσιο που να επιτρέπει στις εθνοτικές μειονότητες συμμετοχή στην πολιτική και κοινωνική ζωή. Ορισμένες από αυτές τις χώρες, όπως η Γερμανία, αντιμετωπίζουν τους μετανάστες κατά κύριο λόγο ως προσωρινό εργατικό δυναμικό, ενώ οι παραδοσιακές χώρες-μεταναστευτικοί προορισμοί, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες και ο Καναδάς, θεωρούν τους μετανάστες μόνιμους κατοίκους (Hargreaves, 1995). Οι κυβερνήσεις διαφέρουν ως προς τον βαθμό πολιτισμικής διαφορετικότητας που είναι έτοιμες να αποδεχθούν. Για παράδειγμα, ο γαλλικός νόμος του 2004 που απαγορεύει να φορά κανείς θρησκευτικά διακριτικά στο σχολείο έχει οδηγήσει με την πάροδο του χρόνου σε πολυάριθμες έντονες δημόσιες συζητήσεις σχετικά με το ζήτημα του ρόλου της θρησκείας στη δημόσια σφαίρα. Σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης όπως οι Κάτω Χώρες και η Γαλλία, οι νεαρές μου-

σουλμάνες που φορούν το *hijab*, μια μαντήλα που καλύπτει συνολικά τα μαλλιά και τον λαιμό των μουσουλμάνων γυναικών, έχουν γίνει σύμβολα αντιπαράθεσης (Vivian, 1999). Επομένως, η παρουσία ορατών πολυπολιτισμικών συμβόλων, όπως τα αλλοεθνή καταστήματα και τα ρούχα, δεν αποτελεί ένδειξη μιας πραγματικά πολυπολιτισμικής κοινωνίας, εκτός και αν υπάρχει αμοιβαία αποδοχή και ισότιμη κοινωνική συμμετοχή από όλες τις ομάδες.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Πώς πιστεύετε ότι θα έπρεπε να δράσουν οι μετανάστες προκειμένου να αφομοιωθούν από τον ντόπιο πολιτισμό; Έχουν γηγενείς και μετανάστες την ίδια αντίληψη σχετικά με το πώς θα έπρεπε να δράσουν οι τελευταίοι προκειμένου να προσαρμοστούν στον ντόπιο πολιτισμό; Για παράδειγμα, θα έπρεπε οι μετανάστες να εγκαταλείψουν την παραδοσιακή τους ενδυμασία προς όφελος της ενδυμασίας του ντόπιου πολιτισμού;

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΣΟΚ ΚΑΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΕΠΙΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Πολιτισμικό σοκ και αντίστροφο πολιτισμικό σοκ

Το *πολιτισμικό σοκ* αναφέρεται στα αισθήματα αποπροσανατολισμού και άγχους που βιώνει ένας προσωρινός μετανάστης όταν εισέρχεται σε έναν νέο πολιτισμό. Συμβαίνει κατά τη διάρκεια κοινωνικών αλληλεπιδράσεων μεταξύ προσωρινών μεταναστών και γηγενών, όταν οι οικείες πολιτισμικές νόρμες και αξίες που διέπουν τη συμπεριφορά τίθενται υπό αμφισβήτηση στο νέο πολιτισμικό περιβάλλον (Furnham & Bochner, 1982). Ο Adler (1975) παρατηρεί ότι το πολιτισμικό σοκ αποτελεί μία ψυχολογική και κοινωνική διαδικασία που εξελίσσεται εν μέσω διαφόρων σταδίων. Ορισμένοι άνθρωποι ενδέχεται να χρειαστούν αρκετές εβδομάδες για να ξεπεράσουν την ψυχολογική πίεση· για άλλους πάλι, η αναστάτωση του πολιτισμικού σοκ μπορεί να διαρκέσει μέχρι και έναν ολόκληρο χρόνο. Στα συμπτώματα περιλαμβάνονται η κατάθλιψη, η αίσθηση ότι δεν υπάρχει βοήθεια, το άγχος, η νοσταλγία, η σύγχυση, η συχνή και εύκολη ενόχληση, η απομόνωση, η μη ανεκτικότητα, η αμυντικότητα και η απομάκρυνση, όλα ενδείξεις ψυχολογικής πίεσης.

Το πλέον γνωστό μοντέλο είναι το *μοντέλο καμπύλης U*. Το αρχικό στάδιο του πολιτισμικού σοκ, που συνήθως ονομάζεται *στάδιο του μήνα του μέλιτος*, χαρακτηρίζεται από έντονο ενθουσιασμό που σχετίζεται με το γεγονός ότι το άτομο βρίσκεται σε διαφορετικό και ασυνήθιστο μέρος. Η άφιξη μπορεί να προκαλεί αίσθημα ευφορίας και ενθουσιασμού για τα νέα πράγματα που συναντά το άτομο. Το δεύτερο στάδιο αποκαλείται *αποδόμηση*, και σε αυτό αρχίζουν να επιδρούν η αναστάτωση και η πίεση, εξαιτίας των διαφορών που παρουσιάζει ο νέος πολιτισμός. Το νέο περιβάλλον απαιτεί μεγάλη ποσότητα συνειδητής ενέργειας, η οποία δεν χρειάζοταν στο

παλιό περιβάλλον, γεγονός που οδηγεί σε νοητική υπερφόρτωση και κούραση. Ενδέχεται να προκύψουν δυσκολίες στην επικοινωνία. Σε αυτό το στάδιο μπορεί να εμφανιστούν αισθήματα δυσαρέσκειας, ανυπομονησίας, θυμού, λύπης και ανικανότητας. Το τρίτο στάδιο πολιτισμικού σοκ ονομάζεται *επαναπροσανατολισμός* ή φάση προσαρμογής και περιλαμβάνει επανασύνθεση των νέων δεδομένων και αυξημένη ικανότητα λειτουργίας στο νέο περιβάλλον. Οι μετανάστες αρχίζουν να αναζητούν λύσεις στα προβλήματά τους. Υπάρχει περίπτωση το άτομο να βιώσει μια αίσθηση ψυχολογικής ισορροπίας, εκκινώντας αξιολόγηση των παλιών συνθηκών έναντι των καινούργιων. Το τέταρτο στάδιο πολιτισμικού σοκ ονομάζεται στάδιο *προσαρμογής*. Σε αυτό, οι άνθρωποι αποκτούν μεγαλύτερη άνεση απέναντι στον νέο πολιτισμό, καθώς αυτός γίνεται περισσότερο προβλέψιμος· συμμετέχουν πλέον ενεργά με τα νέα τους εργαλεία επίλυσης προβλημάτων και συγκρούσεων, με μερική επιτυχία. Το τελικό στάδιο περιγράφεται ως *διπολιτισμικότητα*, και σε αυτό οι άνθρωποι είναι σε θέση να αντεπεξέλθουν άνετα τόσο στον αρχικό όσο και στον νέο πολιτισμό. Το συγκεκριμένο στάδιο συνοδεύεται από ένα πιο συμπαγές αίσθημα ένταξης καθώς το άτομο έχει αναρρώσει από τα συμπτώματα του πολιτισμικού σοκ.

Στη βιβλιογραφία για την κλασική υπόθεση της καμπύλης U αναφέρεται ότι υπάρχει κάποια σύνδεση μεταξύ του χρονικού διαστήματος που περνά το άτομο στη χώρα υποδοχής και στην εμπειρία της διαπολιτισμικής προσαρμογής. Τόσο αυτό όσο και άλλα παρόμοια μοντέλα δεν στερούνται επικριτών, καθώς μοιάζουν να απλοποιούν τη διαπολιτισμική προσαρμογή και να αποτυγχάνουν να φωτίσουν όλο το φάσμα των παραγόντων που βρίσκονται σε ισχύ (Ward, Okura, Kennedy & Kojima, 1998). Επιπλέον, πολυάριθμες μελέτες έχουν αποτύχει να παράσχουν υποστήριξη στους ισχυρισμούς σχετικά με την καμπύλη U (π.χ., Kealey, 1989). Παρ' όλα αυτά, οι διαπολιτισμικοί μελετητές αναγνωρίζουν ότι τα μοντέλα πολιτισμικού σοκ συνεισφέρουν σημαντικά στη θεωρητική κατανόηση της μελέτης των διαδικασιών διαπολιτισμικής προσαρμογής. Για παράδειγμα, σε μια πολύχρονη μελέτη για τη διαπολιτισμική προσαρμογή 35 διεθνών φοιτητών στη Νέα Ζηλανδία, ο Ward και οι συνεργάτες του (1998) ανακάλυψαν ότι τα ψυχολογικά και κοινωνικο-πολιτισμικά προβλήματα κορυφώνονταν στην αρχή της διαμονής τους. Σε μια πιο πρόσφατη έρευνα σε 500 Κορεάτες μετανάστες με τόπο κατοικίας τις Ηνωμένες Πολιτείες, οι Park και Rubin (2012) ανέφεραν ότι η μεγαλύτερη παραμονή συνδεόταν με καλύτερη προσαρμογή. Όσο περισσότερο μένουν οι προσωρινοί μετανάστες στον νέο πολιτισμό τόσο αυξάνουν τις πιθανότητες να αναπτύξουν κοινωνικο-πολιτισμική και γλωσσική ικανότητα, καθώς αποκτούν μεγαλύτερη εμπειρία στη διαχείριση της ζωής τους στον νέο πολιτισμό.

Περαιτέρω διάβασμα στο διαδίκτυο. Έχετε ελεύθερη πρόσβαση στο παρακάτω άρθρο στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου <https://study.sagepub.com/liu2e>: van der Zee, Karen and Jan P. van Oudenhoven (2013), «Culture shock or challenge? The role of personality as a determinant of intercultural competence», *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(5): 928-940.

Οι άνθρωποι που επιστρέφουν στην πατρίδα τους έπειτα από εκτεταμένη παραμονή σε έναν ξένο πολιτισμό ενδέχεται να βιώσουν επίσης πολιτισμικό σοκ. Μια τέτοια εμπειρία αποκαλείται *αντίστροφο πολιτισμικό σοκ*. Στην πραγματικότητα, στο αρχικό τους έργο, οι Gullahorn και Gullahorn (1963) επέκτειναν την υπόθεση της καμπύλης U προκειμένου να συμπεριλάβει και το αντίστροφο πολιτισμικό σοκ, δημιουργώντας έτσι την *καμπύλη W*. Αυτού του είδους το πολιτισμικό σοκ μπορεί να προκαλέσει μεγαλύτερη αναστάτωση και σύγχυση απ' ό,τι το αρχικό σοκ που αισθάνεται κανείς σε έναν νέο πολιτισμό. Στο αντίστροφο πολιτισμικό σοκ, ο πολιτισμός κληρονομιάς συγκρίνεται δυσμενώς με τα χαρακτηριστικά που το άτομο θαύμασε στον νέο πολιτισμό. Οι έρευνες δείχνουν ότι κανείς δεν επιθυμεί να παραδεχτεί ότι δυσκολεύεται να επαναπροσαρμοστεί στον πολιτισμό κληρονομιάς, με αποτέλεσμα συχνά το άτομο να υποφέρει σιωπηλά κατά τη διαδικασία επανεισόδου. Όταν το άτομο επιστρέφει για πρώτη φορά, νιώθει μια αίσθηση ανακούφισης και ενθουσιασμού λόγω του ότι βρίσκεται ξανά σε οικείο περιβάλλον, βλέπει παλιούς φίλους και την οικογένειά του και τρώει οικείες τροφές. Ωστόσο, προς έκπληξη όλων, κυρίως των ίδιων των απόδημων που επιστρέφουν, ο αρχικός κύκλος επανεισόδου μπορεί να ακολουθηθεί από μια αίσθηση κατάθλιψης και μια αρνητική στάση. Διάφοροι παράγοντες συνεισφέρουν στη φάση της κατάπτωσης. Αρχικά, όταν το άτομο επανεισέρχεται στον πολιτισμό κληρονομιάς, βιώνει ένα αίσθημα που τονίζει την ανάγκη αναζήτησης ταυτότητας. Εν συνεχεία, ο πολιτισμός κληρονομιάς μπορεί να φαντάζει αρνητικός τις στιγμές που το εισερχόμενο άτομο νοσταλγεί τις «παλιές καλές ημέρες» στη χώρα υποδοχής όπου έζησε κατά το προηγούμενο χρονικό διάστημα. Παράλληλα, οι παλιές αξίες, οι πεποιθήσεις και οι τρόποι σκέψης και ζωής, στοιχεία με τα οποία το άτομο ήταν κάποτε εξοικειωμένο, ενδέχεται να έχουν αλλάξει, με αποτέλεσμα να προκαλείται αίσθηση απώλειας ή ασάφειας. Τέλος, υπάρχει πιθανότητα να έχουν αλλάξει και οι άνθρωποι στα χρόνια που μεσολάβησαν· η επανασύναψη μιας βαθιάς φιλίας με έναν παλιό φίλο ίσως να μην είναι αυτόματη ή εύκολη. Για παράδειγμα, η Chiang (2011) διενέργησε μια μελέτη σε 25 νέους Ταϊβανέζους που μετανάστευσαν στον Καναδά και στη Νέα Ζηλανδία με τους γονείς τους σε νεαρή ηλικία τις δεκαετίες του 1980 και του 1990, και οι οποίοι είχαν επιστρέψει στην Ταϊβάν. Τα ευρήματα έδειξαν ότι παρά το γεγονός πως αυτοί οι επαναπατρισθέντες γεννήθηκαν και εν μέρει μεγάλωσαν στην Ταϊβάν, ανέφεραν ότι βίωσαν αντίστροφο πολιτισμικό σοκ κατά τη διαδικασία προσαρμογής τους. Περισσότεροι από τους μισούς συμμετέχοντες που ρωτήθηκαν θα επιθυμούσαν να επιστρέψουν στο μέρος όπου είχαν μεταναστεύσει, αναζητώντας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και καλύτερη εκπαίδευση στο μέλλον για τα παιδιά τους.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Μπορείτε να παραθέσετε ορισμένους από τους παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη πολιτισμικού σοκ; Τι συμβαίνει με το αντίστροφο πολιτισμικό σοκ; Μπορείτε να εξηγήσετε με ένα παράδειγμα τον λόγο για τον οποίο το αντίστροφο πολιτισμικό σοκ τείνει να δημιουργεί μεγαλύτερη αναστάτωση και σύγχυση απ' ό,τι το πολιτισμικό σοκ που βιώνει το άτομο σε έναν νέο πολιτισμό;

Μοντέλα επιπολιτισμού

Ο *επιπολιτισμός* αναφέρεται στις αλλαγές που υφίστανται οι πολιτισμικές ομάδες λόγω της συνεχούς επαφής τους στη διάρκεια μιας χρονικής περιόδου (Berry, 1986). Ο επιπολιτισμός συχνά γίνεται αισθητός μέσω φυσικών και ψυχολογικών αλλαγών που συμβαίνουν ως αποτέλεσμα της προσαρμογής η οποία απαιτείται προκειμένου να λειτουργήσει κανείς σε ένα νέο, διαφορετικό πολιτισμικό πλαίσιο. Το ευρύτερα εφαρμοσμένο μοντέλο επιπολιτισμού αναπτύχθηκε από τον John Berry (1980). Σύμφωνα με αυτό, οι μετανάστες έρχονται αντιμέτωποι με δύο βασικά ζητήματα: τη διατήρηση της πολιτισμικής τους κληρονομιάς και τη διατήρηση της σχέσης τους με την κοινωνία που τους δέχτηκε. Σε αυτό το συνεχές, οι προσανατολισμοί του επιπολιτισμού κυμαίνονται από την απόδοση θετικής αξίας τόσο στον κληρονομικό όσο και στον νέο πολιτισμό (ενσωμάτωση), από την απόδοση αρνητικής αξίας στον παλιό πολιτισμό και θετικής αξίας στον νέο (αφομοίωση), θετικής αξίας στον παλιό και αρνητικής αξίας στον νέο πολιτισμό (διαχωρισμός), μέχρι και την απόδοση αρνητικής αξίας και στους δύο πολιτισμούς (περιθωριοποίηση). Για παράδειγμα, τα άτομα που επιθυμούν να διατηρήσουν τις εθνοτικές παραδόσεις τους και ταυτόχρονα να γίνουν αναπόσπαστο μέρος της ντόπιας κοινωνίας είναι γνωστά ως *ενσωματιστές*. Η *περιθωριοποίηση* αφορά άτομα που υποτιμούν την αξία της πολιτισμικής τους κληρονομιάς, χωρίς ωστόσο να διατηρούν σημαντική ψυχολογική επαφή με την ντόπια κοινωνία. Οι περιθωριοποιημένοι άνθρωποι μπορεί να αισθάνονται ότι δεν ανήκουν πουθενά, ενώ, σε μια παραλλαγή αυτού του προσανατολισμού, ενδέχεται ακόμα και να απορρίπτουν εντελώς την εθνοτική τους ταυτότητα ως πράξη ενίσχυσης της αυτοεκτίμησής τους [οι Bourhis κ.ά. (2007) αναφέρονται σε τέτοιους ανθρώπους με τον όρο *ατομικιστές*]. Τόσο η *αφομοίωση* όσο και ο *διαχωρισμός* αφορούν την απόρριψη του ενός πολιτισμού και την αποκλειστική υιοθέτηση του άλλου. Πολλοί μετανάστες κινούνται μεταξύ αυτών των προσανατολισμών, καταλήγοντας σε έναν με την πάροδο του χρόνου – συνήθως στην ενσωμάτωση ή την αφομοίωση. Οι άνθρωποι που προσαρμόζονται σε έναν νέο πολιτισμό αντιμετωπίζουν προκλήσεις σε σχέση με τη διατροφή, το κλίμα, την εστίαση, την επικοινωνία, τους ρόλους, τα κοινωνικά δίκτυα, τις νόρμες και τις

αξίες. Η πίεση που σχετίζεται με τέτοιες αλλαγές αποκαλείται *αφομοιωτική πίεση* ή *επιπολιτισμικό στρες*.

Ένα από τα ελαττώματα του αρχικού μοντέλου του Berry είναι ότι εστιάζει στις μειονοτικές ομάδες ή τις ομάδες μεταναστών, υποθέτοντας ότι οι μετανάστες είναι ελεύθεροι να επιλέξουν τη στρατηγική επιπολιτισμού που προτιμούν στην κοινωνία που τους δέχεται. Στην πραγματικότητα, οι στάσεις του ντόπιου πολιτισμού ενδέχεται να ασκήσουν ισχυρή επιρροή στον τρόπο που οι μετανάστες βιώνουν τη διαδικασία επιπολιτισμού (Kosic, Mannetti & Sam, 2005). Όπως και οι μετανάστες, αντίστοιχα και τα μέλη της κοινωνίας υποδοχής αναπτύσσουν στάσεις έναντι του επιπολιτισμού (Rohmann, Florack & Piontkowski, 2006). Για αυτούς, ο επιπολιτισμός επικεντρώνεται στο αν επιθυμούν να διατηρήσουν οι μετανάστες την πολιτισμική τους κληρονομιά και αν εκτιμούν την επαφή μεταξύ των ομάδων. Οι στάσεις τους στον επιπολιτισμό, σε ένα μοντέλο ανάλογο με αυτό του Berry, το οποίο όμως αναφέρεται στον ντόπιο πολιτισμό, έχουν ως εξής: ενσωμάτωση, αφομοίωση, απομόνωση και ατομικισμός (Bourhis κ.ά., 1997). Πιθανή ασυμφωνία μεταξύ των στάσεων πλειονότητας και μειονότητας οδηγεί σε αρνητικά αποτελέσματα, όπως δημιουργία στερεοτύπων, προκατάληψης και διακρίσεων (Zagefka & Brown, 2002). Προκειμένου να καμφθούν οι περιορισμοί του αρχικού μοντέλου, ο Berry (2005) πρότεινε ένα τρισιδιάστατο μοντέλο, το οποίο αποτελείται από τη διατήρηση του πολιτισμού, την επαφή και τη συμμετοχή, καθώς και τη δυνατότητα να αποφασίσει κανείς με ποιον τρόπο επιθυμεί να αφομοιωθεί πολιτισμικά. Με την προώθηση της πολιτισμικής διαφορετικότητας και της πολυπολιτισμικότητας, οι μετανάστες είναι περισσότερο ευπρόσδεκτοι να ενσωματωθούν στον ντόπιο πολιτισμό με παράλληλη διατήρηση των δεσμών τους με τη δική τους εθνοτική κληρονομιά.

Η ενσωμάτωση προσφέρει στους μετανάστες την ευκαιρία να διατηρήσουν τις εθνοτικές πολιτισμικές πρακτικές τους χωρίς να θυσιάσουν τη θετική σχέση τους με την κοινωνία υποδοχής. Παράλληλα, τους ευνοεί, καθώς μεταξύ άλλων τους παρέχει τη δυνατότητα να βελτιώσουν τη χαμηλή κοινωνική τους θέση. Μια σημαντική υπόθεση της θεωρίας κοινωνικής ταυτότητας υποστηρίζει ότι η συμμετοχή σε ομάδα υψηλής κοινωνικής θέσης είναι επιθυμητή επειδή συμβάλλει στη διαμόρφωση θετικής κοινωνικής ταυτότητας (Hogg & Abrams, 1988). Προκειμένου να διατηρήσουν θετική έννοια του εαυτού τους –η οποία προέρχεται από μια ικανοποιητική κοινωνική ταυτότητα–, τα άτομα που ανήκουν σε ομάδα κατώτερης θέσης μπορούν είτε να αγωνιστούν για να αποκτήσουν υψηλότερη θέση εγκαταλείποντας την ομάδα τους, είτε να επιχειρήσουν να αναβαθμίσουν τη θέση της ομάδας τους ως συνόλου (Tajfel, 1978). Στην περίπτωση των μεταναστών είναι δύσκολο, αν όχι ανέφικτο, να αναβαθμίσουν την κοινωνική θέση ολόκληρης της εθνοτικής τους ομάδας. Ως εκ τούτου, οι προσπάθειες απόκτησης θετικής κοινωνικής ταυτότητας συχνά έχουν στόχο την ενσωμάτωση στη ντόπια ομάδα αντί για την παραμονή στην ξένη εξω-ομάδα. Στοιχεία από προηγούμενες έρευνες δείχνουν επίσης

ότι η στρατηγική της ενσωμάτωσης συνδέεται με καλή ψυχολογική προσαρμογή, αίσθηση ένταξης και αίσθημα αποδοχής.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Οι μετανάστες σε όλο τον κόσμο γίνονται αντικείμενο διάφορων στερεοτύπων. Γιατί ορισμένες ομάδες μεταναστών αντιμετωπίζουν περισσότερη προκατάληψη και αρνητικά στερεότυπα απ' ό,τι άλλες; Ποιοι παράγοντες πιστεύετε ότι κάνουν τους ανθρώπους ανθεκτικότερους όταν έχουν να αντιμετωπίσουν τέτοιες προκαταλήψεις;

ΘΕΩΡΙΑ

ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΔΙΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Πολλοί άνθρωποι σήμερα εκτίθενται σε περισσότερους από έναν πολιτισμούς και κατά συνέπεια γίνονται διπολιτισμικοί ή πολυπολιτισμικοί. Αυτά τα διπολιτισμικά/δίγλωσσα άτομα μπορεί να είναι διεθνείς φοιτητές, εκπατρισμένοι, επιχειρηματίες, μετανάστες, πρόσφυγες, μετανάστες που έχουν γεννηθεί στο εξωτερικό ή παιδιά διαφυλετικών γάμων. Ως αποτέλεσμα, το ενδιαφέρον για τη διπολιτισμικότητα και τη δίγλωσσία αυξάνεται στην έρευνα που διεξάγεται στα πεδία της διαπολιτισμικής ψυχολογίας και της διαπολιτισμικής επικοινωνίας. Σημαντική θεωρητική έννοια σε αυτό το πεδίο είναι η ενσωμάτωση της διπολιτισμικής ταυτότητας (bicultural identity integration - BII) που ανέπτυξαν η Benet-Martínez και οι συνεργάτες της. Τα διπολιτισμικά άτομα διαφέρουν ως προς τον τρόπο με τον οποίο συνδυάζουν και διαπραγματεύονται τους δύο πολιτισμούς τους. Οι Benet-Martínez και Haritatos (2005) διενέργησαν μια μελέτη χρησιμοποιώντας ένα δείγμα Αμερικανοκινέζων διπολιτισμικών προκειμένου να ξετυλίξουν την κατασκευή της BII, τον βαθμό δηλαδή στον οποίο ένα διπολιτισμικό άτομο αντιλαμβάνεται τις δύο πολιτισμικές του ταυτότητες ως «συμβατές» ή «αντιφατικές». Η μέτρηση BII έχει δύο συνιστώσες: την απόσταση (αντί της αλληλοεπικάλυψης) και τη σύγκρουση (έναντι της αρμονίας) μεταξύ των δύο πολιτισμικών ταυτοτήτων ή προσανατολισμών κάποιου. Ένα άτομο με υψηλή BII ταυτίζεται τόσο με τον κληρονομικό όσο και με τον κυρίαρχο πολιτισμό, αντιμετωπίζοντάς τους ως συμβατούς και συμπληρωματικούς, ενώ βλέπει τον εαυτό του ως τμήμα ενός συνδυαστικού, μεικτού πολιτισμικού όντος (π.χ., «διατηρώ παράλληλα και τον κινεζικό και τον αμερικανικό πολιτισμό και αισθάνομαι καλά γι' αυτό»): ένα άτομο με χαμηλή BII ταυτίζεται επίσης με αμφότερους τους πολιτισμούς, ωστόσο είναι πολύ πιθανότερο να αισθανθεί παγιδευμένο ανάμεσά τους και να προτιμήσει να τους διατηρήσει ξεχωριστά (π.χ., «Αισθάνομαι διχασμένος ανάμεσα στον κινεζικό και τον αμερικανικό τρόπο ζωής»). Η μελέτη των Benet-Martínez και Haritatos αποκάλυψε επίσης ότι η πολιτισμική απόσταση και διαμάχη που αντιλαμβάνεται το άτομο έχουν σαφή προηγούμενα, τα οποία σχετίζονται με την προσωπικότητα, τον επιπολιτισμό και την κοινωνική του δημογραφία.

Παραπομπή

Benet-Martínez, Verónica and Jana Haritatos (2005), «Bicultural identity integration (BII): components and psychosocial antecedents», *Journal of Personality*, 73: 1015-1050.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με την ενσωμάτωση διπολιτισμικής ταυτότητας

Nguyen, Angela-Minh Tu D. and Benet-Martínez, Verónica (2013), «Biculturalism and adjustment: a meta-analysis», *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(1): 122-159.

Η θεωρία στην πράξη

ΕΝΑΛΛΑΓΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΤΑΥΤΟΤΗΤΩΝ

Τα διπολιτισμικά άτομα επιδίδονται σε μια διαδικασία που αποκαλείται εναλλαγή πολιτισμικού πλαισίου, κατά την οποία κινούνται μεταξύ των δύο πολιτισμικών ερμηνευτικών πλαισίων για να ανταποκριθούν σε ερεθίσματα του κοινωνικού περιβάλλοντος. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι εκτεταμένη έρευνα έχει ασχοληθεί με τις διαφορές μεταξύ πολιτισμικών ομάδων, σχετικά λίγα είναι γνωστά για τις διαδικασίες πολιτισμικής μεταβολής των πολυπολιτισμικών ή διπολιτισμικών ατόμων. Για παράδειγμα, πώς οργανώνονται και κινούνται μεταξύ των διαφόρων πολιτισμικών τους προσανατολισμών τα διπολιτισμικά άτομα χωρίς να αισθάνονται αποπροσανατολισμένα; Οι Cheng, Lee και Benet-Martínez (2006) διεξήγαγαν μια μελέτη προκειμένου να εξετάσουν πώς η δύναμη των πολιτισμικών καταβολών επηρεάζει τη μεταβολή πολιτισμικού πλαισίου για άτομα με υψηλά και χαμηλά επίπεδα ενσωμάτωσης διπολιτισμικής ταυτότητας (BII), χρησιμοποιώντας ένα δείγμα Αμερικανοασιατών διπολιτισμικών, εκ των οποίων οι 179 ήταν πρώτης γενιάς και οι 41 δεύτερης γενιάς. Χρησιμοποίησαν μια έμμεση διαδικασία ενδυνάμωσης με χρήση λέξεων, η οποία περιλάμβανε τέσσερις τύπους λέξεων: (α) θετικές λέξεις για τους Ασιάτες, (β) αρνητικές λέξεις για τους Ασιάτες, (γ) θετικές λέξεις για τους Αμερικανούς ή (δ) αρνητικές λέξεις για τους Αμερικανούς. Τα ευρήματα φανερώνουν ότι, όταν εκτίθενται σε θετικά πολιτισμικά ερεθίσματα, τα διπολιτισμικά άτομα που αντιλαμβάνονται τις πολιτισμικές τους ταυτότητες ως συμβατές (υψηλή BII) ανταποκρίνονται με τρόπους σύμφωνους με το πολιτισμικό πλαίσιο, ενώ στα άτομα που αντιλαμβάνονται τις πολιτισμικές τους ταυτότητες ως συγκρουόμενες (χαμηλή BII) οι τρόποι ανταπόκρισης είναι δυσανάλογοι προς το πολιτισμικό πλαίσιο. Το αντίθετο ίσχυε για τα αρνητικά πολιτισμικά ερεθίσματα. Τα αποτελέσματα αυτά επικύρωσαν το γεγονός ότι η διαδικασία μεταβολής πολιτισμικού πλαισίου διαφέρει ανάλογα με το επίπεδο BII του ατόμου, καθώς και ότι τόσο τα άτομα υψηλής BII όσο και αυτά που εμφανίζουν χαμηλή BII μπορούν να επιδείξουν συμπεριφορές σύμφωνες ή ασύμφωνες με το πολιτισμικό πλαίσιο κάτω από διαφορετικές συνθήκες.

Ερωτήσεις εμβάθυνσης

Τι είδους παράγοντες μπορούν να συμβάλουν στη δημιουργία θετικών διπολιτισμικών εμπειριών σε ένα άτομο; Τι είδους ατομικές διαφορές μπορούν να διαμορφώσουν επίσης τη θετικότητα των διπολιτισμικών εμπειριών κάποιου, επηρεάζοντας μ' αυτό τον τρόπο το επίπεδο BII που διαθέτει;

Παραπομπή

Cheng, Chi-Ying, Fiona Lee and Verónica Benet-Martínez (2006), «Assimilation and contrast effects in cultural frame switching (CFS): bicultural identity integration (BII) and valence of cultural cues», *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 37: 742-760.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με τη διπολιτισμικότητα στην πράξη

Love, Julia A. and Raymond Buriel (2007), «Language brokering, autonomy, parent-child bonding, biculturalism, and depression: a study of Mexican American adolescents from immigrant families», *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 29(4): 472-491.

ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

Ανεξάρτητα από τους λόγους για τους οποίους μετατρέπουν σε σπίτι τους τη νέα χώρα, όλοι οι προσωρινοί μετανάστες πρέπει να προσαρμοστούν σε ένα μη οικείο πολιτισμικό έδαφος. Ο όρος *διαπολιτισμική προσαρμογή* αναφέρεται στη διαδικασία αύξησης του επιπέδου ικανότητας σε ένα νέο πολιτισμικό περιβάλλον (Kim, 1988).

Περαιτέρω διάβασμα στο διαδίκτυο. Έχετε ελεύθερη πρόσβαση στο παρακάτω άρθρο στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου <https://study.sagepub.com/liu2e>: Crippen, Cheryl and Leah Brew (2013), «Strategies of cultural adaption in intercultural parenting», *Family Journal*, 21(3): 263-271.

Παράγοντες που επηρεάζουν τη διαδικασία διαπολιτισμικής προσαρμογής

Ομοιότητα μεταξύ των πολιτισμών χώρας υποδοχής και πατρίδας

Ο βαθμός ομοιότητας μεταξύ του πολιτισμού της χώρας υποδοχής και αυτού της πατρίδας των μεταναστών μπορεί να προβλέψει το επιπολιτισμικό στρες που βιώνουν. Για παράδειγμα, οι Σουδανέζοι μετανάστες στην Αυστραλία εμφανίζουν σημαντικά μεγαλύτερη ψυχολογική και πολιτισμική απόσταση συγκριτικά με όσους προέρχονται από τη Νέα Ζηλανδία. Εκτός από τη φυσική εμφάνιση και τη γλώσσα, πολιτισμικά γνωρίσματα όπως πεποιθήσεις και αξίες μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν προκειμένου να διαχωρίσουν μια ομάδα μεταναστών από τους άλλους. Οι πρώτοι Κινέζοι έποικοι στην Αυστραλία τη δεκαετία του 1840 ήταν αντι-

κείμενο απέχθειας λόγω της αποδοτικότητας, της εργατικότητας και της οικονομικής ανταγωνιστικότητάς τους, με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζονται ως απειλή για τη διαβίωση των Ευρωπαίων μεταναστών (Ang, 2000). Η αύξηση της πολιτισμικής απόστασης ενθαρρύνει τους μετανάστες να παραμείνουν ψυχολογικά εντός των ορίων των εθνοτικών ομάδων τους. Αυτό αποτελεί πρόκληση, ιδίως για τους εθνοτικούς επιχειρηματίες που έχουν ανάγκη να γίνουν αποδεκτοί τόσο από την εθνοτική τους ομάδα όσο και από την κυρίαρχη ομάδα, προκειμένου να συντηρήσουν επιχειρήσεις και πελατολόγιο.

Εθνοτική κοινωνική υποστήριξη

Οι μετανάστες προεκτείνουν τη σύνδεσή τους με την πατρίδα τους μέσω διαφόρων τύπων εθνοτικής συσχέτισης, όπως οι θρησκευτικές ομάδες. Τα εθνοτικά κοινοτικά δίκτυα παρέχουν πολύτιμη υποστήριξη για τους μετανάστες κατά την προσαρμογή τους στον νέο πολιτισμό. Για παράδειγμα, η προηγούμενη έρευνα ταυτοποιεί τα κοινωνικά δίκτυα ως ζωτικό μέρος των καινοτόμων δραστηριοτήτων των μεταναστών σε πολλές χώρες (Light & Gold, 2000). Όταν οι μετανάστες μεταφέρονται από την πατρίδα τους, φέρνουν μαζί τους σημαντικούς δεσμούς με τον κληρονομικό πολιτισμό τους. Παράλληλα, προεκτείνουν αυτόν τον δεσμό τους με την πατρίδα μέσω της σύνδεσής τους με τα εθνοτικά κοινωνικά δίκτυα, τα οποία παρέχουν μια αρχική προστασία που επιτρέπει τη διαπραγμάτευση της αίσθησης του τόπου, όπως αποδεικνύει το γεγονός ότι οι εθνοτικές ομάδες συχνά συγκεντρώνονται σε συγκεκριμένες οικιστικές περιοχές. Η εθνοτική κοινωνική υποστήριξη μπορεί επομένως να δημιουργήσει έναν χώρο όπου οι μετανάστες είναι σε θέση να γεφυρώσουν την πολιτισμική απόσταση και να οικοδομήσουν σταδιακά συνδέσεις με τον κυρίαρχο πολιτισμό.

Προσωπικά χαρακτηριστικά και υπόβαθρο

Δημογραφικοί παράγοντες όπως η ηλικία, η μητρική γλώσσα και η μόρφωση, προσωπικές εμπειρίες όπως η προηγούμενη έκθεση σε άλλους πολιτισμούς, καθώς και στοιχεία του χαρακτήρα όπως η εξωστρέφεια μπορούν να επηρεάσουν τα αποτελέσματα της διαπολιτισμικής προσαρμογής. Οι νεότεροι μετανάστες γενικά προ-

Φωτογραφία 9.3 Οι μεταφραστικές υπηρεσίες που παρέχει η κινεζική κοινότητα του Brisbane έχουν στόχο την υποστήριξη των Κινέζων μεταναστών κατά την εγκατάστασή τους στη χώρα υποδοχής. © Shuang Liu. Χρησιμοποιείται με άδεια.

σαρμόζονται ευκολότερα από τους παλιότερους, ειδικά όταν έχουν λάβει καλή μόρφωση. Ωστόσο, υπάρχουν μελέτες που δεν σημείωσαν την ηλικία ως σημαντικό παράγοντα πρόβλεψης των αποτελεσμάτων του επιπολιτισμού (Park & Rubin, 2012). Η ικανότητα ομιλίας της γλώσσας του ντόπιου πολιτισμού σίγουρα διευκολύνει την ικανότητα του ατόμου να προσαρμοστεί και να λειτουργήσει στον νέο πολιτισμό, μειώνοντας έτσι το επιπολιτισμικό στρες. Οι μελετητές υποστηρίζουν ότι η έλλειψη δεξιότητας στη γλώσσα της χώρας υποδοχής αποτελεί ένα από τα πολλά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι επισκέπτες κατά τη διαπολιτισμική προσαρμογή, ιδίως όσον αφορά την ανάπτυξη ποιοτικής και ποσοτικής επαφής με τα μέλη του ντόπιου πολιτισμού (π.χ., Berry, 2005). Η προηγούμενη έκθεση σε άλλους πολιτισμούς επίσης προετοιμάζει καλύτερα το άτομο ψυχολογικά για να αντιμετωπίσει την πίεση και την αναστάτωση που σχετίζονται με την εγκατάσταση σε έναν νέο πολιτισμό. Για παράδειγμα, οι διεθνείς φοιτητές αντεπεξέρχονται καλύτερα στη διαδικασία εγκατάστασης εάν έχουν ταξιδέψει και σε άλλες χώρες στις οποίες δεν μπορούσαν να επικοινωνήσουν χρησιμοποιώντας τη μητρική τους γλώσσα.

Επίδραση των επίσημων Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

Ως πολιτισμικός θεσμός και σημαντικός διαμορφωτής της πολιτισμικής σκέψης, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης επηρεάζουν τη συνείδηση του κοινού μέσω του συμβολικού περιβάλλοντος που δημιουργούν και συντηρούν (McLuhan & Fiore, 1967). Αυτό το συμβολικό περιβάλλον αναφέρεται κοινώς ως συμβολική κοινωνική πραγματικότητα (Adoni & Mane, 1984). Όταν μια εθνοτική ομάδα απεικονίζεται στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, αυτή η συγκεκριμένη συμβολική κοινωνική πραγματικότητα μετατρέπεται σε κοινή κατηγορία που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να ταυτοποιήσει τα μέλη αυτής της εθνοτικής ομάδας (Potter & Reicher, 1987). Λόγω της συγκεκριμένης επίδρασης, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης μπορούν να λειτουργήσουν ως παράγοντες διαιώνισης ή ελάττωσης των φυλετικών στερεοτύπων (Mastro & Greenberg, 2000). Ο ρόλος αυτός των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στην ενεργοποίηση και διαιώνιση των φυλετικών στερεοτύπων είναι ιδιαίτερα σημαντικός όταν το κοινό έχει μικρή άμεση εμπειρία της απεικονιζόμενης ομάδας, καθώς και όταν δεν έχει πρόσβαση σε άλλες πηγές επικύρωσης (Khan κ.ά., 1999). Για παράδειγμα, οι Lee και Wu (2004) ανακάλυψαν ότι, όταν άλλες φυλετικές ομάδες εκτίθενται σε αρνητικές εικόνες σχετικά με τους Αμερικανοασιάτες, τότε καταλήγουν να τους αντιμετωπίζουν με αισθήματα αμφιβολίας και αμφιθυμίας. Στην περίπτωση που τα αρνητικά στερεότυπα γίνονται αντιληπτά ως αληθινά, η προκατάληψη αποτελεί πιθανή συνέπεια. Η αντίληψη μιας εθνοτικής ομάδας για τον τρόπο απεικόνισής της στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης θα επηρεάσει τις στάσεις της προς τον ντόπιο πολιτισμό και, συνεπώς, την επιθυμία της για ενσωμάτωση στην κοινωνία υποδοχής (Liu, 2006).

Επίδραση των εθνοτικών μέσων ενημέρωσης

Εκτός από την έκθεση στα επίσημα μέσα, οι εθνοτικές μειονότητες ή οι μετανάστες έχουν επίσης πρόσβαση σε εθνοτικά μέσα ενημέρωσης, όπως εφημερίδες τυπωμένες στη μητρική τους γλώσσα που δημοσιεύονται στη χώρα υποδοχής. Τα εθνοτικά μέσα ενημέρωσης δρουν τόσο μεταξύ των ομάδων όσο και εντός των ομάδων. Στην ενδο-ομαδική λειτουργία τους, τα εθνοτικά μέσα ενημέρωσης προωθούν τη συνοχή της εθνοτικής ομάδας, όχι μόνο μέσω των νέων που δημοσιεύουν αλλά και μέσω της εθνοτικής γλώσσας που χρησιμοποιούν (Ward & Hewstone, 1985). Για παράδειγμα, οι κινεζικές εθνοτικές ομάδες της Αυστραλίας, όπως και άλλες ομάδες, θεωρούν τη γλώσσα τους ως εργαλείο διατήρησης της πολιτισμικής τους ταυτότητας (Luo & Wiseman, 2000). Τα εθνοτικά μέσα ενημέρωσης βοηθούν επίσης τους μετανάστες να διευρύνουν και να εμβαθύνουν τις γνώσεις τους για τον μη οικείο ντόπιο πολιτισμό, μέσω της οικείας μητρικής γλώσσας. Προηγούμενες μελέτες έχουν αποκαλύψει ότι οι εθνοτικές μειονότητες, ιδίως κατά τα πρώτα στάδια της παραμονής τους στον νέο πολιτισμό, ενδέχεται να αποφεύγουν τις διαπροσωπικές επαφές όταν μπορούν στη θέση τους να χρησιμοποιήσουν περισσότερο απρόσωπα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης—όπως εφημερίδες στη μητρική τους γλώσσα—ως εναλλακτικές και λιγότερο πιεστικές πηγές εκμάθησης σχετικά με το περιβάλλον της χώρας υποδοχής (Adoni & Mane, 1984). Επομένως, τα εθνοτικά μέσα ενημέρωσης διαδραματίζουν θετικό ρόλο στην επίδραση της διαπολιτισμικής προσαρμογής των μεταναστών.

Διομαδική επαφή

Ο όγκος της διαπροσωπικής επαφής μεταξύ μεταναστών και ντόπιων μπορεί να επηρεάσει τη διαδικασία της διαπολιτισμικής προσαρμογής. Η επαφή μεταξύ ομάδων θεωρούνταν ανέκαθεν σημαντική στρατηγική βελτίωσης των διομαδικών σχέσεων. Ο Pettigrew (1997) εξέτασε τις απαντήσεις περισσότερων από 3.800 ανθρώπων που ανήκαν στην πλειονοτική ομάδα στη Γαλλία, στο Ηνωμένο Βασίλειο, στις Κάτω Χώρες και στη Γερμανία, συμπεραίνοντας ότι η διομαδική επαφή κατέχει καταλυτικό ρόλο στη μείωση της μεροληψίας. Η κατάλληλη και φιλική διομαδική επαφή μπορεί να μεταφραστεί σε θετικότερες αντιλήψεις και να ενισχύσει την ταύτιση με την έσω-ομάδα, καθώς δημιουργεί θετικά αισθήματα γι' αυτήν. Η συχνότερη επαφή μπορεί επίσης να ελαττώσει τα πιθανώς αρνητικά στερεότυπα που δημιουργούν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Για παράδειγμα, οι Hartmann και Husband (1972) έδειξαν ότι οι έφηβοι που ζουν σε περιοχές με χαμηλά επίπεδα μεταναστευσης έχουν την τάση να ορίζουν τις διαφυλετικές σχέσεις βάσει των όρων που χρησιμοποιούν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης περισσότερο απ' ό,τι όσοι κατοικούν σε περιοχές όπου υπάρχουν υψηλά επίπεδα μετανάστευσης. Η διομαδική επαφή ή οι διαπολιτισμικές φιλίες μπορούν να διευκολύνουν τη διαπολιτισμική προσαρμογή των μεταναστών.

Πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον

Το πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον του ντόπιου πολιτισμού έχει σημαντικές επιπτώσεις στην προσαρμογή στον νέο πολιτισμικό περίγυρο. Συγκεκριμένες εξωομάδες είναι περισσότερο (ή λιγότερο) ευπρόσδεκτες σε έναν πολιτισμό. Αρνητικές στάσεις απέναντι σε προσωρινούς ή μη μετανάστες μπορούν να εκφράσουν την απόρριψη μιας μειονοτικής ομάδας και να υψώσουν απροσπέλαστα κοινωνικά σύνορα (Bourhis κ.ά., 1997). Οι Giles, Bourhis και Taylor (1977) υποστηρίζουν ότι ο βαθμός στον οποίο μια μειονοτική ομάδα ή μια ομάδα μεταναστών υποστηρίζεται στην κοινωνία υποδοχής (βάσει της αριθμητικής και πολιτικής ισχύος της ομάδας, της υποστήριξης για τη γλώσσα και τον πολιτισμό της, καθώς και της υποστήριξης από πλευράς των θεσμών της ευρύτερης κοινωνίας, όπως για παράδειγμα από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης), αποτελεί ισχυρό παράγοντα πρόβλεψης της ανθεκτικότητας της γλώσσας και του πολιτισμού στη νέα κοινωνία, καθώς και ένδειξη διάκρισης. Όσο υψηλότερη είναι η υποστήριξη (την οποία αποκαλούν εθνογλωσσική ζωτικότητα), τόσο πιο ανθεκτική είναι η εθνοτική ομάδα και τόσο πιο χαμηλό θα είναι το επίπεδο διάκρισης. Πολυάριθμες μελέτες έχουν ανακαλύψει ότι η αντιληπτή διάκριση σχετίζεται σημαντικά με την αφομοιωτική πίεση και την ψυχολογική προσαρμογή. Για παράδειγμα, οι Liebkind και Jasinskaja-Lahti (2000) συνέκριναν τις εμπειρίες διάκρισης και τη συμβολή τους στην ψυχολογική αναστάτωση σε ένα μεγάλο δείγμα 1.146 μεταναστών στη Φινλανδία, οι οποίοι εκπροσωπούσαν επτά εθνοτικές ομάδες (Ρώσους, Ίνγκριους/Φίννους, Εσθονούς, Σομαλούς, Άραβες, Βιετναμέζους και Τούρκους). Βρέθηκε ότι, σε όλο το δείγμα, οι εμπειρίες διάκρισης που ανέφερε κάθε άτομο αποτελούσαν ισχυρό παράγοντα πρόβλεψης της ψυχολογικής τους ευημερίας. Παράγοντες που επηρεάζουν τον βαθμό ανεκτικότητας συγκεκριμένων εξωομάδων περιλαμβάνουν τις κοινωνικές ή πολιτικές στρατηγικές του κυρίαρχου πολιτισμού, όπως την πολιτική αντιπροσώπευση, τα κριτήρια πολιτογράφησης, τις γλωσσικές απαιτήσεις και τις εργασιακές ευκαιρίες.

ΘΕΩΡΙΑ

ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΠΙΕΣΗΣ - ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ - ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η επικοινωνιακή ερευνήτρια Young Y. Kim (2001) εξηγεί τη διαδικασία διαπολιτισμικής προσαρμογής σε έναν νέο πολιτισμό με το μοντέλο πίεσης - προσαρμογής - ανάπτυξης που δημιούργησε η ίδια. Σύμφωνα με αυτό, η προσαρμογή συνιστά μια προοδευτική αλληλουχία θετικών και αρνητικών εμπειριών και όχι μια ομαλή, συνεχόμενη διαδικασία. Αυτή η διαδικασία μπορεί να απεικονιστεί ως ένα ελατήριο, το οποίο τεντώνεται και αυξάνεται αλλά επανέρχεται πίσω λόγω της ίδιας του της έντασης. Η Kim υποστηρίζει ότι ο επιπολιτισμός αποτελεί μία αλληλεπίδραση μεταξύ του ξένου και του ντόπιου πολιτισμού. Η προσωπική και κοινωνική επικοινωνία, το περιβάλλον της χώρας υποδοχής

και οι προσωπικοί παράγοντες προδιάθεσης συνθέτουν τα κεντρικά στοιχεία της διαδικασίας επιπολιτισμού. Η προσωπική επικοινωνία αφορά την ικανότητα του ατόμου να χρησιμοποιεί λεκτικούς και μη λεκτικούς κώδικες για να επικοινωνήσει στο περιβάλλον της χώρας υποδοχής. Η κοινωνική επικοινωνία αναφέρεται στην επαφή μεταξύ νεοφερμένων και ντόπιων. Το περιβάλλον περιλαμβάνει: (α) τον βαθμό στον οποίο ο πολιτισμός υποδοχής είναι δεκτικός στους ξένους· (β) το κατά πόσο οι ντόπιοι ασκούν πίεση στους νεοφερμένους προκειμένου οι τελευταίοι να συμμορφωθούν με τις πολιτισμικές αξίες, τις πεποιθήσεις και τις πρακτικές των πρώτων, και (γ) την ισχύ της εθνοτικής ομάδας. Στους παράγοντες προδιάθεσης συγκαταλέγονται οι γνώσεις των ανθρώπων για τον νέο τους πολιτισμό, η ικανότητά τους να μιλήσουν τη γλώσσα, η πιθανότητα εύρεσης εργασίας, η κατανόησή τους για τους πολιτισμικούς θεσμούς, καθώς και τα χαρακτηριστικά που φέρουν οι νεοφερμένοι σε σχέση με την αλλαγή προσανατολισμού και την προσωπική αντίσταση.

Παραπομπή

Kim, Young Y. (2001), *Becoming Intercultural: An Integrative Theory of Communication and Cross-Cultural Adaptation*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με τη διαπολιτισμική προσαρμογή

Miglietta, Anna and Stefano Tartaglia (2009), «The influence of length of stay, linguistic competence, and media exposure in immigrants' adaptation», *Cross-Cultural Research*, 43(1): 46-61.

Η θεωρία στην πράξη

ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΑΠΟ ΠΡΩΗΝ ΖΩΝΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ

Οι πρόσφυγες αποτελούν ειδική κατηγορία μεταναστών. Συχνά έχουν βιώσει τραυματικές εμπειρίες, όπως διώξεις, ή έχουν υποστεί διακρίσεις που ισοδυναμούν με κατάφωρη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους στην πατρίδα τους, την οποία και αναγκάζονται να εγκαταλείψουν αναζητώντας καταφύγιο και προστασία σε μια ξένη χώρα. Πολλοί απ' αυτούς υποφέρουν από αναστάτωση, άγχος ή νοητική διαταραχή από τη στιγμή της άφιξής τους στη χώρα προορισμού τους. Η απώλεια των κοινωνικών δικτύων, ο χωρισμός από την οικογένεια, η έλλειψη ικανότητας να χρησιμοποιήσουν τη γλώσσα της χώρας όπου εγκαθίστανται, ο φόβος του επαναπατρισμού και οι συνθήκες στη χώρα υποδοχής, μεταξύ άλλων παραμέτρων, παίζουν ρόλο στη διαιώνιση ψυχιατρικών συμπτωμάτων, ιδίως αυτών της κατάθλιψης.

Οι Shoeb, Weinstein και Mollica (2007) διενήργησαν εθνογραφικές συνεντεύξεις με 60 πρόσφυγες, γεννημένους στο Ιράκ, οι οποίοι κατοικούν στο Ντιτρόιτ, πόλη που αποτελεί έδρα του παλαιότερου, μεγαλύτερου και περισσότερο ορατού αραβικού πληθυ-

σμού στη Βόρεια Αμερική. Οι συνεντεύξεις είχαν στόχο να τροφοδοτήσουν την ανάπτυξη της ιρακινής εκδοχής του Ερωτηματολογίου Τραύματος του Harvard (Harvard Trauma Questionnaire - HTQ). Οι επί μέρους ιστορίες των συμμετεχόντων αποκάλυψαν τη ζωή τους στο Ιράκ, την απόφασή τους να δραπετεύσουν, τις συνθήκες της φυγής τους, το ταξίδι της απόδρασης και τη μετάβαση σε προσφυγικούς καταυλισμούς, τις συνθήκες αναφορικά με την αποδοχή της επανεγκατάστασης στις Ηνωμένες Πολιτείες, τις πρώτες τους εμπειρίες στην Αμερική, καθώς και τη φύση της σημερινής τους κοινωνικής συμμετοχής εντός της ιρακινής κοινότητας και της ευρύτερης κοινωνίας. Τα λεπτομερειακά δεδομένα παρείχαν πλούσιο υλικό για την ανάπτυξη πολιτισμικά ιδιαίτερων στοιχείων για χρήση στο HTQ. Τα ευρήματα αυτής της έρευνας σκιαγράφησαν επίσης μια ζωντανή εικόνα της δοκιμασίας και των προκλήσεων που μπορεί να αντιμετωπίσουν οι πρόσφυγες κατά την επανεγκατάσταση και την ενσωμάτωση στον ντόπιο πολιτισμό.

Ερωτήσεις εμβάθυνσης

Τι επίπεδο υποστήριξης πιστεύετε ότι θα έπρεπε να παρέχει μια χώρα υποδοχής στους πρόσφυγες που καταφτάνουν σ' αυτήν; Πώς μπορούν οι πρόσφυγες να συνεισφέρουν στη χώρα που τους δέχεται;

Παραπομπή

Shoeb, Marwa, Harvey Weinstein and Richard Mollica (2007), «The Harvard Trauma Questionnaire: adapting a cross-cultural instrument for measuring torture, trauma and posttraumatic stress disorder in Iraqi refugees», *International Journal of Social Psychiatry*, 53(5): 447-463.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με τη βραχυπρόθεσμη προσαρμογή στον ντόπιο πολιτισμό

Laban, Cornelis J., Hajo B. P. E. Gernaat, Ivan H. Komproe, Ingborg van der Tweel and Joop T. V. M. De Jong (2005), «Postmigration living problems and common psychiatric disorders in Iraqi asylum seekers in the Netherlands», *Journal of Nervous and Mental Disease*, 193(12): 825-832.

Αναπτύσσοντας στρατηγικές διαπολιτισμικής προσαρμογής

Η μετανάστευση συνεπάγεται σε κάθε περίπτωση την ανάγκη να ζει κανείς στον πολιτισμό τόσο της πατρίδας του όσο και της χώρας υποδοχής. Ως εκ τούτου, οι μετανάστες στην επικοινωνία τους αντιμετωπίζουν τρία είδη κοινού: τα μέλη του κυρίαρχου πολιτισμού, τους ανθρώπους της πατρίδας τους και τα παιδιά τους, τα οποία έχουν μεγαλώσει στον νέο πολιτισμό. Αρχικά, οι μετανάστες πρέπει να μάθουν πώς να επικοινωνούν με τα μέλη του κυρίαρχου πολιτισμού της χώρας υποδοχής. Αυτή

η διαδικασία περιλαμβάνει την απόκτηση γνώσης για τον νέο πολιτισμό, καθώς και για τις πρακτικές και τα ιδεολογικά μοτίβα του. Έρχονται αντιμέτωποι με την επιλογή του τρόπου με τον οποίο θα ανταποκριθούν στον νέο πολιτισμό που συναντούν: να επιτρέψουν στον εαυτό τους να αφομοιωθεί από αυτόν (αφομοίωση), να επιδιώξουν ελαχιστοποίηση της όποιας επαφής με αυτόν –υποχωρώντας γι' αυτό σε έναν εθνοτικό θύλακα– (διαχωρισμός), να αναπτύξουν τη δεξιότητα της ταυτόχρονης λειτουργίας σε δύο διαφορετικούς πολιτισμούς και της αποτελεσματικής μετάβασης από τον έναν στον άλλον (ενσωμάτωση) ή να αποσυρθούν και από τους δύο πολιτισμούς, ντόπιο και κληρονομιάς (περιθωριοποίηση). Ακολουθώντας, οι μετανάστες πρέπει να μάθουν εκ νέου πώς να επικοινωνούν με τους ανθρώπους της πατρίδας τους, με την οποία η επαφή μπορεί να σημαίνει ότι οι μετανάστες παραμένουν μέρος της, διατηρώντας συστηματική επαφή με ανθρώπους που βρίσκονται εκεί. Ορισμένοι μετανάστες, όπως για παράδειγμα οι Βιετναμέζοι πρόσφυγες που έφτασαν στην Αυστραλία τη δεκαετία του 1970, ενδέχεται να χάσουν την επαφή τους με την πατρίδα λόγω των συνθηκών που επικρατούν εκεί. Αν αυτό συμβεί, θα φτάσουν τελικά να έχουν μόνο μια ιστορική αντίληψη της «πατρίδας» τους, χάνοντας παράλληλα τη δυνατότητα να κινούνται μεταξύ των δύο πολιτισμών. Τέλος, οι μετανάστες πρέπει να μάθουν να «μεταφράζουν» από τον παλιό πολιτισμό τους στον υβριδικό πολιτισμό των παιδιών τους (Liu & Louw, 2009). Οι παλαιότερες γενιές μεταναστών μαθαίνουν να συμβαδίζουν με τον υβριδικό πολιτισμό των παιδιών τους ως μέρος του καθημερινού τους προγράμματος, όπως ακριβώς οι μετανάστες δεύτερης και τρίτης γενιάς μαθαίνουν να συμβαδίζουν με τον διαφορετικό πολιτισμό των γονέων και των παππούδων τους σε καθημερινή βάση.

Αυτός ο όγκος σχέσεων απαιτεί από τους μετανάστες να υιοθετήσουν στρατηγικές ενσωμάτωσης στην κοινωνία που τους δέχεται. Το πρώτο βήμα προς την πολιτισμική αφομοίωση είναι η απόκτηση όσο το δυνατόν περισσότερων γνώσεων για τον νέο πολιτισμό. Η επιτυχής διαπολιτισμική προσαρμογή δεν σχετίζεται μόνο με την ψυχολογική και κοινωνική ευημερία των μεταναστών, αλλά και με την οικονομική τους επιβίωση. Μέρος της διαδικασίας επιπολιτισμού αποτελεί η εκμάθηση δεξιοτήτων επιβίωσης όπως ο τρόπος χρήσης των τραπεζικών υπηρεσιών, τα μέρη όπου μπορεί κανείς να ψωνίσει, η ώρα στην οποία τρώει, ο τρόπος εργασίας και ξεκούρασης, ο τρόπος χρήσης των μέσων μαζικής μεταφοράς και άλλα στοιχεία που είναι απαραίτητα για την καθημερινή ζωή. Η οικοδόμηση μιας διαπολιτισμικής φιλίας μπορεί να βοηθήσει, καθώς δεν παρέχει μόνο τοπική καθοδήγηση στους μετανάστες, αλλά αυξάνει και τις πιθανότητες επαφής μεταξύ των ομάδων, προωθώντας έτσι την αμοιβαία κατανόηση. Δεν αποτελεί ασυνήθιστο φαινόμενο το γεγονός ότι πολλοί μετανάστες παραμένουν εντός του δικτύου της δικής τους εθνοτικής ομάδας, μη έχοντας επίγνωση του γεγονότος ότι ο καλύτερος τρόπος να αποκτήσει κανείς οικειότητα με έναν άλλο πολιτισμό είναι να δημιουργήσει σχέσεις με τα μέλη του. Επιπλέον, η διαπολιτισμική προσαρμογή απαιτεί από τους μετανάστες να μάθουν να αποδέχονται τις διαφορές.

Ως διαπολιτισμικοί συνομιλητές, θα πρέπει να προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε και να ερμηνεύσουμε τα πράγματα όπως τα βιώνουμε μέσα σε ένα ορισμένο πολιτισμικό πλαίσιο και χωρίς να χρησιμοποιούμε τις δικές μας πολιτισμικές νόρμες ως μοναδικό κριτήριο. Ανεξάρτητα από το πόσο καλά έχουμε προετοιμαστεί πριν την είσοδό μας σε έναν νέο πολιτισμό, θα υπάρχουν πάντα στιγμές στις οποίες θα αντιμετωπίσουμε πολιτισμικό σοκ, θα συναντήσουμε δυσκολίες ή θα αισθανθούμε απογοητευμένοι λόγω της ανικανότητάς μας να επιτύχουμε τους στόχους μας. Επομένως, θα έπρεπε να τηρούμε θετική στάση προς τον όποιο νέο πολιτισμό καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας διαπολιτισμικής προσαρμογής.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

- Η πολιτισμική διαφορετικότητα που φέρνουν οι μετανάστες στη χώρα υποδοχής σηματοδοτεί επίσης αλλαγές για τις πεποιθήσεις, τις αξίες και τις ταυτότητες του κυρίαρχου πολιτισμού. Επομένως, η ποικιλομορφία δημιουργεί προκλήσεις και για τις δύο πλευρές. Εκτός από την ομάδα των μεταναστών, χρειάζεται να υποστούν ψυχολογική και κοινωνιολογική προσαρμογή και οι κάτοικοι υποδοχής, ως αποτέλεσμα της παρουσίας πολιτισμικά διαφορετικών άλλων.
- Οι έννοιες της μεταναστευτικότητας και της διεθνικότητας είναι αλληλένδετες. Οι διακρατικές μετακινήσεις που σχετίζονται με τη μεταναστευτικότητα δεν αποτελούν πλέον ταξίδι χωρίς επιστροφή. Πολλοί μετανάστες σήμερα οικοδομούν κοινωνικά δίκτυα που διαπερνούν τα γεωγραφικά, πολιτισμικά και πολιτικά σύνορα, επιδιόμενοι μ' αυτό τον τρόπο στη διαδικασία της διεθνικότητας.
- Όλοι οι άνθρωποι που μετακινούνται σε έναν νέο πολιτισμό βιώνουν πολιτισμικό σοκ, η διαδικασία του οποίου μπορεί να διαιρεθεί σε διάφορα στάδια. Οι μετανάστες που επιστρέφουν ενδέχεται επίσης να βιώσουν αντίστροφο πολιτισμικό σοκ.
- Οι προσανατολισμοί σε σχέση με τον κληρονομικό και τον ντόπιο πολιτισμό μπορούν να οδηγήσουν σε τέσσερις προσανατολισμούς επιπολιτισμού: στην αφομοίωση, στην ενσωμάτωση, στον διαχωρισμό και στην περιθωριοποίηση.
- Οι διαδικασίες επιπολιτισμού μπορεί να επηρεάζονται από ένα φάσμα προσωπικών, κοινωνικών, πολιτισμικών και περιβαλλοντικών παραγόντων.

ΛΑΒΕ ΜΕΡΟΣ ΣΤΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Σε τι βαθμό θα έπρεπε να ενθαρρύνονται οι μετανάστες να διατηρήσουν τον κληρονομικό τους πολιτισμό;

Οι άνθρωποι μετακινούνται σε άλλους πολιτισμούς για διαφορετικούς λόγους, που μπορεί να περιλαμβάνουν την επανένωση με την οικογένειά τους, τη συνέχιση των σπουδών τους ή την αναζήτηση ανθρωπιστικής προστασίας ή εργασιακών ευκαιριών. Για πα-

ράδειγμα, από το 2000 έχουν εγκατασταθεί στην Αυστραλία σχεδόν 1,5 εκατομμύριο μετανάστες άνω των 15 ετών. Καθώς ο παγκόσμιος πληθυσμός μεταναστών αυξάνεται, η συζήτηση για τη διατήρηση του κληρονομικού πολιτισμού παραμένει στο προσκήνιο. Το δίπολο χωνευτηρίου - μπολ σαλάτας αποτελεί κοινή μεταφορική έννοια που χρησιμοποιείται στις συζητήσεις σχετικά με τη διαχείριση της διαφορετικότητας στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Από τη μία, απολαμβάνουμε τα οφέλη της πολιτισμικής διαφορετικότητας και ενθαρρύνουμε τους μετανάστες να διατηρήσουν την κληρονομιά, τις πολιτισμικές παραδόσεις και τις πρακτικές τους (ιδίως τη γλώσσα και τα έθιμα), κληροδοτώντας τα στις επόμενες γενιές. Από την άλλη, ελπίζουμε ότι η υιοθέτηση της διαφορετικότητας δεν θα αποτελέσει απειλή για τη μοναδικότητα του δικού μας πολιτισμού. Το ερώτημα είναι: σε τι βαθμό θα έπρεπε να ενθαρρύνουμε τους μετανάστες να διατηρήσουν τις πρακτικές της πολιτισμικής τους κληρονομιάς χωρίς να δημιουργηθεί κάποια απειλή για την ενότητα του κυρίαρχου πολιτισμού; Πόσο διαφέρει αυτό ανάλογα με το πλαίσιο (π.χ., δημόσιο έναντι ιδιωτικού); Ποιοι άλλοι παράγοντες επηρεάζουν αυτό το ερώτημα και τι διαφορετικό προτείνουν;

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

Οι ταραχές της Cronulla

Το αλκοόλ, η αυστραλιανή σημαία και ο ωμός ρατσισμός πυροδότησαν μια βίαιη διαδήλωση χιλιάδων νέων ανθρώπων στο Σίδνεϋ της Αυστραλίας. Οι διαδηλωτές τραγουδούσαν και ανέμιζαν την εθνική σημαία καθώς «ανακαταλάμβαναν» την Cronulla, ένα παραλιακό προάστιο του Σίδνεϋ, τον Δεκέμβριο του 2005. Το γεγονός έμεινε γνωστό ως ταραχές της Cronulla – μια σειρά συγκρούσεων μεταξύ λευκών Αυστραλών νέων και Αυστραλών νέων με καταγωγή από τη Μέση Ανατολή. Παρακινήμένο από το ποτό, το πλήθος των λευκών νεαρών μετατράπηκε σε όχλο, επιτιθέμενο σε οποιονδήποτε έμοιαζε να έχει μεσανατολίτικη εμφάνιση. Κατά τη διάρκεια εκείνης της νύχτας και της επόμενης, αυτοκίνητα γεμάτα νέους μεσανατολίτικης καταγωγής κατευθύνθηκαν στα παραλιακά προάστια με στόχο να εξαπολύσουν εξίσου ασυνάρτητες και άγριες πράξεις εκδίκησης.

Τα γεγονότα που οδήγησαν στις ταραχές, ήταν ισχυρισμοί που κυκλοφόρησαν στην περιοχή ότι ομάδες νεαρών μεσανατολίτικης καταγωγής είχαν ζητήσει από τις λευκές γυναίκες που φορούσαν μπικίνι στην παραλία να «καλυφθούν» ένας εικοσιτριάχρονος άνδρας μαχαιρώθηκε στην πλάτη έξω από ένα γκολφ κλαμπ από ομάδα ατόμων που η αστυνομία περιέγραψε ως μεσογειακής ή μεσανατολίτικης εμφάνισης και τρεις εκτός υπηρεσίας ναυαγοσώστες από τη βόρεια Cronulla δέχτηκαν επίθεση από νεαρούς μεσανατολίτικης καταγωγής. Πιστεύεται ότι αυτά τα υποτιθέμενα περιστατικά, μεταξύ άλλων, ήταν που προκάλεσαν αντίποινα από την πλευρά των κατοίκων της Cronulla.

Την Κυριακή 11 Δεκεμβρίου του 2005, περίπου 5.000 άνθρωποι συγκεντρώθηκαν στην παραλία της Cronulla για να διαμαρτυρηθούν ενάντια στα αναφερθέντα περιστατικά επιθέσεων και εκφοβιστικής συμπεριφοράς από άτομα που οι προηγούμενες ανα-

Φωτογραφία 9.4 Στις 11 Δεκεμβρίου του 2005, πλήθη συγκεντρώθηκαν στη βόρεια Cronulla, ανάμεσα σε αυστραλιανές σημαίες και αντι-λιβανέζικες φανφάρες (Σίδνεϋ, Αυστραλία). Copyright © Warren Hudson. Χρησιμοποιείται με άδεια.

φορές των μέσων ενημέρωσης, ως επί το πλείστον, ταυτοποιούσαν ως μεσανατολίτες νεαρούς από τα προάστια του δυτικού Σίδνεϋ. Το πλήθος αρχικά συγκεντρώθηκε χωρίς επεισόδια, ωστόσο ξέσπασε βία όταν μια μεγάλη ομάδα κυνήγησε άνδρες που είχαν μεσανατολίτικη εμφάνιση, με αποτέλεσμα οι τελευταίοι να καταφύγουν σε ένα κοντινό ξενοδοχείο. Καθώς το πλήθος προχωρούσε κατά μήκος της παραλίας και της παράκτιας περιοχής, ένας άνδρας άρχισε να φωνάζει «Όχι άλλοι Λιβανέζοι!» από την καρότσα ενός οχήματος η ομάδα γύρω του άρχισε να επαναλαμβάνει το σύνθημα. Ένας μικρός αριθμός διαδηλωτών φορούσε ρούχα με ρατσιστικά σλόγκαν όπως «Μεγαλώσαμε εδώ, φτάσατε εδώ», «Μονάδα εθνοκάθαρσης»,

«Αυστραλέζικη περηφάνια», «Σώστε τη Nulla», «Λιβανέζοι γυρίστε σπίτι» και «Όχι στους Λιβανέζους». Στη διάρκεια της υπόλοιπης ημέρας υπήρξαν αναφορές επιθέσεων κατά απόμων μεσανατολίτικης εμφάνισης, συμπεριλαμβανομένων και ορισμένων ανθρώπων μη αραβικής εθνοτικής καταγωγής (μεταξύ αυτών ήταν κάποιοι Τούρκοι, ένα αγόρι εβραϊκής καταγωγής και μια Ελληνίδα κοπέλα). Αστυνομικοί και τραυματιοφορείς που οδηγούσαν τα θύματα μακριά από τα επεισόδια δέχτηκαν κι αυτοί επίθεση από ομάδες απόμων που πετούσαν μπουκάλια μύρας. Αρκετές δεκάδες νοσηλεύθηκαν για ελαφρά κοψίματα και μελανιές, ενώ έξι άτομα απομακρύνθηκαν συνοδεία αστυνομικών, προκειμένου να λάβουν ιατρική φροντίδα. Σε ορισμένες περιπτώσεις, περιπολικά ακινητοποιήθηκαν και ποδοπατήθηκαν στην προσπάθειά τους να μεταβούν από τη μια έκρηξη βίας στην άλλη.

Η αστυνομία έκανε χρήση εξοπλισμού αποκατάστασης της τάξης, όπως σπρέι πιπεριού, προκειμένου να καταστείλει αρκετούς εκ των επιτιθέμενων. Η τοπική αστυνομία της Cronulla είχε σχολιάσει νωρίτερα ότι ήταν επαρκώς προετοιμασμένη για να αντιμετωπίσει την όποια αναμενόμενη εκδήλωση βίας στην παραλία της Cronulla, ωστόσο φάνηκε να κατανικείται και μόνο από τον αριθμό των ανθρώπων που συγκεντρώθηκαν. Απευθύνθηκε έκκληση για ενισχύσεις σε αστυνομικά τμήματα άλλων προαστίων. Οι επόμενες νύχτες έγιναν θέατρο επιθέσεων αντιποίνων στις κοινότητες κοντά στην Cronulla, ενώ η αστυνομία έλαβε τη χωρίς προηγούμενο απόφαση να κλείσει τις παραλίες του Σίδνεϋ και τις γύρω περιοχές. Πολιτικοί εκπρόσωποι απέδωσαν την κατάσταση των συγκρούσεων σε χρόνια διαφωνίας και υποβόσκοντος μίσους μεταξύ των δύο κύριων εθνοτικών ομάδων που ενεπλάκησαν στα επεισόδια: των λευκών Αυστραλών και τους

Αυστραλών μεσανατολίτικης καταγωγής. Κατά τα έτη που ακολούθησαν τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου του 2001 στη Νέα Υόρκη, πολλοί άρχισαν να νιώθουν μια αίσθηση φόβου εξαιτίας της τρομοκρατίας και της εκλαμβανόμενης απειλής των ισλαμιστών τρομοκρατών. Το γεγονός αυτό έχει αυξήσει τη δημόσια ενημέρωση σχετικά με τις αραβοαυστραλιανές κοινότητες στο Σίδνεϋ και τις διαρκείς διαφορές τους με τους μη μουσουλμάνους Αυστραλούς.

Από την εκπομπή «Four Corners» του ABC πήραν συνεντεύξεις από ορισμένους συμμετέχοντες – νεαρούς Αγγλοαυστραλούς που ενώθηκαν με τον οργισμένο όχλο στην Cronulla στις 11 Δεκεμβρίου 2005 και μεσανατολίτες άνδρες που έλαβαν μέρος σε επιθέσεις εκδίκησης. Η αναφορά εξέθεσε μια ισχυρή αντίληψη απειλής μεταξύ των λευκών Αυστραλών του προαστίου. Οι λευκοί Αυστραλοί νέοι εξέφρασαν την επιθυμία τους να σταματήσει η κυβέρνηση να εξευμενίζει τους ανθρώπους που ακολουθούν το ισλάμ, φοβούμενοι ότι αυτοί θα «γίνονταν περισσότεροι από τους λευκούς Αυστραλούς». «Από τη στιγμή που θα έχουν το αριθμητικό πλεονέκτημα», σχολίασε ένας νεαρός, «θα μπορούν να ψηφίσουν τους δικούς τους βουλευτές. Και από τη στιγμή που οι βουλευτές τους βρίσκονται στη Βουλή, θα μπορούν να περάσουν νόμους, όπως έχουν ήδη προσπαθήσει να περάσουν τον ισλαμικό νόμο στην Αυστραλία ορισμένες φορές». Για πολλούς Άραβες Αυστραλούς, οι ταραχές της Cronulla αντιπροσώπευαν μια επίθεση σε ολόκληρη την κοινότητά τους. Το σχόλιο ενός νεαρού που συμμετείχε δύο φορές στην ομάδα αντιπoiώνων ήταν: «Όταν το είδα στην τηλεόραση, με πλήγωσε, τους πλήγωσε όλους... χτύπησαν τους αθώους συμπατριώτες μας... επομένως γιατί όχι, ας κάνουμε κι εμείς το ίδιο».

Ο αντίκτυπος των ταραχών στην οικονομία της περιοχής ήταν τεράστιος. Πολλές από τις μικρές επιχειρήσεις στα κοντινά παραλιακά προάστια ανέφεραν σημαντική αρνητική καμπή στο εμπόριο μετά τα κύρια επεισόδια στις 11 Δεκεμβρίου 2005, περίοδο που φυσιολογικά χαρακτηρίζεται από μεγάλη κίνηση. Στις 22 Δεκεμβρίου, το BBC ανέφερε ότι ορισμένες παραλιακές επιχειρήσεις σημείωσαν πτώση μέχρι και 75% στα έσοδά τους από τα επεισόδια και έπειτα. Οι αρχές της Βρετανίας, του Καναδά και την Ινδονησίας εξέδωσαν προειδοποιήσεις προς τους πολίτες τους που επισκέπτονταν την περιοχή, ώστε να βρίσκονται σε επιφυλακή για την πιθανή περίπτωση συνεχιζόμενης ρατσιστικής βίας. Τα παραπάνω οδήγησαν την κυβέρνηση της Νέας Νότιας Ουαλίας να ανακοινώσει μια εκστρατεία, ύψους 250.000 δολαρίων Αυστραλίας (σχεδόν 183.000 δολάρια Αμερικής κατά την περίοδο εκείνη), προκειμένου να ξαναφέρει τους τουρίστες στις παραλίες του Σίδνεϋ. Η καμπάνια περιλάμβανε διαφημίσεις με διάσημους αστέρες του αθλητισμού, οι οποίοι διαβεβαίωναν τους τουρίστες ότι ήταν ασφαλές να επισκεφθούν την περιοχή.

Παραπομπές

- Jackson, Liz (2006), «Riot and Revenge» [online]. Προσπέλαση στις 12 Μαΐου 2008 στην ηλεκτρονική διεύθυνση: www.abc.net.au/4corners/content/2006/s1588360.htm.
- Kennedy, Les and Damien Murphy (2005), «Racist Furore as Mobs Riot» [online]. Προσπέλαση στις 12 Μαΐου 2008 στην ηλεκτρονική διεύθυνση: www.theage.com.au/news/national/racist-furore-as-mobs-riot/2005.

Ερωτήσεις για συζήτηση

1. Ποιες ήταν οι αιτίες της έντασης μεταξύ λευκών Αυστραλών νέων και Λιβανέζων Αυστραλών νέων; Πόσο συχνές πιστεύετε ότι είναι τέτοιες εντάσεις μεταξύ μεταναστών και ντόπιων σε άλλες περιοχές;
2. Ποια χαρακτηριστικά του πολιτισμού μπορείτε να εντοπίσετε με βάση τις ταραχές της Cronulla;
3. Τι προβλήματα αποκαλύπτει αυτή η υπόθεση σε σχέση με τη συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων στη χώρα υποδοχής;
4. Σύμφωνα με αυτό το περιστατικό, ποιες προκλήσεις εντοπίζετε όσον αφορά την προώθηση της πολυπολιτισμικότητας στην κοινωνία μας;
5. Πώς μπορούμε να αποτρέψουμε τέτοια περιστατικά από το να ξανασυμβούν στην κοινωνία μας;

ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΑΝΑΓΝΩΣΗ

Για όλα τα άρθρα που αναγράφονται δίπλα στο εικονίδιο του ποντικιού παρακάτω υπάρχει ελεύθερη πρόσβαση στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου:
<https://study.sagepub.com/liu2e>.

Προσανατολισμοί και στρατηγικές επιπολιτισμού

 Crippen, Cheryl and Leah Brew (2013), «Strategies of cultural adaption in intercultural parenting», *Family Journal*, 21(3): 263-271.

Στο άρθρο αυτό αναλύονται τα πιθανά ζητήματα που προκύπτουν όταν ένα διαπολιτισμικό ζευγάρι μεγαλώνει τα παιδιά του. Ερωτήθηκαν 21 συμμετέχοντες σχετικά με τις γονεϊκές τους εμπειρίες ως μέλη διαπολιτισμικών ζευγαριών, στα οποία κάθε μέλος του ζευγαριού είχε διαφορετική κοινωνικο-πολιτισμική κληρονομιά και διαφορετικό πολιτισμό καταγωγής, όπως δηλώθηκαν από τους συμμετέχοντες. Όλα τα μέλη των ζευγαριών δήλωσαν ότι είτε τα ίδια είτε οι γονείς τους είχαν γεννηθεί και ανατραφεί σε διαφορετική χώρα απ' αυτή του συντρόφου τους. Η μελέτη ταυτοποίησε τις διαφορετικές στρατηγικές που χρησιμοποιήθηκαν από τους διαπολιτισμικούς γονείς προκειμένου να διαχειριστούν τη διαφορετικότητα που σχετιζόταν με τις μεταξύ τους πολιτισμικές διαφορές, καθώς και τον βαθμό αμοιβαίας αφομοίωσης που ανέπτυξαν για να υποστηρίξουν αυτό το μοντέλο. Αυτές οι στρατηγικές προσαρμογής περιλάμβαναν την αφομοίωση, τον πολιτισμικό τουρισμό, την πολιτισμική μετάβαση, την πολιτισμική συγχώνευση και τη διπλή διπολιτισμικότητα.

Πολιτισμικό σοκ

 van der Zee, Karen and Jan P. van Oudenhoven (2013), «Culture shock or challenge? The role of personality as a determinant of intercultural competence», *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(5): 928-940.

Με αυτή τη μελέτη παρέχεται μια θεωρητική βάση για την εμπειρική σύνδεση μεταξύ γνωρισμάτων και ενδείξεων διαπολιτισμικής επιτυχίας με βάση το μοντέλο πολιτισμικού σοκ Α (επίδραση) Β (συμπεριφορά) Γ (γνωστική λειτουργία). Σε σχέση με την επίδραση, οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι τα διαπολιτισμικά γνωρίσματα μπορούν να διαφοροποιηθούν ανάλογα με το αν προδιαθέτουν τα άτομα να επιδείξουν ευαισθησία (ή αναισθησία) απέναντι σε μια απειλή ή πρόκληση. Ενώ τα γνωρίσματα που σχετίζονται με την πίεση (συναισθηματική σταθερότητα, ευελιξία) συνδέονται με μικρότερη τάση να αντιλαμβάνεται κανείς μια διαπολιτισμική κατάσταση ως απειλητική, τα γνωρίσματα κοινωνικής αντίληψης (κοινωνική πρωτοβουλία, ανοιχτότητα) ενδέχεται να προδιαθέσουν το άτομο ώστε να αντιληφθεί τις απαιτητικές πλευρές μιας διαπολιτισμικής κατάστασης και να ανταποκριθεί με θετική διάθεση. Ως συμπεριφορική συνέπεια, τα γνωρίσματα που αμβλύνουν την πίεση μπορούν να προστατέψουν το άτομο από το πολιτισμικό σοκ, ενώ τα γνωρίσματα κοινωνικής αντίληψης μπορούν να διευκολύνουν την πολιτισμική μάθηση. Τέλος, το μοντέλο ABC ορίζει τις γνωστικές λειτουργίες με όρους των σχετικών μοτίβων πολιτισμικής ταυτότητας. Ενώ τα γνωρίσματα που σχετίζονται με την πίεση μπορούν να βοηθήσουν το άτομο να αποφύγει την προσκόλληση στον δικό του πολιτισμό, τα γνωρίσματα κοινωνικής αντίληψης ενισχύουν την ταύτιση με τον νέο πολιτισμό.

Παράγοντες που επηρεάζουν τη διαπολιτισμική προσαρμογή

 Bjarnason, Thoroddur (2009), «London calling? Preferred emigration destinations among Icelandic youth», *Acta Sociologica*, 52(2): 149-161.

Οι προτιμώμενοι μεταναστευτικοί προορισμοί των εφήβων αντανakλούν εικόνες και στερεότυπα άλλων χωρών που αναδύονται διαρκώς σε πλήθος τοπικών και παγκόσμιων μοτίβων και προκύπτουν από απτές εμπειρίες σε σχέση με άλλες χώρες. Με αυτή τη μελέτη διαπιστώνεται ότι, εφόσον επιθυμούν να φύγουν από την Ισλανδία, οι έφηβες είναι πιθανότερο να μετοικήσουν σε άλλες νορδικές χώρες, ιδίως στη Δανία. Από την άλλη, οι έφηβοι προτιμούν αγγλόφωνες χώρες με φήμη οικονομικής ή στρατιωτικής δύναμης, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες ή το Ηνωμένο Βασίλειο. Η μελέτη έδειξε επίσης ότι οι Ισλανδοί έφηβοι που είναι περήφανοι για την ισλανδική εθνικότητά τους και έχουν πιο μορφωμένους γονείς είναι πιθανότερο να προτιμήσουν να μεταναστεύσουν στην Ευρώπη για σπουδές ή εργασιακές ευκαιρίες, ενώ οι έφηβοι που επιθυμούν να εγκαταλείψουν ουσιαστικά την Ισλανδία είναι πιθανότερο να μετοικήσουν στη Βόρεια Αμερική.

Gudykunst, William B. and Young Yun Kim (eds) (1988), *Cross-Cultural Adaption: Current Approaches*. Newbury Park, CA: Sage.

Σε αυτόν τον διεπιστημονικό τόμο παρουσιάζεται η διαδικασία διαπολιτισμικής προσαρμογής από ψυχολογική, κοινωνιολογική, ανθρωπολογική και επικοινωνιακή σκοπιά. Χρησιμοποιώντας παραδείγματα παρμένα από διαφορετικές υποθέσεις, ενσωματώνεται θεωρητική και εμπειρική έρευνα και παρουσιάζονται μελέτες τόσο για τη μακροπρόθεσμη όσο και για τη βραχυπρόθεσμη προσαρμογή. Αντανakλώντας αυτές τις διεπιστημονικές και πολυ-κοινωνικές προσεγγίσεις, στη συλλογή αυτή παρουσιάζονται 14

εκθέσεις, θεωρητικές ή βασισμένες σε έρευνες, με θέμα τη διαπολιτισμική προσαρμογή ατόμων που γεννιούνται και ανατρέφονται σε έναν πολιτισμό και αναγκάζονται να τροποποιήσουν τα παραδοσιακά τους μοτίβα διαβίωσης σε έναν ξένο πολιτισμό. Τα άρθρα της συλλογής περιλαμβάνουν επίσης θέματα όπως η προσαρμογή των προσωρινών μεταναστών, η ψυχολογική αφομοίωση των μεταναστών και τα ζητήματα που αφορούν τη διαπολιτισμική προσαρμογή.

Πολυπολιτισμικότητα

 Bygnes, Susanne (2013), «Ambivalent multiculturalism», *Sociology*, 47(1): 126-141.

Η πολυπολιτισμικότητα συνιστά αντικείμενο έντονης συζήτησης και σε αυτό το άρθρο υποστηρίζεται ότι η αμφιθυμία αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό των αντιλήψεων των ανθρώπων σε σχέση με την κοινωνική ποικιλομορφία. Εστιάζοντας σε συνεντεύξεις με τους αρχηγούς τριών νορβηγικών κοινωνικών κινημάτων, με τη μελέτη αποκαλύπτεται ότι, παρόλο που οι αρχηγοί έχουν πολύ διαφορετική οργανωσιακή και πολιτική γωνία λήψης, παρουσιάζουν όλοι μια αμφιθυμία στο ζήτημα της πολυπολιτισμικότητας. Αυτή η άποψη για τις θέσεις των πολιτικών και οργανωσιακών αρχηγών σχετικά με τη διαφορετικότητα παρέχει ένα σημαντικό συμπλήρωμα για τις αναλύσεις που στοχεύουν στην ταξινόμηση συγκεκριμένων πολιτικών προτιμήσεων ως προς την πολυπολιτισμικότητα. Η αμφιλεγόμενη πολυπολιτισμικότητα, υποστηρίζει η συγγραφέας, αποτελεί το κλειδί για την κατανόηση των στοιχείων εκείνων του δημόσιου διαλόγου που δεν λαμβάνουν τη μορφή «είτε/ή».

13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΝΤΑΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου, θα πρέπει να είστε σε θέση:

- Να εντοπίζετε παγκόσμιες και τοπικές διαστάσεις του πολιτισμού.
- Να εξηγείτε τη διαλεκτική της ομογενοποίησης και του κατακερματισμού των πολιτισμών.
- Να περιγράφετε παράγοντες που συμβάλλουν στην πολιτισμική διάχυση, στη σύγκλιση και στον υβριδισμό.
- Να προτείνετε στρατηγικές ανάπτυξης διαπολιτισμικής ικανότητας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ που αντιμετωπίζουν οι διαπολιτισμικοί μελετητές είναι η μεταβαλλόμενη αντίληψη των πολιτισμικών συνόρων σε κοινωνίες που χαρακτηρίζονται από αναδύμενες μορφές οικονομικής και πολιτισμικής παγκοσμιοποίησης. Το «παγκόσμιο χωριό» που περιέγραψε ο McLuhan τη δεκαετία του 1960 δεν απεικονίζει παρά μια μερική κοινωνική πραγματικότητα του κόσμου όπου κατοικούμε σήμερα. Όπως γράφουν οι Adams και Carfagna (2006: 23): «Η παγκοσμιοποίηση σημαίνει ότι ο κόσμος γίνεται όντως στρογγυλός, καθώς ολόκληρη η ανθρωπότητα εισέρχεται σε ένα μοναδικό οικοσύστημα αποτελούμενο από ενσωματωμένα, αλληλοκαλυπτόμενα δίκτυα. Τα σύνορα, τα όρια, οι διαγραμμίσεις και οι οποιουδήποτε είδους τοίχοι σταδιακά υποχωρούν μπροστά στην καταγιστική δύναμη της ενσωμάτωσης και της αλληλεξάρτησης». Πράγματι, η διασύνδεση εντός του παγκόσμιου χωριού μας αυξάνεται όλο και περισσότερο σε πολιτικό, οικονομικό, πολιτισμικό, κοινωνικό, ακόμα και προσωπικό επίπεδο.

Ωστόσο, όπως τονίζει η Skalli (2006), όλες αυτές οι διασυνδέσεις είναι ριζωμένες σε ένα σύστημα έμφυτων διαφορών. Στο ένα άκρο της οικονομικής κλίμακας, κοσμοπολίτικες ελίτ εργάζονται και σπουδάζουν σε διάφορες χώρες, αποκτώντας γνώση πολλών γλωσσών και κινούμενες χωρίς κανένα πρόβλημα ανάμεσα σε διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια. Στο άλλο άκρο, εθνοτικές μειονότητες και πρόσφυγες προσπαθούν να βρουν τρόπους να διατηρήσουν στοιχεία των δικών τους πολιτισμικών πρακτικών, ενώ προσαρμόζονται στους πολιτισμούς των χωρών που τους φιλοξενούν. Στην εποχή του διαδικτύου, το περιεχόμενο των μέσων, το οποίο κάποτε υπόκειτο στους περιορισμούς που έθεταν τα νομικά καθεστάτα και η τεχνολογία μεταφορών, κυκλοφορεί πλέον σε όλο τον πλανήτη με ταχύτητα φωτός. Τα μαζικά πολιτισμικά προϊόντα, όπως οι λατινοαμερικανικές *τηλεσειρές*, τα αιγυπτιακά μελοδράματα, ο νιγηριανός κινηματογράφος, τα αραβικά *reality* και τα ινδικά τηλεοπτικά έπη έχουν γεννήσει έντονες παγκόσμιες συζητήσεις σχετικά με την πολιτική, τους διεθνείς πολέμους, τις θρησκευτικές διαμάχες, τον ομοφυλοφιλικό γάμο, την κλιματική αλλαγή, τη χειραφέτηση των γυναικών και τη δυνατότητα πολιτισμικού υβριδισμού. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μεταμορφώνουν παντού την επαγγελματική δημοσιογραφία, παρέχοντας μια πλατφόρμα μέσω της οποίας το κοινό μπορεί να δημοσιεύσει τη δική του άποψη στο διαδίκτυο. Και η ταχύτητα της επανάστασης σε πραγματικό χρόνο δημιουργεί σημαντικές προκλήσεις και ευκαιρίες για τους δημοσιογράφους και τους εκδότες τους. Παγκόσμιες τάσεις ομογενοποίη-

σης και τοπικές διαδικασίες κατακερματισμού προτείνουν πολυάριθμους τρόπους σύνδεσης ανάμεσα στο παγκόσμιο και το τοπικό πολιτισμικό πεδίο.

Η παγκόσμια χρήση τεχνολογιών στα μέσα ενημέρωσης παρουσιάζει τεράστια πιθανότητα να διευκολύνει την πολιτισμική, κοινωνική και πολιτική επικοινωνία και κατανόηση. Για παράδειγμα, οι διεθνείς εταιρείες μέσων δημιουργούν πρότυπα προγραμμάτων που μπορούν να τροποποιηθούν σύμφωνα με τις ανάγκες διαφορετικών χωρών. Τα διεθνώς επιτυχημένα τηλεοπτικά «franchises», όπως το «Biggest Loser», το «Who Wants to Be a Millionaire?» και το «X Factor» προσθέτουν τοπικό ενδιαφέρον σε προδιαγεγραμμένα πρότυπα, καθώς στρατολογούν τους εκάστοτε παίκτες από τις χώρες όπου μεταδίδονται. Ως παράδειγμα αυτού του είδους «παγκοσμιοτοπικοποίησης», το τηλεοπτικό show «Temptation Island» γυρίστηκε στο ίδιο νησί σε διαφορετικές βάρδιες – κάθε βάρδια αφορούσε διαφορετική χώρα και είχε τους σχετικούς συμμετέχοντες. Επιπλέον, πολλές πτυχές της καθημερινής ζωής, ιδίως το φαγητό και τα προϊόντα διατροφής, παραμένουν συνδεδεμένα με τοπικές ταυτότητες και αισθήματα. Ακόμα και τα προϊόντα μιας ιδιαίτερα τυποποιημένης παγκόσμιας μάρκας, όπως είναι τα McDonald's, προσαρμόζονται στις τοπικές απαιτήσεις. Επομένως, η παγκοσμιοποίηση της σύγχρονης εποχής δεν σημαίνει ότι οι πολιτισμικές διαφορές εξαλείφονται και ότι όλος ο κόσμος εντάσσεται στον ίδιο παγκόσμιο πολιτισμό. Από την άλλη, σημαίνει ότι οι πολιτισμοί κυκλοφορούν με νέους και διαφορετικούς τρόπους, καθώς και ότι οι άνθρωποι είναι πιθανότερο να αναλογίζονται περισσότερο τις μεταξύ τους ομοιότητες και διαφορές. Πρόκειται για μια περίοδο στην οποία ευδοκίμει ο *πολιτισμικός υβριδισμός*, μια νέα πολιτισμική μορφή που αφορά τον συνδυασμό ενός δεδομένου πολιτισμού με στοιχεία άλλων πολιτισμών. Στην περίοδο αυτή επίσης κρίνεται ακόμα σημαντικότερη μια κάποια γνώση διαπολιτισμικής επικοινωνίας, η οποία ωστόσο γίνεται όλο και πιο περίπλοκη.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με τις διάφορες προκλήσεις που αντιμετωπίζουμε σε μια κοινωνία με αυξανόμενο βαθμό παγκοσμιοποίησης. Αρχικά εξηγούμε τη διαλεκτική της ομογενοποίησης και της διάσπασης των πολιτισμών, καθώς και τις επιπτώσεις αυτών των διαδικασιών. Συνεχίζουμε παρουσιάζοντας επιχειρήματα σχετικά με το πώς μπορούμε να κατανοήσουμε το παγκόσμιο μέσα από το τοπικό πλαίσιο και πώς οι τοπικοί πολιτισμοί αμφισβητούν την παγκοσμιοποίηση, τη διαπραγματεύονται και προσαρμόζονται σε αυτήν. Παρέχεται μια περιγραφή των παραγόντων που επηρεάζουν την πολιτισμική σύγκλιση και τον πολιτισμικό υβριδισμό. Τέλος, εντοπίζονται τα συστατικά της διαπολιτισμικής ικανότητας, ενώ προτείνονται στρατηγικές βελτίωσης της διαπολιτισμικής επικοινωνίας. Όπως και στο υπόλοιπο βιβλίο, και σε αυτό το κεφάλαιο στόχος είναι να εφοδιαστείτε με τη γνώση και τις δεξιότητες που απαιτούνται για να γίνετε αποτελεσματικότεροι στη διαπολιτισμική επικοινωνία.

ΟΜΟΓΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΣΠΑΣΗ

Υπάρχουν δύο αντισταθμιζόμενες τάσεις σε σχέση με την παγκοσμιοποίηση: η υπερπήδηση των πολιτισμικών ή οικονομικών διαφορών, γνωστή ως *ομογενοποίηση* και οι νέες μορφές πολιτισμικής *διάσπασης* και καινοτομίας. Ο διάλογος μεταξύ τους αντανακλάται από τους ίδιους τους πολιτισμούς, καθώς και από τους ανθρώπους που ζουν σε πολιτισμικά ποικιλόμορφες κοινωνίες.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Με τι στοιχεία πολιτισμικής διαφορετικότητας έρχεστε συστηματικά σε επαφή στην καθημερινή σας ζωή; Τι επίδραση έχει πάνω σας η παγκοσμιοποίηση (π.χ., παρακολούθηση ενός τηλεοπτικού προγράμματος ή ανάγνωση ενός εγχειριδίου σε μια δεύτερη γλώσσα); Αισθάνεστε ότι η παγκοσμιοποίηση απειλεί την πολιτισμική σας ταυτότητα; Γιατί ή γιατί όχι;

Ομογενοποίηση και διάσπαση των πολιτισμών

Η παγκοσμιοποίηση αναφέρεται γενικά σε μια επιταχυμένη διασυνδεσιμότητα στις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές, πολιτισμικές, ακόμα και προσωπικές πτυχές της ζωής. Σήμερα βλέπουμε σχεδόν παντού τα γνώριμα σημάδια μιας αλληλοεξαρτώμενης οικονομίας (Lustig & Koester, 2013). Είναι δύσκολο να αποφύγουμε προϊόντα διεθνούς προέλευσης. Ωστόσο, η άποψη ότι η εξάπλωση της δυτικής παγκοσμιοποίησης σημαίνει πως πρέπει να είμαστε λιγότερο ευαίσθητοι στις πολιτισμικές διαφορές είναι άστοχη. Από τη μία, οι μορφές απομόνωσης που κάποτε έτρεφαν την πολιτισμική μοναδικότητα διαβρώνονται, χάρη στην αυξανόμενη οικονομική και πολιτική αλληλεξάρτηση και τη διάδοση τεχνολογιών μεταφορών και επικοινωνίας που μειώνουν τον χώρο και μεταδίδουν τον πολιτισμό. Από την άλλη, αυτές οι ίδιες τάσεις γεννούν μοναδικές και ιδιαίτερες πολιτισμικά αντιδράσεις, καθώς και αυξημένες ευκαιρίες έκφρασης και κυκλοφορίας των συγκεκριμένων προϊόντων κάθε πολιτισμού. Για παράδειγμα, η δορυφορική τηλεόραση επιτρέπει στους ανθρώπους σε όλο τον κόσμο να παραμένουν σε άμεση επαφή, με αποτέλεσμα οι θεατές στο ένα ημισφαίριο να είναι σε θέση να παρακολουθούν γεγονότα σε πραγματικό χρόνο που εκτυλίσσονται στο άλλο ημισφαίριο. Την ίδια στιγμή, νέες Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) δίνουν σε αυτόχθονες πληθυσμούς τη δυνατότητα να δημιουργήσουν τις δικές τους διεξόδους στα μέσα και τα δικά τους προϊόντα σε αυτόν τον τομέα, να τα κυκλοφορήσουν ευρέως, αλλά και να δημιουργήσουν συνδέσεις με άλλους αυτόχθονες λαούς που μπορεί να μοιράζονται τις ίδιες πολιτικές και κοινωνικές ανησυχίες. Αυτές οι ίδιες ΤΠΕ επιτρέπουν επίσης σε

κοινότητες της διασποράς να διατηρούν στενούς δεσμούς με τη χώρα προέλευσής τους, ακόμα και όταν ζουν στην καρδιά του νέου πολιτισμού τους.

Η διαλεκτική της ομογενοποίησης και διάσπασης μπορεί να περιγραφεί ως εμπλοκή έναντι απομονωτισμού ή ως παγκοσμισμός έναντι εθνικισμού (Lustig & Koester, 2013). Η οικονομική αλληλεξάρτηση συντηρεί την εμπλοκή και τον παγκοσμισμό. Για παράδειγμα, μπορούμε να βρούμε σχεδόν σε κάθε χώρα τα σήματα των McDonald's, των KFC, της Pizza Hut, της Toyota, της Sony, της Nestlé και της Coca-Cola, που συμβάλλουν με τον τρόπο τους στον παγκοσμισμό και στην ομογενοποίηση των πολιτισμών. Παρ' όλα αυτά, η επιθυμία να διατηρηθεί η πολιτισμική μοναδικότητα προωθεί τον απομονωτισμό και τον εθνικισμό. Τα έθνη λαμβάνουν μέτρα προκειμένου να προστατεύσουν τις τοπικές τους οικονομίες από ξένα προϊόντα. Για παράδειγμα, όταν ο τροπικός κυκλώνας Larry κατέστρεψε πολλές φυτείες μπανάνας στην Αυστραλία το 2006, η τιμή της μπανάνας εκτοξεύθηκε στα ύψη λόγω της τοπικής έλλειψης. Εντούτοις, προκειμένου να διαφυλαχθεί η τοπική οικονομία, εκδόθηκαν ρυθμίσεις με σκοπό να απαγορευθεί η εισαγωγή φθηνής μπανάνας από το εξωτερικό. Μια μέθοδος που χρησιμοποιούν οι χώρες για να προστατέψουν το εμπόριό τους είναι η επιβολή δασμών, δηλαδή φόρων στα εισαγόμενα προϊόντα. Αυτό αυτόματα αυξάνει την τιμή των εισαγόμενων προϊόντων, καθιστώντας τα λιγότερο ανταγωνιστικά σε σύγκριση με τα τοπικά προϊόντα. Το συγκεκριμένο μέτρο μπορεί να λειτουργήσει ιδιαίτερα ευνοϊκά για μια χώρα που εισάγει πολλά καταναλωτικά προϊόντα, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες. Ωστόσο, σε βάθος χρόνου θα μπορούσε να μειώσει την ανταγωνιστικότητα της χώρας και των βιομηχανιών που προσπαθεί να προστατέψει στην παγκόσμια αγορά.

Τα έθνη ενδέχεται επίσης να προστατεύουν τους ανθρώπους τους από τις υποτιθέμενες επιπτώσεις των πεποιθήσεων, αξιών, νορμών και κοινωνικών πρακτικών που προέρχονται από την έκθεση σε πολιτισμικά προϊόντα «από έξω». Ένα παράδειγμα αυτού του είδους απομονωτισμού είναι ο προβληματισμός που επιδεικνύεται σχετικά με τον εορτασμό «ξένων» θρησκευτικών και πολιτισμικών γιορτών στην Κίνα. Ορισμένοι Κινέζοι ερευνητές στην Κίνα ανησυχούν εξαιτίας της αυξανόμενης δημοτικότητας που έχουν οι δυτικές γιορτές—όχι μόνο τα Χριστούγεννα, αλλά και η Ημέρα του Αγίου Βαλεντίνου, το Χάλογουιν, η Ημέρα των Ευχαριστιών και άλλες γιορτές—στις νεότερες γενιές των Κινέζων (Ye, 2010). Ο Ye διατυπώνει την άποψη ότι η δημοτικότητα των δυτικών φεστιβάλ στην Κίνα αντανάκλα το ξεθώριασμα της κινεζικής πολιτισμικής ταυτότητας, καθώς και ότι θα έπρεπε να υπάρξει πολιτισμική προστασία στην εποχή της παγκοσμιοποίησης προκειμένου «να αντιμετωπισθούν τέτοιες μορφές πολιτισμικού αποικισμού, ώστε να αποφευχθεί η κατάλυση μιας παράδοσης, όπως της κινεζικής, διάρκειας 5000 ετών» (Ye, 2010: 157).

Η ανησυχία για την επίδραση των ξένων προϊόντων είναι διάχυτη. Συγκεκριμένα, πολλές χώρες εκφράζουν τον φόβο ότι τα αμερικανικά προϊόντα των μέσων θα διαβρώσουν τους τοπικούς πολιτισμούς και τις γλώσσες· σε αυτό υπάρχει ένα νήγμα αλήθειας. Εντούτοις, το μεγαλύτερο μέρος του κόσμου παραμένει δίγλωσσο

ή πολύγλωσσο, ενώ οι νέες διαδικτυακές μεταφραστικές μηχανές (όπως το Google Translate) μπορούν εν τέλει να ενθαρρύνουν τους ανθρώπους να λειτουργούν και να δημοσιεύουν περισσότερο στη μητρική τους γλώσσα. Επιπλέον, υπάρχουν ελάχιστα στοιχεία ότι η αμερικανική προφορά αρχίζει να εισχωρεί σε άλλες γηγενείς αγγλικές διαλέκτους, παρά τους έντονους προβληματισμούς για το συγκεκριμένο θέμα. Έχουμε ορισμένες ενδείξεις διεθνοποίησης του λεξιλογίου στα Αγγλικά, όπως το γεγονός ότι κάποιες αμερικανικές λέξεις εντάσσονται σε άλλες διαλέκτους και αντίστροφα, ωστόσο οι προφορές δείχνουν πολύ πιο ανθεκτικές. Σε ένα ενδιαφέρον παράδειγμα αυτού του φαινομένου, πολλοί άνθρωποι στην Αγγλία ανησυχούν ότι η αυστραλιανή προφορά θα παρεισφρήσει στη γλώσσα τους, λόγω της δημοτικότητας των αυστραλιανών σαπουνοπερών – όμως δεν υπάρχουν ισχυρά στοιχεία που να αποδεικνύουν κάτι τέτοιο σε μια χώρα που είναι πλέον ιδιαίτερα πολυπολιτισμική και όπου όλες οι γηγενείς αγγλικές προφορές ακούγονται σε καθημερινή βάση.

Διαφορετικές χώρες μπορεί να προσθέτουν τις δικές τους καινοτομίες στα μαζικά πολιτισμικά προϊόντα, προσπαθώντας με αυτό τον τρόπο να διατηρήσουν τα εθνικά τους χαρακτηριστικά. Παραδείγματος χάριν, η μουσική προωθείται πρόθυμα ως εμπορικό προϊόν πέρα από τα πολιτισμικά σύνορα, ωστόσο προσαρμόζεται, τροποποιείται και μεταμορφώνεται καθώς ταξιδεύει στον κόσμο. Η ραπ μουσική, που ξεκίνησε στις αφροαμερικανικές γειτονιές των Ηνωμένων Πολιτειών, έχει υιοθετηθεί σε διάφορες χώρες όπως στην Ιαπωνία, στη Γερμανία, στη Γαλλία και τη Νότια Αφρική, με κάθε πολιτισμό να προσθέτει τις δικές του καινοτομίες στο αρχικό στυλ. Σε αυτή την περίπτωση, η παγκοσμιοποίηση λειτουργεί *διαλεκτικά*: από τη μια έχουμε αυξανόμενη αλληλοσυνδεσιμότητα, και από την άλλη υπάρχει άνοδος των βαθιά ριζωμένων ξενοφοβικών και εθνικιστικών αισθημάτων.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Οι τέχνες και οι πολιτισμικές στρατηγικές αποκαλύπτουν και ενισχύουν τη μοναδική σημασία, την αξία και τον χαρακτήρα της φυσικής και πολιτισμικής μορφής μιας κοινότητας και της δίνουν μια αίσθηση του χώρου. Τι πιστεύετε ότι χρειάζεται να λάβουν υπ' όψιν οι πολεοδόμοι και οι δημοτικές κυβερνήσεις κατά τον πολεοδομικό σχεδιασμό, προκειμένου να διαρθρώσουν το ιστορικό, πολιτισμικό και οικονομικό πλαίσιο μιας κοινότητας; Πώς μπορούν να διαφυλάξουν καλύτερα τον τοπικό πολιτισμό, εκμεταλλευόμενοι ωστόσο τις διεθνείς εξελίξεις στον πολεοδομικό σχεδιασμό;

Ομογενοποίηση και διάσπαση των ανθρώπων

Βρισκόμαστε σε έναν κόσμο αυξανόμενης πολιτισμικής κινητικότητας. Τα σύγχρονα μέσα μεταφοράς και η τεχνολογία καθιστούν το ταξίδι ταχύτερο και ευκολότερο. Όπως παρατηρούν οι Edwards και Usher (2008: 16): «Αυτό που στο παρελθόν

Φωτογραφία 13.1 Η αλλαγή της φρουράς αποτελεί ένα από τα διασημότερα θέματα του Λονδίνου και έχει ιστορία εκατοντάδων ετών. © Shuang Liu. Χρησιμοποιείται με άδεια.

θα χρειάζοταν μήνες για να κάνει τον γύρο του κόσμου, σήμερα χρειάζεται ώρες ή ακόμα και δευτερόλεπτα». Επιπλέον, χάρη στο διαδίκτυο, οι άνθρωποι ανακαλύπτουν ότι μπορούν να μετακινούνται ανάμεσα σε διαφορετικούς πολιτισμούς χωρίς να αφήσουν το σπίτι τους ή να μείνουν βυθισμένοι στον δικό τους πολιτισμό ακόμα και όταν αλλάζει η γεωγραφική τους τοποθεσία. Ταυτόχρονα, η ανομοιόμορφη διάδοση της τεχνολογίας και τα ανομοιόμορφα χαρακτηριστικά της δυτικής παγκοσμιοποίησης ενδέχεται να δημιουργήσουν νέες μορφές

κοινωνικής και πολιτισμικής διαστρωμάτωσης μεταξύ όσων συμμετέχουν σε μια ολοένα πιο διεθνή οικονομία και όσων εξακολουθούν να ζουν και να εργάζονται σε πιο παραδοσιακές συνθήκες. Η αμοιβαία πολιτισμική έκθεση μπορεί να τονίσει και να οξύνει τις διαφορές μεταξύ ομάδων ή εθνών. Όπως ακριβώς εκείνοι που ζουν σε παραδοσιακές κοινότητες θα μπορούσαν να νιώσουν σοκ και απειλή εξαιτίας των προϊόντων του σύγχρονου καταναλωτικού πολιτισμού, όσοι κατοικούν στις πρωτεύουσες του καταναλωτισμού μπορεί να ανακαλύψουν ότι οι αξίες και οι πρακτικές τους αμφισβητώνται από περισσότερο παραδοσιακούς πολιτισμούς. Αυτά τα ζητήματα περιπλέκουν τη δυναμική του συνδέσμου ανάμεσα στο παγκόσμιο και το τοπικό.

Οι ακαδημαϊκές συζητήσεις αναφορικά με την αντίθεση παγκόσμιοι και τοπικού ή σχετικά με την ομογενοποίηση και διάσπαση των πολιτισμών σταδιακά κινούνται έβρα από μια απλή άποψη άσπρου - μαύρου, καθώς οι άνθρωποι συνειδητοποιούν ότι «η πολιτισμική εμπειρία διασπάται σε τοπικό επίπεδο, ενώ ταυτόχρονα ενοποιείται έξω από αυτό» (Skalli, 2006: 20). Παρά την ύπαρξη μιας παγκόσμιας οικονομίας και των μαζικών πολιτισμικών προϊόντων, οι άνθρωποι εξακολουθούν να ερμηνεύουν ό,τι βλέπουν ή έχουν βάσει των δικών τους τοπικών πεποιθήσεων, αξιών και νομών. Επομένως, την ίδια στιγμή που αναγνωρίζουμε τις εκτεταμένες επιπτώσεις των τεχνολογικών, κοινωνικών και οικονομικών δυνάμεων, πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι τα νοηματικά συστήματα του πολιτισμού είναι αυτά που ερμηνεύουν όλα τα μηνύματα που δεχόμαστε (Lustig & Koester, 2013). Όταν εστιάζουμε στις πολιτισμικές διαστάσεις της διαλεκτικής της ομογενοποίησης - διάσπασης, δεν μπορούμε να απομονώσουμε τις οικονομικές και πολιτικές πτυχές από την υπόλοιπη πολιτισμική σφαίρα. Αντίθετα, θα πρέπει να τις βλέπουμε με τους φακούς του πολιτισμού και να σεβόμαστε τη σημασία τους μέσα στο πολιτισμικό μας πλαίσιο.

Περαιτέρω διάβασμα στο διαδίκτυο. Έχετε ελεύθερη πρόσβαση στο παρακάτω άρθρο στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου <https://study.sagepub.com/liu2e>: Winseck, Dwayne R. and Robert M. Pike (2008), «Communication and empire: media markets, power and globalization, 1860-1910», *Global Media and Communication*, 4(1): 7-36.

ΘΕΩΡΙΑ

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΕΝΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΝΟΗΜΑΤΟΣ

Η συντονισμένη διαχείριση νοήματος (coordinated management of meaning - CMM) ξεκίνησε ως ερμηνευτική θεωρία που εστίαζε στη διαπροσωπική επικοινωνία, σήμερα όμως έχει εξελιχθεί σε πρακτική θεωρία για τη βελτίωση των μοτίβων επικοινωνίας. Ο όρος *συντονισμός* τονίζει το γεγονός πως οτιδήποτε κάνουμε εμπλέκεται πάντα με τις ερμηνείες και τις ενέργειες των άλλων ανθρώπων. Οι θεωρητικοί της CMM (Pearce, 2005) πιστεύουν ότι η επικοινωνία είναι ταυτόχρονα ιδιοσυγκρατική και κοινωνική, καθώς και ότι είναι απαραίτητο να περιγράψουμε το πολιτισμικό πλαίσιο αν πρόκειται να κατανοήσουμε την επικοινωνία εντός ενός πολιτισμού ή/και μεταξύ πολιτισμών. Είναι επίσης απαραίτητο να καταλάβουμε τον τρόπο που ερμηνεύουν τα άτομα την επικοινωνία τους.

Οι ίδιοι έχουν επίσης εντοπίσει τρεις στόχους της θεωρίας: (1) να κατανοήσουμε ποιοι είμαστε, τι σημαίνει να ζούμε και πώς σχετίζεται αυτό με συγκριμένα περιστατικά επικοινωνίας· (2) να επιτρέψουμε τη σύγκριση μεταξύ πολιτισμών αναγνωρίζοντας παράλληλα την ισοδυναμία τους· και (3) να παράγουμε μια διαφωτιστική κριτική των πολιτισμικών πρακτικών. Δεδομένου ότι πρέπει να επιδοθούμε σε αλληλεπίδραση με ανθρώπους που δεν είναι σαν εμάς, η πρόκληση έγκειται στο να βρούμε τρόπους να δράσουμε μαζί, με στόχο τη δημιουργία ενός κοινωνικού κόσμου όπου ελαχιστοποιούνται οι πολιτισμικοί πόλεμοι και όπου οι άνθρωποι μπορούν να βρουν άνεση και σταθερότητα στις πολιτισμικές τους παραδόσεις.

Παραπομπή

Pearce, Barnett W. (2005), «The coordinated management of meaning (CMM)», in W. B. Gudykunst (ed.), *Theorizing about Intercultural Communication*. Thousand Oaks, CA: Sage. pp. 35-54.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με τον πολιτισμικό υβριδισμό και την επικοινωνία

Jacobson, Thomas (2000), «Cultural hybridity and the public sphere», in K. G. Wilkins (ed.), *Redeveloping Communication for Social Change: Theory, Practice, and Power*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield. pp. 55-69.

Η θεωρία στην πράξη

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΕΝΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΝΟΗΜΑΤΟΣ ΣΤΟΝ ΛΟΓΟ ΠΕΡΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ

Σύμφωνα με τη CMM, τα άτομα στηρίζονται σε μια ερμηνευτική διαδικασία που περιλαμβάνει έξι επίπεδα κατανόησης προκειμένου να εξαχθούν νοήματα. Το ιεραρχικό μοντέλο αποτελείται από: (1) το περιεχόμενο (οι λέξεις που χρησιμοποιούμε για να επικοινωνήσουμε)· (2) τις πράξεις λόγου (ο τρόπος που παρουσιάζουμε το περιεχόμενο)· (3) τις συμβάσεις (ένα σύστημα επίσημων ή/και ανεπίσημων κανόνων που καθοδηγούν την επικοινωνία δύο ή περισσότερων ατόμων)· (4) τα επεισόδια (επικοινωνιακές διαδικασίες που αποτελούνται από μια ακολουθία πράξεων λόγου που μπορεί να περιγραφεί)· (5) τα κείμενα ζωής (οι προσωπικές αντιλήψεις ενός ατόμου που διαμορφώνουν και διαμορφώνονται από την επικοινωνία)· (6) τα αρχέτυπα (τρόποι με τους οποίους μια συγκεκριμένη ομάδα αντιλαμβάνεται τις πράξεις λόγου, τις συμβάσεις, τα επεισόδια και τα κείμενα ζωής) (Orbe & Camara, 2010).

Οι Orbe και Camara (2010) εξέτασαν τον τρόπο που αντιλαμβάνεται τις καθημερινές διακρίσεις ένα ποικιλόμορφο σύνολο ατόμων. Συγκέντρωσαν 957 ιστορίες διακρίσεων ως τμήμα μιας ευρύτερης μελέτης σχετικά με την αβεβαιότητα σε καταπιεστικές μορφές επικοινωνίας. Συγκεκριμένα, εστίασαν στο πώς μια μεγάλη, ποικιλόμορφη ομάδα ατόμων όρισε τις εμπειρίες διακρίσεων που είχαν βιώσει –λόγω φυλής, φύλου, ηλικίας, σεξουαλικού προσανατολισμού και ικανοτήτων– με παρόμοιους και διαφορετικούς τρόπους. Χρησιμοποιώντας το θεωρητικό πλαίσιο της συντονισμένης διαχείρισης νοήματος, η ανάλυσή τους αποκάλυψε ότι τα άτομα αντιλαμβάνονται την καθημερινή διάκριση χρησιμοποιώντας έναν αριθμό επιπέδων νοηματοδοσίας, όπως το περιεχόμενο, τις πράξεις λόγου, τις συμβάσεις, τα επεισόδια, τα κείμενα ζωής και τα αρχέτυπα.

Ερωτήσεις εμβάθυνσης

Πώς γίνονται εμφανείς οι εκλαμβανόμενες πράξεις διάκρισης μέσα στα πολιτισμικά πλαίσια των καθημερινών αλληλεπιδράσεων; Ποια βασικά στοιχεία ορίζουν τη διάκριση ανεξάρτητα από τις διαφορετικές εμπειρίες και τα πλαίσια; Πιστεύετε ότι η διάκριση αποτελείται από ένα σύνολο μεμονωμένων περιστατικών ή ότι αποτελεί σχεδόν τρόπο ζωής;

Παραπομπή

Orbe, Mark P. and Sakile K. Camara (2010), «Defining discrimination across cultural groups: exploring the [un-]coordinated management of meaning», *International Journal of Intercultural Relations*, 34(1): 283-293.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με τη CMM στην πράξη

Barnett, Pearce W. and Kimberley A. Pearce (2000), «Extending the theory of coordinated management of meaning (CMM) through a community dialogue process», *Communication Theory*, 10(4): 405-423.

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

Τον 20ό αιώνα, ο Jimmy Carter, 39ος Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών, σχολίασε: «Δεν γινόμαστε χωνευτήρι, αλλά ένα όμορφο μωσαϊκό. Διαφορετικοί άνθρωποι, διαφορετικές πεποιθήσεις, διαφορετικές επιθυμίες, διαφορετικές ελπίδες, διαφορετικά όνειρα». Ωστόσο, στον 21ο αιώνα, δεν μπορούμε πλέον να βλέπουμε τον κόσμο ως μωσαϊκό με διακριτά μέρη (Corper κ.ά., 2007). Με κάθε επαφή μεταξύ πολιτισμών, αφήνουμε πίσω ορισμένα σημάδια του πολιτισμού του «χωριού» μας και προσθέτουμε κάποια νέα γνωρίσματα άλλων πολιτισμών. Αν και με αργό ρυθμό, οι πολιτισμοί αλλάζουν και ως ένα σημείο συγχωνεύονται μεταξύ τους. Είναι σημαντικό να κατανοούμε τη δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ τοπικοτήτων και παγκοσμιοτήτων σε όλο τον κόσμο.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Πώς μπορούμε να κατανοήσουμε την ταυτόχρονη ανάμειξη των μέσων ενημέρωσης τόσο στην παγκοσμιοποίηση όσο και στην τοπικοποίηση; Μας βοηθά να αντιμετωπίσουμε τη δυτική παγκοσμιοποίηση ως μία διαδικασία εντάσεων και αντιφάσεων, δηλαδή διαλεκτικά; Πώς φέρνει η παγκοσμιοποίηση άλλους πολιτισμούς στη Δύση, αλλάζοντας με αυτό τον τρόπο και τις δύο πλευρές;

Πολιτισμική διάχυση και σύγκλιση

Μέσα από την αλληλεπίδραση μεταξύ πολιτισμών, ένας πολιτισμός μπορεί να μάθει και να υιοθετήσει ορισμένες πρακτικές από κάποιον άλλον. Η *πολιτισμική διάχυση* λαμβάνει χώρα όταν ένας πολιτισμός μαθαίνει ή υιοθετεί μια νέα ιδέα ή πρακτική από έναν ή περισσότερους άλλους πολιτισμούς. Τα προϊόντα ενδέχεται να φέρουν πολιτισμικές αξίες· πολλά από αυτά εκπροσωπούν συγκεκριμένη εθνική ταυτότητα και επομένως έχουν εξελιχθεί σε πολιτισμικά είδωλα. *Είδωλο* είναι ένα σύμβολο που γίνεται αντικείμενο υπερβολικής αγάπης σε έναν πολιτισμό ή που χρησιμοποιείται για να τον εκπροσωπήσει. Για παράδειγμα, τα McDonald's εκπροσωπούν την αξία που αποδίδει στην τυποποίηση, στην αποδοτικότητα και στον έλεγχο ο αμερικανικός πολιτισμός· οι ιαπωνικοί κήποι αντικατοπτρίζουν την αξία της αρμονίας για τον ιαπωνικό πολιτισμό· τα κοάλα και τα καγκουρό εκπροσωπούν για πολλούς την Αυστραλία ως μία φιλική, ανέμελη και χαλαρή χώρα. Πιστεύεται ότι ο πολιτισμός-δέκτης μπορεί να απορροφήσει ασυνείδητα ή άκριτα τις αξίες που μεταδίδονται μέσω των προϊόντων-ειδώλων. Παραδείγματος χάριν, το έτοιμο φαγητό έχει γίνει αναπόσπαστο μέρος της ζωής των ανθρώπων στην Κίνα από τότε

που η χώρα «ανοίχτηκε», τη δεκαετία του 1980. Τα σήματα των McDonald's, των KFC και της Pizza Hut απαντώνται σχεδόν σε κάθε πόλη ή κωμόπολη, όπως συμβαίνει και στον υπόλοιπο κόσμο. Οι έννοιες της αποδοτικότητας, της τυποποίησης και της ποσοτικοποίησης, οι οποίες εκτιμώνται στους δυτικούς πολιτισμούς, διαχέονται στο φαγητό του κινεζικού πολιτισμού, παίρνοντας τη θέση που κατείχαν η αρμονία, η ισορροπία και η τελειότητα στην παραδοσιακή κινεζική μαγειρική.

Η αυξημένη ανταλλαγή πληροφοριών και η συμφωνία στο θέμα της ανάμειξης Ανατολής και Δύσης οδηγεί σε πολιτισμική σύγκλιση. Η *σύγκλιση* ορίζεται από τον Kincaid (2009: 189) ως «κίνηση προς ένα σημείο, προς έναν άλλο συνομιλητή, προς ένα κοινό συμφέρον και προς μεγαλύτερη ομοιομορφία, χωρίς ποτέ να ολοκληρώνεται εντελώς αυτή η κίνηση». Το μοντέλο σύγκλισης του Kincaid προορίζεται αρχικά για την αντιμετώπιση των παραλείψεων του επικοινωνιακού μοντέλου της μετάδοσης, προωθώντας την άποψη ότι δεν είναι δυνατόν να αποδώσουν δύο άνθρωποι το ίδιο νόημα σε μία πληροφορία· είναι απλώς ζήτημα μεγαλύτερου ή μικρότερου βαθμού ομοιότητας. Με την πάροδο του χρόνου, ο όρος σύγκλιση έχει επεκταθεί στην οικονομία, στα μέσα και στον πολιτισμό. Για την πολιτισμική σύγκλιση, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τη μεταφορά του μπολ σαλάτας – ένας ευρύτερος πολιτισμός αποτελούμενος από διαφορετικούς πολιτισμούς, με τον καθένα να διατηρεί τα δικά του χαρακτηριστικά – παρά με τη μεταφορά του χωνευτηρίου – ξεχωριστοί πολιτισμοί, αναμειγμένοι σε έναν ευρύτερο πολιτισμό. Ενώ το μοντέλο διάχυσης εστιάζει στον τρόπο που επιδρά ο ένας πολιτισμός στον άλλο, το μοντέλο σύγκλισης εστιάζει στη σχέση μεταξύ ατόμων ή ομάδων ανθρώπων που μοιράζονται πληροφορίες και συγκλίνουν με το πέρασμα του χρόνου προς ένα μεγαλύτερο επίπεδο αμοιβαίας συμφωνίας (Jandt, 2007). Στη Ρωσία, όπου έχουν ανοίξει περισσότερα από 90 καταστήματα McDonald's τα τελευταία δέκα χρόνια, η εταιρεία έχει να ανταποκριθεί στις τοπικές πρακτικές και να καλλιεργήσει τα τοπικά συμφέροντα. Η συλλογική υπευθυνότητα κατέχει εξέχουσα σημασία για τον ρωσικό πολιτισμό, επομένως τα McDonald's τοποθετούνται ως υπεύθυνο μέλος των τοπικών κοινοτήτων χρηματοδοτώντας αθλητικά γεγονότα και κάνοντας δωρεές σε προγράμματα για παιδιά. Συνεπώς, η παγκοσμιοποίηση των προϊόντων οδηγεί σε πολιτισμική σύγκλιση.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Πιστεύετε ότι η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και των προϊόντων έχει οδηγήσει στην περιθωριοποίηση των τοπικών πολιτισμών και των παραδοσιακών πολιτισμικών προϊόντων ανά τον κόσμο; Τι στοιχεία μπορείτε να παραθέσετε για να υποστηρίξετε την άποψή σας;

Πολιτισμική ηγεμονία και αποικιοκρατία

Ορισμένα έθνη αντιλαμβάνονται την αυξανόμενη δημοτικότητα πολιτισμικών εικονικών προϊόντων, ιδίως όσων προέρχονται από τη Δύση, ως μια μορφή *πολιτισμικής ηγεμονίας*, δηλαδή της διαρθρωτικά ενεργοποιημένης κυρίαρχης επιρροής ενός πολιτισμού πάνω σε έναν άλλο. Η πολιτισμική ηγεμονία δεν αντιμετωπίζεται μόνο από τις αναπτυσσόμενες χώρες. Για παράδειγμα, η γαλλική αντίσταση στην οποιαδήποτε γλωσσική επιρροή των Αγγλικών τεκμηριώνεται επαρκώς στη λογοτεχνία, όπως και η αντίσταση της Ιαπωνίας στις αμερικανικές ταινίες και της Ινδίας στην Coca-Cola. Όταν τα προϊόντα ταξιδεύουν από τον έναν πολιτισμό στον άλλο, μεταδίδουν πολιτισμικές αξίες στον πολιτισμό-δέκτη και αλλάζουν τη ζωή των ανθρώπων. Η ιδιωτική χρήση αυτοκινήτων δεν ήταν δημοφιλής στην Κίνα τη δεκαετία του 1980. Ωστόσο, από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα, το αυτοκίνητο καθίσταται ολοένα πιο «απαραίτητο» για επιχειρηματίες, κυβερνητικούς αξιωματούχους και οικογένειες – περισσότερο ως σύμβολο κύρους παρά ως μέσο μεταφοράς. Συγκεκριμένα, η κατοχή εισαγόμενων αυτοκινήτων επιδεικνύει το κύρος του κατόχου: μεταξύ των δημοφιλέστερων ξένων μοντέλων συγκαταλέγονται τα Toyota, Audi, Ford και Hyundai. Επιπρόσθετα, εισαγόμενες τηλεοράσεις, κάμερες, κινητά τηλέφωνα, ψυγεία, πλυντήρια και προϊόντα καλλωπισμού –μεταξύ άλλων– παίζουν ρόλο στη δυτικοποίηση των παραδοσιακών κινεζικών τρόπων σκέψης και ζωής. Σε αυτό, οι Κινέζοι κάνουν ό,τι έκαναν και οι Δυτικοί για πολλά χρόνια: επιδεικνύουν την υψηλή τους κοινωνική θέση μέσω της ιδιοκτησίας εξωτικών αγαθών και της γνώσης εξωτικών πολιτισμικών πρακτικών.

Η επαφή μεταξύ πολιτισμών μπορεί επίσης να οδηγήσει σε πολιτισμική αποικιοκρατία. Στον πυρήνα της *πολιτισμικής αποικιοκρατίας* βρίσκεται η έννοια της «δημιουργίας άλλων», που χρησιμοποιείται ως επί το πλείστον σε σχέση με στερεοτυπικές εικόνες μη λευκών πληθυσμών (Jandt, 2007). Η πολιτισμική αποικιοκρατία έχει μακρά ιστορία. Όταν οι Ευρωπαίοι θαλασσοπόροι ανακάλυψαν και αποίκησαν τα Νησιά της Χαβάης, κατέταξαν τους Χαβανέζους ως «άλλους» με τη λογική ότι δεν ήταν πολιτισμένοι, με την ευρωπαϊκή έννοια του όρου. Κατά παρόμοιο τρόπο, στην Αυστραλία, οι Αγγλοσάξονες Αυστραλοί απέδωσαν στους Αβορίγινες την ιδιότητα των μη εξελιγμένων ή απολίτιστων. Οι Khan κ.ά. (1999) υποστηρίζουν ότι η αποικιοκρατία συνεχίζεται με πολλούς τρόπους, όπως η κυριαρχία που επιτυγχάνεται με τη χρήση των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, τα οποία μεταφέρουν σημαντικές πολιτισμικές αξίες. Διαμορφώνουν, για παράδειγμα, την αντίληψή μας για γεγονότα και ομάδες ανθρώπων, παρέχοντας ένα σταθερό θεματολόγιο ειδήσεων και ψυχαγωγίας για τους ανθρώπους που βρίσκονται σε μακρινές μεταξύ τους περιοχές. Έτσι, η αρνητική παρουσίαση της μουσουλμανικής κοινότητας στις εφημερίδες διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της αντίληψής μας για την ομάδα αυτή, ενισχύοντας τα στερεότυπα και οξύνοντας τις διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα σε «εμάς» και «αυτούς».

Πολιτισμικός υβριδισμός και στρατηγική καθιέρωσης της μάρκας (branding)

Τα τοπικά έθιμα και οι παραδόσεις δεν ξεθωριάζουν απλώς όταν τα παγκόσμια πολιτισμικά προϊόντα διασχίζουν τα σύνορα. Η μετάδοση πολιτισμικών αξιών και η μεταμόρφωση της ζωής των ανθρώπων μέσω πολιτισμικών προϊόντων εξαρτώνται από τον τρόπο υποδοχής των παγκόσμιων προϊόντων από τους τοπικούς πολιτισμούς. Ο *πολιτισμικός υβριδισμός* αναφέρεται σε μια νέα πολιτισμική μορφή που συνδυάζει στοιχεία άλλων πολιτισμών. Για πολλά χρόνια, επιχειρηματίες και εταιρείες έχουν αφιερώσει τεράστιους όγκους πόρων στην προσπάθεια να προσαρμόσουν παγκόσμια προϊόντα σε τοπικές ανάγκες. Για παράδειγμα, τα KFC (Kentucky Fried Chicken) αποτελούν πλέον μέρος της καθημερινής ζωής στην Κίνα από τη στιγμή που εισήλθαν ως η πρώτη αλυσίδα έτοιμου φαγητού στο Πεκίνο τη δεκαετία του 1980. Η αλυσίδα έχει σήμερα εξαπλωθεί σε σχεδόν κάθε πόλη της Κίνας, με περισσότερα από 100 εστιατόρια στο Πεκίνο και στη Σαγκάη. Ένας παράγοντας που συνέβαλε στην τεράστια επιτυχία των KFC είναι το γεγονός ότι προσαρμόσαν το μενού τους στις ιδιαίτερες κινεζικές προτιμήσεις. Για παράδειγμα, το τυλιχτό σάντουιτς με την ονομασία «Γεύση παλιού Πεκίνου» αντλεί το στυλ του από τον τρόπο με τον οποίο σερβίρεται η πάπια Πεκίνου, αλλά με τη μάρκα τηγανητού κοτόπουλου των KFC και τριμμένο αγγούρι. Αντί για λαχανοσαλάτα, που δεν ανήκει στην παραδοσιακή κινεζική κουζίνα και δεν ανταποκρίνεται στα κινεζικά γούστα, οι πελάτες μπορούν να παραγγείλουν λαχανικά εποχής όπως βλαστάρια μπαμπού την άνοιξη, ρίζες λωτού το καλοκαίρι και πουρέ ρυζιού τους ψυχρούς χειμερινούς μήνες. Επομένως, η τοπικοποίηση παγκόσμιων προϊόντων παίζει σημαντικό ρόλο στην αποδοχή τους και στη δυνατότητα διατήρησής τους στους δέκτες πολιτισμούς.

Περαιτέρω διάβασμα στο διαδίκτυο. Έχετε ελεύθερη πρόσβαση στο παρακάτω άρθρο στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου <https://study.sagepub.com/liu2e>: Hearn, Alison (2008), «Meat, mask, burden: probing the contours of the branded self», *Journal of Consumer Culture*, 8(2): 197-217.

Σημαντική πτυχή τοπικοποίησης κάποιου προϊόντος που είναι παγκόσμιο είναι αυτή που περιλαμβάνει τη διαδικασία να αποκτήσει αυτό το προϊόν δική του επωνυμία/μάρκα (branding), μέσω της οποίας οι επιχειρηματικές οντότητες και τα έθνη τοποθετούν τον εαυτό τους και τα προϊόντα τους σε μία παγκοσμίως αναγνωρίσιμη θέση. Μια μάρκα γίνεται συνήθως αντιληπτή ως συσχέτιση ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας με μια συμβολική εικόνα που του παρέχει αναγνωρισιμότητα, αλλά και επιπλέον αξία (ή *προστιθέμενη αξία*) (Volčić, 2008). Οι διεθνείς μάρκες που ανταγωνίζονται σε μια παγκόσμια αγορά, όπως η Nestlé, πρέπει να διαφοροποιηθούν η μία από την άλλη. Η μάρκα δρα στο μυαλό των καταναλωτών ως

κάτι που τους παρακινεί να επιλέξουν ένα προϊόν εις βάρος κάποιου άλλου ή να πληρώσουν περισσότερα για ένα προϊόν από όσο θα πλήρωναν σε άλλη περίπτωση. Οι μάρκες είναι ικανές να διεγείρουν πεποιθήσεις και συναισθήματα, καθώς και να προκαλέσουν συμπεριφορές. Για παράδειγμα, το 1998, η βρετανική εκστρατεία «Cool Britannia» επιχείρησε να αλλάξει την εικόνα της Μεγάλης Βρετανίας από μια παραδοσιακή αυστηρή εικόνα που υπήρχε και περιλάμβανε Βασίλισσα, βροχή, αποστασιοποίηση και σνομπισμό, σε μια πιο «χαλαρή» εικόνα. Άλλα παραδείγματα πολιτισμικής τυποποίησης περιλαμβάνουν προσπάθειες να υιοθετηθεί παγκοσμίως μια εθνική (οπτική) εικόνα και να μεταμορφωθεί σε εμπόρευμα. Η Κολομβία έχει ταυτιστεί με τον καφέ της (Café de Colombia)· η Ελβετία διαθέτει ισχυρή εκπροσώπηση από τις σοκολάτες και το τυρί της· η Βραζιλία προωθείται από τη σάμπα, το καρναβάλι, το σεξ, τη μαγεία, τον αθλητισμό, την περιπέτεια και τη μουσική· η Σιγκαπούρη είναι γνωστή ως χώρα «Εύκολη να την απολαύσετε»· η Πολωνία ως «Η φυσική επιλογή»· η Τουρκία ως «Φιλόξενη για τους φίλους». Αυτού του είδους η πολιτισμική ταυτότητα ενθαρρύνει την προβολή της διαφοράς η οποία μπορεί να λειτουργήσει ως εμπόρευμα, με έμφαση στην τοπική της ιδιαιτερότητα ή ακόμα και στην εξωτικότητα της. Όταν ο Baz Luhrmann κυκλοφόρησε την ταινία «Australia» το 2008, η τελευταία συνοδεύτηκε από το έντυπο *Come Walkabout* και μια τηλεοπτική διαφημιστική εκστρατεία που διεξήγαγε το Γραφείο Τουρισμού της Αυστραλίας. Στις διαφημίσεις έγινε η κίνηση εθνικής απολογίας προς τις Κλεμμένες Γενιές –τους γηγενείς ανθρώπους που είχαν αναγκασθεί να αφήσουν τις οικογένειές τους προκειμένου να ενσωματωθούν στον λευκό πολιτισμό–, με στόχο την προώθηση του έθνους.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Μια αντικουλτούρα σχηματίζεται γύρω από την ιδέα ότι οι προσπάθειες παγκόσμιων εταιρειών καταναλωτικών αγαθών για καθιέρωση της μάρκας τους (branding) έχουν γεννήσει μια καταναλωτική κουλτούρα με καταστροφικό αντίκτυπο στην κοινωνία. Εταιρείες όπως οι Nike, Coca-Cola, McDonald's, Microsoft, Starbucks –με ιστορίες επιτυχίας που επαινούνται στα μαθήματα μάρκετινγκ σε όλο τον κόσμο– δέχονται την επίθεση αυτού του νέου κινήματος. Πώς και γιατί μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα αυτή η διαδικασία (του branding); Ποιος πιστεύετε ότι είναι ο καλύτερος τρόπος να αντιμετωπισθεί η δύναμή του;

Μαζί με τις αλλαγές που προκαλεί η παγκοσμιοποίηση έρχεται και η ανάγκη μας να επαναπροσδιορίσουμε προσωπικές και πολιτισμικές ταυτότητες. Την ίδια στιγμή που οι άνθρωποι θεωρούν τους εαυτούς τους «πολίτες του κόσμου», εξακολουθούν να αυτοπροσδιορίζονται βάσει του έθνους ή της τοπικής κοινότητάς τους. Η σύλληψη της έννοιας της ταυτότητας ως πολλαπλής, ρευστής και μεταβαλλόμενης ανάλογα με τις περιστάσεις, και όχι ως ενός σταθερού προϊόντος, δίνει στους

ανθρώπους μεγαλύτερη ελευθερία να εντάξουν τον εαυτό τους σε πιο στενές κατηγορίες. Κατά παρόμοιο τρόπο, ενώ τα παγκόσμια πολιτισμικά είδωλα φέρνουν στον νου τη δυτική πολιτισμική ομογενοποίηση, τα ίδια σύμβολα μπορούν ταυτόχρονα να πυροδοτήσουν στους τοπικούς πολιτισμούς μεγαλύτερη επιθυμία να σχηματίσουν ξεχωριστές κοινότητες και να διατηρήσουν τις τοπικές τους παραδόσεις. Η ισορροπία μεταξύ παγκόσμιου και τοπικού, όταν ειδωθεί υπό ένα πολιτισμικό πρίσμα, λαμβάνει χώρα κατά μήκος ενός συνεχούς και δεν αποτελεί ένα άσπρο - μαύρο φαινόμενο. Επομένως, αν επιθυμούμε να λειτουργούμε αποτελεσματικά τόσο στο τοπικό όσο και στο παγκόσμιο πλαίσιο, δεν μπορούμε να αποφύγουμε τη διεύρυνση του ρεπερτορίου πολιτισμικής γνώσης μας.

ΘΕΩΡΙΑ

ΘΕΩΡΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ ΣΧΗΜΑΤΟΣ

Η θεωρία πολιτισμικού σχήματος έχει εφαρμοστεί στη μελέτη της διαπολιτισμικής επικοινωνίας και της διαπολιτισμικής προσαρμογής (Nishida, 2005). Τα σχήματα ορίζονται ως γενικευμένη γνώση που προκύπτει από εμπειρίες του παρελθόντος, η οποία οργανώνεται σε σχετικές μεταξύ τους κατηγορίες και χρησιμοποιείται για να καθοδηγήσει τη συμπεριφορά μας σε οικείες καταστάσεις. Τα πολιτισμικά σχήματα είναι εννοιολογικές δομές που επιτρέπουν στο άτομο να αποθηκεύει αντιληπτικές και εννοιολογικές πληροφορίες σχετικά με τον πολιτισμό του και να ερμηνεύει πολιτισμικές εμπειρίες και εκφράσεις. Όταν επιδιόμαστε σε επικοινωνία με άλλους, ο καθένας από μας φέρει μαζί του ένα απόθεμα γνώσης για τις κατάλληλες συμπεριφορές στον δικό του πολιτισμό. Αυτή η προαποκτηθείσα γνώση αναφέρεται με τον όρο *πολιτισμικά σχήματα*. Όταν ένα άτομο αλληλεπιδρά με μέλη του ίδιου πολιτισμού για ένα χρονικό διάστημα, δημιουργούνται πολιτισμικά σχήματα στο μυαλό. Καθώς το άτομο συναντά περισσότερες τέτοιες παρόμοιες καταστάσεις, τα πολιτισμικά σχήματα γίνονται πιο οργανωμένα, αφηρημένα, περιεκτικά και εύχρηστα. Η επικοινωνία μας γίνεται πολύ ευκολότερη μέσω της εφαρμογής πολιτισμικών σχημάτων. Ωστόσο, όταν οι επισκέπτες εισέρχονται σε έναν νέο πολιτισμό, βιώνουν γνωστική αβεβαιότητα και άγχος εξαιτίας της έλλειψης πολιτισμικών σχημάτων που να ανταποκρίνονται στη νέα κατάσταση. Συνήθως περνούν από δύο διαδικασίες κατά την προσαρμογή τους στον πολιτισμό υποδοχής: αυτορρύθμιση και αυτοκατεύθυνση. Στο στάδιο αυτορρύθμισης, οι επισκέπτες προσπαθούν να επιλύσουν τις ασάφειες και να ενσωματώσουν πληροφορίες αντλώντας από τα πολιτισμικά σχήματα του πολιτισμού προέλευσής τους. Κατά το στάδιο αυτοκατεύθυνσης, επιχειρούν να οργανώσουν εκ νέου τα σχήματα του πολιτισμού τους ή να δημιουργήσουν σχήματα για τον πολιτισμό υποδοχής, προκειμένου να προσαρμοστούν στο νέο περιβάλλον.

Παραπομπή

Nishida, Hiroko (2005), «Cultural schema theory», in W. B. Gudykunst (ed.), *Theorizing about Intercultural Communication*. Thousand Oaks, CA: Sage. pp. 401-418.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με την επικοινωνία ανάμεσα στους πολιτισμούς

Martin, Judith N., Mitchell R. Hammer and Lisa Braddord (1994), «The influence of cultural and situational contexts on Hispanic and non-Hispanic communication competence behaviors», *Communication Quarterly*, 42(2): 160-179.

Η θεωρία στην πράξη**ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ ΣΤΑ ΑΒΟΡΙΓΙΝΙΚΑ ΑΓΓΛΙΚΑ**

Τα πολιτισμικά σχήματα έχουν χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο για την περιγραφή διανοητικών μοντέλων με πολιτισμικό προσανατολισμό που τροφοδοτούν τη δράση. Διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη εξαγωγή διαπολιτισμικού νοήματος. Όπως δηλώνει ο Palmer (1996: 63): «Είναι πιθανόν ολόκληρη η ιθαγενής γνώση της γλώσσας και του πολιτισμού να ανήκει στα πολιτισμικά σχήματα και επομένως η ζωή σε έναν πολιτισμό και η ομιλία μιας γλώσσας να αποτελούν σχήματα σε δράση». Στην Αυστραλία των Αβοριγίνων, για παράδειγμα, η συγγένεια συνιστά τον στυλοβάτη της ύπαρξης και η εκτεταμένη οικογένεια είναι η ουσία της αβοριγινικής ταυτότητας. Για τους Αβορίγινες, η συντροφιά των μελών της εκτεταμένης οικογένειας αποτελεί πηγή ασφάλειας και σύμπτωσης, καθώς και ταυτότητας. Οι στενοί οικογενειακοί δεσμοί μεταξύ των Αβοριγίνων Αυστραλών είναι σαφώς ορισμένοι στις γλώσσες τους, στα συστήματα των όρων που αναφέρονται στη συγγένεια.

Οι Malcolm και Sharifian (2010) εξετάζουν τον τρόπο που έχει εφαρμοστεί η θεωρία πολιτισμικού σχήματος στον προφορικό λόγο των αβοριγινικών Αγγλικών. Το δυνατό σημείο αυτής της προσέγγισης έγκειται στα επεξηγηματικά εργαλεία που παρέχει η θεωρία πολιτισμικού σχήματος για την αιτιολόγηση αυτών των στοιχείων του προφορικού λόγου στα αβοριγινικά Αγγλικά. Ο όρος *αβοριγινικά Αγγλικά* αναφέρεται συλλογικά στη γκάμα ξεχωριστών παραλλαγών των Αγγλικών που ομιλούνται από τους Αβορίγινες και χρησιμοποιούνται κυρίως στην επικοινωνία μέσα στη δική τους γλωσσική κοινότητα. Οι Malcolm και Sharifian (2010) παρατήρησαν ότι πολλά χαρακτηριστικά των αβοριγινικών γλωσσών ενσαρκώνουν αβοριγινικά πολιτισμικά σχήματα και κατηγορίες της οικογένειας – με την ευρύτερή της έννοια. Παραδείγματος χάριν, οι συγγραφείς ανακάλυψαν ότι η λέξη *περπατώ* παρέπεμπε σε ιδέες σχετικές με την εκτεταμένη οικογένεια και τη συγγένεια μεταξύ των ομιλητών της αβοριγινικής αγγλικής, ενώ αντίθετα οι ομιλητές της αυστραλιανής αγγλικής μπορεί να χρησιμοποιούσαν το ίδιο ρήμα για να δηλώσουν άσκηση ή μετακίνηση.

Ερωτήσεις εμβάθυνσης

Συμφωνείτε ότι η σχηματοποιημένη πολιτισμική γνώση είναι έμφυτη στα στοιχεία του περιβάλλοντος; Σε τι βαθμό πιστεύετε ότι ο πολιτισμός και η κοσμοθεωρία παρέχουν μια βάση για τον τρόπο με τον οποίο δομούνται τα μοτίβα των γλωσσών του κόσμου; Πόσο δύσκολο θα ήταν για έναν Αβορίγινα Αυστραλό να κατανοήσει και να ταυτιστεί με τη σύγχρονη κουλτούρα των μέσων ενημέρωσης;

Παραπομπή

Malcolm, Ian G. and Farzad Sharifian (2010), «Aspects of Aboriginal English oral discourse: an application of cultural schema theory», *Discourse Studies*, 4(2): 169-181.

Palmer, Gary (1996), *Toward a Theory of Cultural Linguistics*. Austin, TX: University of Texas Press.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με τις διαλέκτους των αβοριγινικών Αγγλικών

Sharifian, Farzad (2006), «A cultural-conceptual approach and world Englishes: the case of Aboriginal English», *World Englishes*, 25(1): 11-22.

ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΝΤΑΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ

Η μελέτη της επικοινωνιακής ικανότητας ανάγεται στον καιρό του Αριστοτέλη, όπως φαίνεται στο βιβλίο του *Ρητορική*, όπου διερευνάται η τέχνη της πειθούς στη δημόσια ομιλία. Ο όρος *επικοινωνιακή ικανότητα* έχει οριστεί με διάφορους τρόπους από τους μελετητές. Αυτό το κεφάλαιο υιοθετεί τον ορισμό του John M. Wiemann (1977: 198), ο οποίος συλλαμβάνει την επικοινωνιακή ικανότητα ως «την ικανότητα ενός αλληλεπιδρώντα να επιλέγει ανάμεσα σε διαθέσιμες επικοινωνιακές συμπεριφορές με στόχο την επίτευξη των διαπροσωπικών του στόχων κατά τη διάρκεια μιας αλληλεπίδρασης, διατηρώντας παράλληλα το πρόσωπο και τη γραμμή των έτερων συνομιλητών του εντός των περιορισμών που θέτει η κατάσταση». Αυτός ο ορισμός τονίζει ταυτόχρονα τη σημασία της ικανότητας των συνομιλητών στην επίτευξη των στόχων τους και αυτή του ενδιαφέροντος για τους άλλους μετέχοντες στην αλληλεπίδραση. Καθώς η διαπολιτισμική επικοινωνία εμπλέκει ανθρώπους που διαφέρουν πολιτισμικά, αυτός ο ορισμός μπορεί να βρει καλή εφαρμογή στη μελέτη της διαπολιτισμικής επικοινωνιακής ικανότητας.

Περαιτέρω ανάγνωση στο διαδίκτυο. Έχετε ελεύθερη πρόσβαση στο παρακάτω άρθρο στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου <https://study.sagepub.com/liu2e>: Krajewski, Sabine (2011), «Developing intercultural competence in multilingual and multicultural student groups», *Journal of Research in International Education*, 10(2): 137-153.

Συστατικά της διαπολιτισμικής ικανότητας

Προεκτείνοντας το μοντέλο των Brian Spitzberg και William Cupach (1984), το οποίο δίνει έμφαση στην επικοινωνιακή ικανότητα ως συμπεριφορά που διαφέρει ανάλογα με το πλαίσιο, περιγράφουμε τέσσερα πεδία διαπολιτισμικής επικοινωνιακής ικανότητας: τον γνωσιακό τομέα, τον τομέα του συναισθήματος, τον ψυχοκινητικό τομέα και τον καταστασιακό τομέα.

Ο γνωσιακός τομέας

Ο γνωσιακός τομέας αναφέρεται στο επίπεδο πολιτισμικής γνώσης που κατέχει ένα άτομο σχετικά με την ομάδα με την οποία έρχεται σε επαφή ή με ένα μεμονωμένο άλλο άτομο. Για παράδειγμα, το να αγγίζει κανείς το κεφάλι ενός παιδιού ή το να δείχνει τις πατούσες του σε άλλους θεωρείται πολιτισμικά ακατάλληλο στην Ταϊλάνδη, όμως οι ίδιες συμπεριφορές θεωρούνται φυσιολογικές και αποδεκτές στην Αυστραλία. Αν ένας Αυστραλός και ένας Ταϊλανδός έρθουν σε επικοινωνία, η γνώση των πολιτισμικών ταμπού του ενός και του άλλου θα μπορούσε να αποτρέψει την όποια προσβολή που πιθανώς να προέκυπτε εξαιτίας κάποιας συμπεριφοράς που θα εκλαμβάνόταν ως ακατάλληλη. Η γνώση μπορεί να είναι συγκεκριμένη για έναν πολιτισμό –όπως στο παραπάνω παράδειγμα– ή να είναι γενική –γεγονός που σημαίνει ότι αφορά τις διαστάσεις του πολιτισμού (βλ. Κεφάλαιο 5), τις όψεις του πολιτισμού (βλ. Κεφάλαιο 3) και τα συναφή. Αν και συχνά αναζητάμε συγκεκριμένες γνώσεις για τις πρακτικές ενός πολιτισμού που επιθυμούμε να επισκεφθούμε, οι γενικές πολιτισμικές γνώσεις είναι καμιά φορά περισσότερο βοηθητικές όταν αντιμετωπίζουμε νέους πολιτισμούς. Συνολικά, όσο περισσότερες γνώσεις έχουν οι άνθρωποι για άλλους πολιτισμούς, τόσο πιθανότερο είναι να θεωρηθούν διαπολιτισμικά ικανοί.

Φωτογραφία 13.2 Αυτό το έργο τέχνης που απεικονίζει δράκους και έναν φοίνικα στο διεθνές αεροδρόμιο του Πεκίνου συμβολίζει την ιστορία και την πολιτισμική παράδοση της αρχαίας Κίνας. © Shuang Liu. Χρησιμοποιείται με άδεια.

Ο συναισθηματικός τομέας

Ο συναισθηματικός τομέας αφορά τις συναισθηματικές πτυχές ενός ατόμου που βρίσκεται σε μια επικοινωνιακή κατάσταση, όπως σε φόβο, αρέσκεια, δυσαρέσκεια, θυμό ή πίεση. Τα συναισθήματα επηρεάζουν το κίνητρο που έχει κάποιος για να επικοινωνήσει με άτομα διαφορετικών πολιτισμών. Παραδείγματος χάριν, ορισμένοι άνθρωποι είναι πιο πρόθυμοι να πλησιάσουν αγνώστους και να εισέλθουν σε μια διαπολιτισμική συζήτηση, ενώ άλλοι είναι περισσότερο νευρικοί σχετικά με την επικοινωνία με «ξένους». Η επικοινωνία με πολιτισμικά διαφορετικούς άλλους ενέχει την πιθανότητα να βιώσει κανείς αβεβαιότητα και ασάφεια στην περίπτωση που τα οικεία πολιτισμικά ερεθίσματα δεν επαρκούν για να ερμηνευθεί ένα μήνυμα.

Ως εκ τούτου, ένας αποτελεσματικός διαπολιτισμικός συνομιλητής πρέπει να είναι ανεκτικός στην ασάφεια και την αβεβαιότητα.

Ο ψυχοκινητικός τομέας

Ο ψυχοκινητικός τομέας αποτελεί την ουσιαστική ενεργοποίηση του γνωσιακού και του συναισθηματικού τομέα. Περιστρέφεται γύρω από την ικανότητα χρήσης λεκτικών και μη λεκτικών κωδίκων για τη μετάδοση μηνυμάτων κατά τη διάρκεια μιας αλληλεπίδρασης, αλλά και γύρω από τον βαθμό στον οποίο μπορεί κανείς να μεταδώσει αυτά τα μηνύματα με κατάλληλο πολιτισμικά τρόπο. Όταν εισερχόμαστε σε επικοινωνία με άλλους, αναλαμβάνουμε συγκεκριμένους ρόλους. Ένας ρόλος ορίζει τη σχετική θέση κάποιου στο επικοινωνιακό γεγονός, καθώς και ένα προσδοκώμενο σύνολο λεκτικών και μη λεκτικών συμπεριφορών. Οι ρόλοι ποικίλλουν σημαντικά από πολιτισμό σε πολιτισμό· οι προσδοκίες σχετικά με τους ρόλους ενός φοιτητή στη Βόρεια Αμερική διαφέρουν από τις αντίστοιχες της Νότιας Κορέας. Η παρανόηση των προσδοκιών που σχετίζονται με τους ρόλους μπορεί να οδηγήσει σε παρεξήγηση. Επομένως, τόσο αυτά που μοιραζόμαστε όσο και ο τρόπος που επικοινωνούμε καθορίζουν τα αποτελέσματα της επικοινωνίας.

Ο καταστασιακός τομέας

Ο καταστασιακός τομέας αναφέρεται στο πραγματικό πλαίσιο εντός του οποίου λαμβάνει χώρα η επικοινωνία και περιλαμβάνει το περιβαλλοντικό πλαίσιο, την όποια προηγούμενη επαφή μεταξύ των αλληλεπιδρώντων και την όποια διαφορά κοινωνικής θέσης. Για παράδειγμα, ο βαθμός επισημότητας στην επιλογή λέξεων ποικίλλει ανάλογα με τη θέση στην ιεραρχία και τη σχέση μεταξύ των συνομιλητών. Σε μια παραδοσιακή κομφουκιανική οικογένεια στην Κίνα, τα παιδιά διδάσκονται να σέβονται τους μεγαλύτερους και να υπακούν στις αποφάσεις των γονέων τους. Δεν συνηθίζεται να αντιμιλούν στους γονείς τους. Παρόμοιες αρχές ισχύουν για την επικοινωνία με τους δασκάλους στο σχολείο. Δεν είναι περίεργο να βλέπει κανείς Ασιάτες μετανάστες πρώτης γενιάς στη Δύση να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην αποδοχή του γεγονότος ότι οι νεότερες γενιές, που έχουν ανατραφεί στο νέο περιβάλλον, διαφωνούν με τους γονείς τους σχετικά με αποφάσεις – παραδείγματος χάριν σε ό,τι αφορά την καριέρα τους.

Οι τέσσερις τομείς της διαπολιτισμικής επικοινωνιακής ικανότητας είναι αλληλένδετοι. Γενικά, όσο αυξάνονται οι γνώσεις, οι στάσεις του ατόμου σχετικά με τη διαπολιτισμική επικοινωνία γίνονται θετικότερες, ενώ αυξάνεται και το κίνητρό του για να συμμετάσχει σε αυτήν. Όσο αυξάνεται το κίνητρο, είναι πιθανότερο να μεταφραστεί σε συμπεριφορές· αυτό σημαίνει εμπλοκή σε διαπολιτισμική επικοινωνία. Αν τα αποτελέσματα της διαπολιτισμικής επικοινωνίας είναι επιτυχή, αυτή η

θετική εμπειρία λειτουργεί ως ανατροφοδότηση, ενθαρρύνοντας το άτομο να συμμετάσχει σε περαιτέρω μελλοντικές αλληλεπιδράσεις. Οι περισσότερες ευκαιρίες για διαπολιτισμικές συναντήσεις επιτρέπουν στο άτομο να οικοδομήσει ένα πλουσιότερο απόθεμα διαπολιτισμικής γνώσης, το οποίο με τη σειρά του διευκολύνει την κατοπινή επικοινωνία.

 Περαιτέρω διάβασμα στο διαδίκτυο. Έχετε ελεύθερη πρόσβαση στο παρακάτω άρθρο στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου <https://study.sagepub.com/liu2e>: Planken, Brigitte, Andreu van Hooff and Hubert Korzilius (2004), «Promoting intercultural communicative competence through foreign language courses», *Business Communication Quarterly*, 67(3): 308-315.

Ανάπτυξη ενσυναίσθησης στη διαπολιτισμική επικοινωνία

Η διαπολιτισμική επίγνωση αποτελεί ένα από τα θεμέλια της επικοινωνίας. Εμπειρείας δύο ποιότητες: η μία είναι η επίγνωση του δικού μας πολιτισμού· η άλλη είναι η επίγνωση ενός άλλου πολιτισμού. Η διαπολιτισμική επίγνωση ισοδυναμεί με την ικανότητα να αποστασιοποιηθεί κανείς από τη δική του οπτική γωνία και να αποκτήσει επίγνωση των πολιτισμικών αξιών, των πεποιθήσεων και αντιλήψεων και άλλων πολιτισμών. Ωστόσο, δεν αρκεί η απλή συνειδητοποίηση της πολιτισμικής επίγνωσης. Πολλοί μελετητές ισχυρίζονται ότι χρειάζεται επίσης να δημιουργήσουμε μια αίσθηση *ενσυναίσθησης* (*empathy* στα Αγγλικά). Ως λέξη που προέρχεται από το ελληνικό *εμπάθεια*, σημαίνει ότι κατανοούμε τους άλλους μπαίνοντας στον κόσμο τους ή ερχόμενοι στη θέση τους. Η έννοια της *ενσυναίσθησης* έχει τύχει μεγάλης προσοχής στη διαπολιτισμική επικοινωνία και περιγράφεται ως ο βασικός μηχανισμός που καθιστά εφικτή την κατανόηση ανάμεσα σε δύο αλληλοεξαρτώμενα άτομα. Στα πρόσφατα χρόνια, αρκετοί μελετητές της επικοινωνίας έχουν ερευνήσει τη φύση και τον ορισμό της ενσυναίσθησης (Stock, 2012). Η ενσυναίσθηση σχετίζεται με πολλές σημαντικές πτυχές της επικοινωνιακής συμπεριφοράς, παραδείγματος χάριν με τον σχηματισμό επικοινωνιακών προθέσεων και στόχων, με την επινόηση στρατηγικών επίτευξης των επικοινωνιακών σκοπών και τη δόμηση μηνυμάτων συμβατών με τις επικοινωνιακές στρατηγικές. Αυτές και άλλες επικοινωνιακές συμπεριφορές θεωρείται συνήθως ότι επηρεάζονται από τις προσπάθειες των συνομιλητών να λάβουν υπ' όψιν τη θέση του άλλου ατόμου (Broome, 1991). Όπως γράφει ο Broome (1991: 245): «Μια αλληλεπίδραση που χαρακτηρίζεται από ενσυναίσθηση οδηγεί σε κάτι περισσότερο από την απλή εμβάθυνση της κατανόησης του ενός για τον άλλον – οδηγεί στη δημιουργία ενός μοναδικού συνόλου που αντικατοπτρίζει μια συγχώνευση των τρόπων που τα άτομα εκλαμβάνουν το ένα για το άλλο».

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Θεωρείτε την ενσυναίσθηση μέσω επικοινωνίας ικανό να γεφυρώσει τα πολιτισμικά χάσματα; Τι στρατηγικές μπορεί να εφαρμόσουν οι διαπολιτισμικοί συνομιλητές προκειμένου να αναπτύξουν ενσυναίσθηση σε μια αρχική συνάντηση; Πώς σχετίζεται η ενσυναίσθηση με τη γνώση, το συναίσθημα και τη συμπεριφορά;

Στρατηγικές ανάπτυξης διαπολιτισμικής επικοινωνιακής ικανότητας

Η αυξημένη διαπολιτισμική επαφή παρέχει ευκαιρίες για κατανόηση μεταξύ των ανθρώπων, καθώς και την πιθανότητα παρεξήγησης. Πώς αναπτύσσουμε επαρκή διαπολιτισμική επικοινωνιακή ικανότητα ώστε να εξασφαλίσουμε μεγαλύτερη επιτυχία από ό,τι αποτυχία όταν επικοινωνούμε με πολιτισμικά διαφορετικούς άλλους;

Αναζητήστε ομοιότητες

Σε μια διαπολιτισμική συνάντηση, το πρώτο πράγμα που συνήθως αντιλαμβανόμαστε είναι η διαφορά: διαφορές στην εμφάνιση, στην ένδυση, στη γλώσσα, στη διατροφή, στη θρησκεία, στα έθιμα ή ακόμα και στον πολιτικό προσανατολισμό. Αν υιοθετούμε στρατηγικές συζήτησης που εστιάζουν στον εαυτό μας ή αν καθοδηγούμαστε μόνο από τις δικές μας πολιτισμικές νόρμες, η διαπολιτισμική επικοινωνία είναι απίθανο να στεφθεί με επιτυχία. Προκειμένου να ξεπεραστεί αυτό το εμπόδιο της διαφοράς, πρέπει να επενδύσουμε στην αμοιβαία κατανόηση με το άλλο άτομο. Ένας τρόπος να το πετύχουμε αυτό είναι μέσω της εστίασης στις ομοιότητες και όχι στις διαφορές. Όσο αποκτάμε περισσότερες γνώσεις ο ένας για τον άλλο, μπορεί να διαπιστώσουμε ότι, παρά τις εμφανείς διαφορές, μοιραζόμαστε ομοιότητες με διάφορους τρόπους. Όπως περιγράφει ο Morris (1994: 6): «Μπορεί να φερόμαστε διαφορετικά καπέλα αλλά όλοι έχουμε το ίδιο χαμόγελο· μπορεί να μιλάμε διαφορετικές γλώσσες αλλά όλες είναι ριζωμένες στην ίδια βασική γραμματική· μπορεί να έχουμε διαφορετικά γαμήλια έθιμα αλλά όλοι ερωτευόμαστε». Οι αντιληπτές ομοιότητες μειώνουν την αβεβαιότητα και επομένως διευκολύνουν τη διαπολιτισμική επικοινωνία.

Ξεπεράστε τα στερεότυπα και την προκατάληψη

Ένας από τους σημαντικότερους φραγμούς στη διαπολιτισμική ικανότητα τίθεται από τον εθνοκεντρισμό, τον βαθμό στον οποίο κάποιος κρίνει τους άλλους πολιτισμούς ως κατώτερους από τον δικό του. Ο εθνοκεντρισμός συνήθως στηρίζεται σε στερεότυπα και προκαταλήψεις σχετικά με τα μέλη έξω-ομάδων, όταν αυτά συγκρίνονται με την εσω-ομάδα. Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις μάς εμποδίζουν να

αναγνωρίσουμε στοιχεία που δεν επιβεβαιώνουν τις υποθέσεις μας. Προκειμένου οι άνθρωποι να γίνουν ικανότεροι διαπολιτισμικοί συνομιλητές, είναι σημαντικό να μειώσουν τον εθνοκεντρισμό και να αποφεύγουν τις προκατειλημμένες στάσεις. Ένας τρόπος να επιτευχθεί αυτός ο στόχος είναι μέσω της άσκησης πολιτισμικού σχετικισμού, ο οποίος μας ενθαρρύνει να κατανοήσουμε τη συμπεριφορά των άλλων από τη δική τους πολιτισμική σκοπιά. Ωστόσο, αναγνωρίζουμε το γεγονός ότι ο πολιτισμικός σχετικισμός έχει τα δικά του όρια.

Αναπτύξτε ευελιξία και ανοιχτότητα

Σε όλο τον κόσμο, η επικοινωνία αποτελεί συμπεριφορά που διέπεται από κανόνες, ωστόσο οι κανόνες αυτοί διαφέρουν από πολιτισμό σε πολιτισμό. Οι πολιτισμικοί κανόνες ορίζουν ποια απόσταση μεταξύ των ομιλητών θεωρείται κατάλληλη, με τι ένταση θα έπρεπε να μιλά κάποιος κατά τη διάρκεια μιας αλληλεπίδρασης, ποιος είναι ο κατάλληλος αριθμός χειρονομιών, καθώς και ποιες πληροφορίες είναι κατάλληλες προς κοινοποίηση μεταξύ των ομιλητών βάσει της σχέσης τους. Όταν εισερχόμαστε σε μια διαπολιτισμική αλληλεπίδραση, ενδέχεται να μη γνωρίζουμε όλους τους κανόνες που διέπουν την κατάλληλη συμπεριφορά στον άλλο πολιτισμό. Πρέπει να διατηρούμε το μυαλό μας ανοιχτό και να γνωρίζουμε πως ό,τι πράττουμε στον δικό μας πολιτισμό μπορεί να μην είναι ούτε ο μόνος σωστός ούτε ο καλύτερος τρόπος, ενώ πρέπει να είμαστε ευέλικτοι όταν προσαρμόζουμε την επικοινωνία μας σύμφωνα με τις ανάγκες των περιστάσεων. Οι γνώσεις μας για τις πολιτισμικές διαστάσεις και αξίες θα μας βοηθήσουν σε μεγάλο βαθμό να προσαρμοστούμε σε νέες καταστάσεις.

Είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι η επικοινωνία μεταξύ πολιτισμών λαμβάνει χώρα σε ορισμένο πλαίσιο. Για κάθε συνάντηση υπάρχει ένα διομαδικό ιστορικό και αυτό μπορεί να περιέχει πηγές έντασης, εχθρότητας και προκατάληψης, καθώς και (ή αντί για) θετικότερα στοιχεία. Υπάρχουν συνθήκες υπό τις οποίες η διαπολιτισμική επικοινωνία απαιτεί τεράστια δεξιότητες, υπομονή και τύχη – δεν επαρκεί η επικοινωνιακή ικανότητα από μόνη της. Ευτυχώς, σε πολλές περιπτώσεις είμαστε σε θέση να χρησιμοποιήσουμε τις δεξιότητες και τις στρατηγικές που περιγράφονται εδώ προκειμένου να βοηθήσουμε στην αποφυγή παρεξηγήσεων και στην επίτευξη θετικών αλληλεπιδράσεων.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

- Η ροή πολλών παγκόσμιων πολιτισμικών προϊόντων, όπως οι ταινίες, τα τηλεοπτικά προγράμματα, η μουσική, τα αυτοκίνητα, οι ηλεκτρικές συσκευές και το φαγητό, δεν έχει απλώς μεταδώσει πολιτισμικές αξίες από τη μία χώρα στην άλλη, αλλά έχει μεταμορφώσει και τον τρόπο ζωής των ανθρώπων.

- Η πολιτισμική ομογενοποίηση και διάσπαση λειτουργούν διαλεκτικά. Η αυξανόμενη οικονομική και πολιτική αλληλεξάρτηση, καθώς και η εξάπλωση της τεχνολογίας των μεταφορών και των επικοινωνιών ομογενοποιούν τους πολιτισμούς. Από την άλλη, οι ίδιες αυτές τάσεις γεννούν μοναδικές και ιδιαίτερες πολιτισμικά αντιδράσεις και ευκαιρίες για έκφραση και κυκλοφορία πολιτισμικά συγκεκριμένων προϊόντων.
- Η πολιτισμική αποικιοκρατία, η ηγεμονία, η διάχυση, η σύγκλιση, ο υβριδισμός και οι μάρκες (branding) αποτελούν προϊόντα και διαδικασίες της επαφής μεταξύ πολιτισμών. Η παγκοσμιοποίηση προτείνει πολλούς τρόπους διάρθρωσης της παγκόσμιας και της τοπικής πολιτισμικής σφαίρας.
- Οι πολιτισμικές διαφορές μπορούν να προσφέρουν έναν πολύτιμο πόρο για τη δημιουργική μάθηση σχετικά με τον κόσμο, εφόσον άτομα που διαφέρουν πολιτισμικά είναι σε θέση να επικοινωνήσουν αποτελεσματικά. Επομένως, το να γίνει κανείς περισσότερο διαπολιτισμικός αποτελεί σημαντική πρόκληση.
- Προκειμένου να αναπτύξουμε διαπολιτισμική επικοινωνιακή ικανότητα, πρέπει να εστιάσουμε συγκεκριμένα στην αναζήτηση κοινού εδάφους, στην παράκαμψη στερεοτύπων και προκαταλήψεων, καθώς και στην ανάπτυξη ευελιξίας και ευρύνοιας.

ΛΑΒΕ ΜΕΡΟΣ ΣΤΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Θα γίνουν οι στάσεις μας περισσότερο «επαρχιώτικες» στην παγκόσμια οικονομία;

Φωτογραφία 13.3 Μια *Cola Turka* –η τουρκική εκδοχή της *Coca-Cola*– δεσπόζει σε μια δημόσια πλατεία στην Κωνσταντινούπολη. © Zala Volčič. Χρησιμοποιείται με άδεια.

Τα παγκόσμια μέσα ενημέρωσης, το διαδίκτυο και τα ταξίδια έχουν αυξήσει την έκθεσή μας σε πολιτισμικές πρακτικές διαφορετικές από τις δικές μας. Μία από τις εμφανέστερες μορφές απόκρισης ή αντίστασης στην παγκόσμια κυριαρχία είναι οι περιπτώσεις στις οποίες τοπικές μάρκες παρέχουν εναλλακτικές προτάσεις σε παγκόσμιες μάρκες. Ένα ενδιαφέρον παράδειγμα αφορά τις πολλές τοπικές παραλλαγές του συμβόλου της αμερικανικής παγκόσμιας αποικιοκρατίας και ηγεμονίας: της *Coca-Cola*. Εκτός από τις παραδοσιακές *cola*, όπως το ιταλικό ποτό *chinotto*, οι οποίες εξακολουθούν να είναι δημοφιλείς, υπάρ-

χουν πολλά παραδείγματα τοπικών *cola* που έχουν δημιουργηθεί είτε για να μιμηθούν είτε για να αντισταθούν στην αυθεντική. Για παράδειγμα, η *Messa-Cola*, η οποία στοχεύει τις μουσουλμανικές αγορές, προτάθηκε ως ηθική εναλλακτική στο πλαίσιο της αντίστα-

σης στην αμερικανική ηγεμονία· η Cola Turka, το τουρκικό αντίστοιχο του δημοφιλούς αναψυκτικού, αποτελεί ακόμα ένα τέτοιο παράδειγμα. Η προώθηση τοπικών και εθνικών cola απεικονίζει τον τρόπο που οι στάσεις και τα γούστα μας μπορούν να γίνουν περισσότερο «επαρχιώτικα». Ίσως οι εθνικές και τοπικές πινελιές να χρησιμοποιηθούν με στόχο την εστίαση στη διαφορετικότητα στο παγκόσμιο πλαίσιο. Ενώ ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν ότι η διαφορετικότητα καθιστά τη σκέψη και την ύπαρξή μας περισσότερο παγκόσμιες, άλλοι ισχυρίζονται ότι διεγείρει νέες μορφές εθνοτικού και θρησκευτικού σοβινισμού –όσο περισσότερο κατοικούμε σε έναν παγκόσμιο κόσμο, τόσο περισσότερο μένουμε προσκολλημένοι στη «μοναδικότητά» μας– ως προς τη γλώσσα, τη μουσική, το φαγητό ή τις γιορτές. Θα μπορούσαν οι στάσεις και τα γούστα μας να γίνουν περισσότερο «επαρχιώτικα» στην παγκόσμια οικονομία;

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

Γιατροί χωρίς Σύνορα

Οι Médecins Sans Frontières (MSF) ή Γιατροί χωρίς Σύνορα είναι μια παγκόσμια ανθρωπιστική και μη κυβερνητική οργάνωση, γνωστή κυρίως για τα έργα της σε περιοχές που μαστίζονται από τον πόλεμο. Ο οργανισμός ιδρύθηκε το 1971 από μια μικρή ομάδα Γάλλων γιατρών και ιατρικών δημοσιογράφων, οι οποίοι ενδιαφέρονταν για το μαρτύριο των πληθυσμών σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης και οι οποίοι πίστευαν στο δικαίωμα όλων στην ιατρική περίθαλψη, ανεξαρτήτως φυλής, θρησκείας, δόγματος ή πολιτικής συσχέτισης. Σε καταστάσεις κρίσης, συχνά η ζωή των ανθρώπων υποβαθμίζεται στο επίπεδο της απλής επιβίωσης. Οι Γιατροί χωρίς Σύνορα πιστεύουν ότι οι ανάγκες των ανθρώπων υποσκελίζουν τα εθνικά σύνορα και στοχεύουν στην αποφυγή των εθνικών γραφειοκρατιών και της βραχυπρόθεσμης, προσηλωμένης στους στόχους διεθνούς πολιτικής, παρέχοντας άμεση ιατρική παρέμβαση για την αντιμετώπιση κρίσεων. Ως εκ τούτου, ξεκίνησαν μια συνειδητή, συλλογική και οργανωμένη προσπάθεια για μεγάλης κλίμακας αλλαγή σε περιοχές που την έχουν ανάγκη, χρησιμοποιώντας μη θεσμοποιημένα μέσα. Η δήλωση της αποστολής τους, «Γιατροί ναι, σύνορα όχι», αντικατοπτρίζει το κίνητρό τους να υπερκεράσουν εθνικές πολιτικές προκειμένου να παρέχουν πραγματική ιατρική φροντίδα στους ανθρώπους.

Η φιλοσοφία της απουσίας συνόρων των Γιατρών αντικατοπτρίζει μία από τις πτυχές της παγκοσμιοποίησης: την αναγνώριση των αυξανόμενων μορφών αλληλεξάρτησης και την αφοσίωση στα ανθρώπινα δικαιώματα που υπερβαίνει τα εθνικά ή τοπικά σύνορα. Οι Γιατροί χωρίς Σύνορα παρέχουν βοήθεια σε όσους είναι –σε πολλές περιπτώσεις– θύματα διεθνών, οικονομικών και πολιτικών συγκρούσεων που σχετίζονται με μεταβαλλόμενες ισορροπίες εξουσίας, με τη μετανάστευση και τις οικονομικές σχέσεις. Σήμερα, αποτελούν τον σημαντικότερο παγκοσμίως ανεξάρτητο διεθνή οργανισμό ιατρικής βοήθειας. Οι Γιατροί εργάζονται σε περισσότερες από 60 χώρες που μαστίζονται από φυσικές και κοινωνικές καταστροφές, ένοπλες συρράξεις και επιδημίες. Η χρηματοδό-

τηση της οργάνωσης προέρχεται κυρίως από ιδιωτικές δωρεές (περίπου το 80%), ενώ οι κυβερνητικές και εταιρικές δωρεές αποτελούν το υπόλοιπο 20%, με τον συνολικό ετήσιο προϋπολογισμό τους να ανέρχεται σε περίπου 400 εκατομμύρια δολάρια Αμερικής. Εκτός από ιατρική περίθαλψη, ο οργανισμός παρέχει επίσης ιατρική και υγειονομική εκπαίδευση. Οι Γιατροί χωρίς Σύνορα παραμένουν ανεξάρτητοι από οποιαδήποτε πολιτικά, θρησκευτικά ή οικονομικά συμφέροντα.

Το 1999, η οργάνωση παρέλαβε το Νόμπελ Ειρήνης, σε αναγνώριση των συνεχιζόμενων προσπαθειών των μελών της για την παροχή ιατρικής φροντίδας σε περιοχές που βρίσκονται υπό το καθεστώς κρίσης, καθώς και για την αφύπνιση της διεθνούς συνείδησης σε σχέση με πιθανές ανθρωπιστικές καταστροφές. Ο Dr James Orbinski, τότε πρόεδρος της οργάνωσης, δέχτηκε το βραβείο εκ μέρους των Γιατρών με τα λόγια: «Η ανθρωπιστική δράση σημαίνει περισσότερο από απλή γενναιοδωρία, απλή φιλανθρωπία. Στοχεύει στην οικοδόμηση χώρων κανονικότητας στην καρδιά αυτού που είναι βαθύτατα αφύσικο. Πέρα από την παροχή ιατρικής βοήθειας, έχουμε στόχο να επιτρέψουμε στα άτομα να ανακτήσουν τα δικαιώματα και την αξιοπρέπειά τους ως ανθρώπινα όντα». Το 2007 παρείχαν ιατρική βοήθεια σε όλο τον κόσμο περισσότεροι από 26.000 γιατροί, νοσοκόμοι, λοιποί ιατρικοί επαγγελματίες, ειδικοί των λογιστικών, μηχανικοί ύδρευσης και αποχέτευσης, καθώς και διαχειριστές. Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, οι Γιατροί χωρίς Σύνορα έχουν αναπτύξει μεγάλη τεχνική ικανότητα, κάνοντας πιστευτό τον ισχυρισμό τους ότι είναι σε θέση να εκκινήσουν επιχειρήσεις σχεδόν παντού στον κόσμο εντός 48 ωρών.

Η οργάνωση κινητοποιεί τους ανθρώπους βάσει της ιδέας ότι πρέπει να διανείμουμε ανθρωπιστική φροντίδα και βοήθεια πρώτης ανάγκης. Οι Γιατροί παρέχουν ιατρική περίθαλψη σε ανθρώπους που εγκλωβίζονται σε ζώνες συγκρούσεων και οι οποίοι έχουν υποστεί τραυματισμό από πυρά, μαχαίρια, βομβαρδισμούς ή σεξουαλική βία. Για παράδειγμα, ο ρόλος τους ήταν πολύ σημαντικός στην παροχή ιατρικής βοήθειας κατά τους πολέμους της δεκαετίας του 1990 στην πρώην Γιουγκοσλαβία – συγκρούσεις που προέκυψαν, τουλάχιστον εν μέρει, από τη μεταβαλλόμενη ισορροπία εξουσίας στη μετα-ψυχροπολεμική περίοδο και από τις εντάσεις που αφορούσαν τον έλεγχο γης και πόρων. Η οργάνωση παρέχει χειρουργική φροντίδα σε 25 χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Δημοκρατικής Δημοκρατίας του Κονγκό, της Αϊτής, της Νιγηρίας και της Τσετσενίας, καθώς και στους Ιρακινούς αμάχους στο Βόρειο Ιράκ, στο Ιράν και στην Ιορδανία. Παρέχει επίσης περίθαλψη σε πρόσφυγες και ανθρώπους που έχουν εκτοπισθεί στο εσωτερικό της χώρας τους, και οι οποίοι βρίσκουν άσυλο σε στρατόπεδα και άλλα προσωρινά καταφύγια. Σήμερα, σε μέρη όπως το Τσαντ, η Κολομβία, η Σομαλία και το Σουδάν, διενεργούνται εκστρατείες εμβολιασμού, καθώς και έργα ύδρευσης και αποχέτευσης, προσφέρεται βασική ιατρική βοήθεια μέσω μόνιμων και κινητών κλινικών, οικοδομούνται ή αποκαθίστανται νοσοκομεία, αντιμετωπίζεται ο υποσιτισμός και οι μεταδοτικές ασθένειες, και παρέχεται ψυχολογική υποστήριξη. Τον Φεβρουάριο του 2014, οι Γιατροί χωρίς Σύνορα έθεσαν σε κίνηση μια εκστρατεία εμβολιασμού ενάντια στην ιλαρά, σε μια προσπάθεια να ελέγξουν την επιδημία που ανακοίνωσε η κυβέρνηση της Γουινέας στις 14 Ιανουαρίου 2014. Δρώντας σε συνεργασία με το Υπουργείο Υγείας, κινητοποίησαν 32 ομάδες στις

γειτονίες Matam, Matoto και Ratoma της Conakry, πρωτεύουσας της Γουινέας. Ο χώρος εργασίας τους πολλές φορές ήταν κοινοτικά κέντρα, ιδιωτικές οικίες και δημόσιοι χώροι, ενώ υπολογίζεται ότι έχουν εμβολιάσει πάνω από 390.000 παιδιά ηλικίας από 6 μηνών μέχρι και 10 ετών.

Οι Γιατροί χωρίς Σύνορα έχουν μακρά ιστορία ανταπόκρισης σε επιδημικά κρούσματα χολέρας, μηνιγγιτίδας, ιλαράς, ελονοσίας και άλλων μεταδοτικών ασθενειών που διαδίδονται αστραπιαία και μπορούν να επιφέρουν τον θάνατο αν δεν αντιμετωπιστούν. Κατά την τελευταία δεκαετία, έλαβαν μέρος στην αντιμετώπιση των πανδημιών του HIV/AIDS και της φυματίωσης. Μέσω της Εκστρατείας για Πρόσβαση σε Αναγκαία Φάρμακα, ασκούν και τη δική τους πίεση, με στόχο τη βελτίωση της αντιμετώπισης ασθενειών που επηρεάζουν δυσανάλογα τους άπορους σε ολόκληρο τον κόσμο. Οι Γιατροί έχουν επίσης επιστήσει την προσοχή στην ανάγκη κατάλληλων παιδιατρικών σκευασμάτων για παιδιά που πάσχουν από HIV/AIDS. Το 1999, ίδρυσαν την πρωτοβουλία Φάρμακα για τις Ξεχασμένες Ασθένειες (Drugs for Neglected Diseases - DND), η οποία ένωσε ερευνητές, γιατρούς και φαρμακευτικές εταιρείες σε μία εξερεύνηση εναλλακτικών μεθόδων ανάπτυξης φαρμάκων. Σύμφωνα με τη Διεθνή Αναφορά Δραστηριοτήτων των Γιατρών χωρίς Σύνορα για το 2012, η οργάνωση προσέφερε ιατρική συμβουλή σε 8,3 εκατομμύρια εξωτερικούς ασθενείς, περιέθαλψε 1,6 εκατομμύρια ασθενείς με ελονοσία, βοήθησε σε 185.000 γέννες, παρείχε αντι-ρετροϊκή (antiretroviral - ARV) περίθαλψη σε 284.000 ασθενείς με HIV, διεξήγαγε 78.000 χειρουργικές επεμβάσεις και περιέθαλψε 276.000 παιδιά με υποσιτισμό.

Οι Γιατροί χωρίς Σύνορα παραμένουν πηγή έμπνευσης για τους παγκόσμιους ακτιβιστές και την ανθρωπιστική βοήθεια. Οι ιατρικές ομάδες τους συχνά έρχονται αντιμέτωπες με βία, θηριωδίες και παραμέληση κατά την πορεία του έργου τους, ιδίως σε περιοχές που δέχονται ελάχιστη διεθνή προσοχή. Κατά καιρούς μιλούν δημόσια, επιχειρώντας να φέρουν στο παγκόσμιο προσκήνιο κάποια ξεχασμένη κρίση, να ενημερώσουν το κοινό για περιπτώσεις κακομεταχείρισης που δεν καλύπτονται από τους τίτλους των ειδήσεων, να επικρίνουν τις ανεπάρκειες του συστήματος περίθαλψης και να αμφισβητήσουν την εκτροπή της ανθρωπιστικής βοήθειας προς όφελος πολιτικών συμφερόντων. Για παράδειγμα, το 1985 μίλησαν δημόσια, ενάντια στον βίαιο εκτοπισμό που υπέστησαν εκατοντάδες χιλιάδες κατοίκων από την αιθιοπική κυβέρνηση. Η οργάνωση έκανε επίσης το άνευ προηγούμενου βήμα να ζητήσει διεθνή στρατιωτική απάντηση στη γενοκτονία της Ρουάντα το 1994, ενώ καταδίκασε τη σερβική σφαγή αμάχων στη Srebrenica το 1995. Από τον Ιούνιο του 2012 κι έπειτα, περιθάλπουν αιχμαλώτους και πρώην αιχμαλώτους που πάσχουν από ανθεκτική στα φάρμακα φυματίωση (drug-resistant tuberculosis - DR-TB) στην περιοχή του Donetsk της Ουκρανίας (η επιδημία TB στην Ουκρανία συγκαταλέγεται μεταξύ των σοβαρότερων στην περιοχή της Ευρώπης, με σχεδόν 700.000 άτομα να έχουν μολυνθεί). Όταν σκεφτόμαστε τις διαπολιτισμικές συνδέσεις, οι Γιατροί χωρίς Σύνορα έχουν εξέχουσα σημασία, καθώς υιοθετούν μια έννοια χώρου που δεν περιορίζεται από σύνορα και ένα ήθος άμεσης παρέμβασης και ανάμειξης στα μέσα ενημέρωσης. Εξαιτίας αυτών, έχουμε πλέον δημοσιογράφους, φαρμακοποιούς, μηχανικούς, κοινωνιολόγους, ακόμα και κλόουν «χωρίς σύνορα». Η οργάνω-

νωσή τους αναγνωρίζεται διεθνώς ότι ενσαρκώνει την επιμονή στο δικαίωμα του ανθρώπου για υγεία και την αξιοπρέπεια που αυτή συνεπάγεται.

Παραπομπή

Médecins sans Frontières [online]. Η πρόσβαση έγινε στις 27 Φεβρουαρίου 2014 στην ηλεκτρονική διεύθυνση: www.msf.org.

Ερωτήσεις για συζήτηση

1. Τι είδους οργάνωση είναι οι Γιατροί χωρίς Σύνορα και πώς δημιουργήθηκαν;
2. Σε ποια διαπολιτισμική φιλοσοφία βασίζεται η οργάνωση;
3. Πώς πιστεύετε ότι βοηθά αυτή η οργάνωση στη διευκόλυνση της διαπολιτισμικής κατανόησης μεταξύ των λαών;
4. Γιατί πιστεύετε ότι είναι σημαντικό να μιλούν δημόσια οι Γιατροί χωρίς Σύνορα για θέματα που απαιτούν δημόσια ενημέρωση;
5. Τι είδους προκλήσεις ή δυσκολίες πιστεύετε ότι αντιμετωπίζουν οι γιατροί της οργάνωσης όταν εργάζονται σε περιοχές που βρίσκονται υπό το καθεστώς πολέμου ή κρίσης;

ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΑΝΑΓΝΩΣΗ

Για όλα τα άρθρα που αναγράφονται δίπλα στο εικονίδιο του ποντικιού παρακάτω υπάρχει ελεύθερη πρόσβαση στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου:
<https://study.sagepub.com/liu2e>.

Παγκοσμιοποίηση και τοπικοποίηση

Hearn, Alison (2008), «Meat, mask, burden: probing the contours of the branded self», *Journal of Consumer Culture*, 8(2): 197-217.

Στο άρθρο ερευνάται η διόγκωση του φαινομένου του προσωπικού branding σε ένα φάσμα διαφορετικών μέσων. Η σύγχρονη βιβλιογραφία του μάρκετινγκ θέτει το προσωπικό branding ως βασική στρατηγική στη διαπραγμάτευση του ολοένα περιπλοκότερου εταιρικού περιβάλλοντος. Πρόσφατα, η συγκεκριμένη πρακτική και λογική έχει μεταφερθεί από τις αίθουσες συνεδριάσεων στα τηλεοπτικά στούντιο. Σόου της τηλεόρασης –π.χ., «The Apprentice» και «American Idol»– επινοούν μια αφήγηση αυτο-προβολής, ενώ παράλληλα επιδίδονται σε προσωπικό branding. Ιστοσελίδες όπως το 2night.com αποκομίζουν κέρδος από νεαρούς ανθρώπους που διασκεδάζουν: οι φωτογράφοι βγάζουν φωτογραφίες σε νυχτερινά κέντρα και τις συνδέουν με διαδικτυακές διαφημίσεις, θολώνοντας τα όρια μεταξύ προϊόντος και καταναλωτή, ιδιωτικού εαυτού και οργανικού συνειρμικού αντικειμένου. Αυτές οι μορφές προσωπικού branding, οι οποίες συναντώνται σε πολλά διαφορετικά είδη μέσων, αποτυπώνουν τη διάβρωση οποιασδή-

ποτε ουσιαστικής διάκρισης ανάμεσα στις έννοιες του εαυτού και στις καπιταλιστικές διαδικασίες της παραγωγής και κατανάλωσης.

Imre, Aniko (2009), *Identity Games: Globalization and Transformations in the New Europe*. Cambridge, MA: MIT Press.

Η άνευ ιστορικού προηγούμενου και επιταχυμένη μετάβαση της Ανατολικής Ευρώπης από τον ύστερο κομμουνισμό στον ύστερο καπιταλισμό, σε συνδυασμό με την παγκοσμιοποίηση των μέσων, έθεσε σε κίνηση έναν αγώνα διεκδίκησης πολιτισμικής ταυτότητας. Στο βιβλίο αυτό, η Imre εξέτασε την εταιρική μεταμόρφωση του μετα-κομμουνιστικού τοπίου των μέσων ενημέρωσης στην Ανατολική Ευρώπη. Αποφεύγοντας τόσο την άκριτη τεχνο-ευφορία όσο και τις νοσταλγικές προβολές ενός απλούστερου, καλύτερου κόσμου των μέσων κάτω από το κομμουνιστικό καθεστώς, η Imre υποστηρίζει ότι η κατάρρευση των σοβιετικού τύπου καθεστώτων και η μετάβαση των μετα-κομμουνιστικών εθνικών κρατών στον διεθνή καπιταλισμό έχει σημαντικές επιπλοκές για την κατανόηση των σχέσεων μεταξύ εθνικισμού, παγκοσμιοποίησης των μέσων και ταυτότητας. Η ίδια ερευνά τα κενά και τις συνέχειες ανάμεσα στις τελευταίες κομμουνιστικές και τις πρώτες μετα-κομμουνιστικές γενιές σε ό,τι αφορά την παιδεία, τον τουρισμό και την παιδική κουλτούρα των μέσων, τη φυλετική και ταξική πολιτική της μουσικής ψυχαγωγίας –συμπεριλαμβανομένων των τηλεοπτικών εκπομπών για ταλέντα (talent show) «Roma Rap» και «Idol»–, καθώς και την επαναρρύθμιση του φύλου και της σεξουαλικότητας – όπως προωθείται από τα μέσα.

Διαπολιτισμική ικανότητα

 Krajewski, Sabine (2011), «Developing intercultural competence in multilingual and multicultural student groups», *Journal of Research in International Education*, 10(2): 137-153.

Σε περιόδους επιταχυνόμενης παγκοσμιοποίησης, η διαπολιτισμική ικανότητα καθίσταται μία από τις πλέον επιθυμητές δεξιότητες για όσους αποφοίτους είναι πιθανόν να εργαστούν σε διαπολιτισμικά περιβάλλοντα. Σε αυτό το άρθρο παρουσιάζεται μία μελέτη υπόθεσης που εστιάζει στην οικοδόμηση διαπολιτισμικής ικανότητας μέσω μιας εργασίας που ενθαρρύνει τη χρήση εμπειρικών γνώσεων με επίκεντρο τον εαυτό. Η εργασία που παρουσιάζεται στη μελέτη υπόθεσης αντλεί από τις γνώσεις που ήδη κατέχει ο κάθε φοιτητής όταν εισέρχεται στην τάξη και έχει στόχο την περαιτέρω εξέλιξη των διαπολιτισμικών δεξιοτήτων. Το άρθρο περιέχει επίσης εκτίμηση της εργασίας, βασισμένη σε μία έρευνα που έγινε στους φοιτητές και η οποία κάλυπτε αρκετά εξάμηνα. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πώς αξιολογούν οι φοιτητές τη χρησιμότητα της συγκεκριμένης εργασίας συγκριτικά με άλλα, πιο παραδοσιακά καθήκοντα που τους είχαν ανατεθεί, όπως οι εκθέσεις.

Morley, Michael and Jean-Luc Cerdin (2010), «Intercultural competence in the international business arena», *Journal of Managerial Psychology*, 25(8): 805-809.

Θεωρείται ότι η διαπολιτισμική ικανότητα συνδέεται με την παγκόσμια επιχειρηματική επιτυχία. Ωστόσο, τα αθροιστικά στοιχεία από τη διεθνή, τη συγκριτική και διαπολιτισμική βιβλιογραφία παραμένουν ανάμεικτα. Στο άρθρο εντοπίζονται τέσσερα βασικά σημεία στη διεθνή επιχειρηματική βιβλιογραφία όπου τίγονται θέματα της διαπολιτισμικής ικανότητας, και συγκεκριμένα: η έλλειψη συμφωνίας ως προς τα στοιχεία που τη συνθέτουν· η σχεδόν ολική απουσία μελετών διαπολιτισμικής ικανότητας στη διεθνή επιχειρηματικότητα, με λίγα μόνο άρθρα να εστιάζουν στη γνώση, στις δεξιότητες και στα γνωρίσματα από τα οποία φαίνεται να εξαρτάται· η τάση να αγνοείται το ευρύτερο περιβάλλον στο οποίο ενεργούν οι εκπαιρισθέντες διευθυντές, και η ευρεία κάλυψη του ζητήματος της ποικιλομορφίας του χώρου εργασίας και της διαπολιτισμικής επικοινωνίας.

Planken, Brigitte, Andreu van Hooft and Hubert Korzilius (2004), «Promoting intercultural communicative competence through foreign language courses», *Business Communication Quarterly*, 67(3): 308-315.

Οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι τα μαθήματα ξένων γλωσσών μπορούν να τεθούν σε ένα πλαίσιο που να προωθεί τη διαπολιτισμική επικοινωνία. Συγκεκριμένα, πιστεύουν ότι με τα μαθήματα ξένων γλωσσών δεν θα έπρεπε μόνο να διδάσκεται στους φοιτητές η λεκτική γλώσσα που απαιτείται για να επικοινωνήσουν, αλλά και να ενθαρρύνεται η ανάπτυξη διαπολιτισμικής ικανότητας. Στο άρθρο εξετάζεται μία μελέτη υπόθεσης από ένα μάθημα διαπολιτισμικής επιχειρηματικής επικοινωνίας (intercultural business communication - IBC) στο Πανεπιστήμιο του Nijmegen στις Κάτω Χώρες. Στο συγκεκριμένο μάθημα προωθείται η συμμετοχή στο μαθησιακό περιβάλλον, καθώς πιστεύεται ότι αυτό ενισχύει περισσότερο τη διαπολιτισμική μάθηση. Οι δραστηριότητες που βοηθούν τους φοιτητές να αναπτύξουν διαπολιτισμική συνείδηση και ικανότητα σε μια ξένη γλώσσα μπορούν κατά προσέγγιση να ενταχθούν σε δύο είδη: στην καλλιέργεια διαπολιτισμικής επίγνωσης –η οποία απαιτεί από τους φοιτητές να παρατηρούν και να αναλύουν περιστατικά επιχειρηματικής επικοινωνίας που χρησιμοποιεί την ξένη γλώσσα– και στις εργασίες παραγωγής – όπου οι φοιτητές εξασκούν τις δεξιότητες που έχουν μάθει μέσω του μαθήματος.